

Jeesuksen ylösnousemus William Lane Craigin apoloetiikassa

Ville Suomela
Dogmatiikan tutkielma
Marraskuu 2023

Tiivistelmä

Tiedekunta: Teologinen tiedekunta

Maisteriohjelma: Teologian ja uskonnotutkimuksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen asiantuntijatyön opintosuunta

Tekijä: Ville Suomela

Työn nimi: Jeesuksen ylösnousemus William Lane Craigin apologetiikassa

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Marraskuu 2023

Sivumäärä: 64

Avainsanat: dogmatiikka, Jeesus, ylösnousemus, apologetiikka

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Muita tietoja: -

Tiivistelmä: Tämä tutkielma käsittelee Jeesuksen ylösnousemuksen historiallisuutta William Lane Craigin apologetiikassa. Tutkimusmenetelmänä on systemaattinen analyysi ja analyysin kohteena on Craigin ylösnousemuksesta käsittelevä kirjallinen tuotanto. Craig puolustaa näkemystä, että ylösnousemushypoteesi selittää parhaiten historialliset todisteet, jotka koostuvat tyhjästä haudasta, Jeesuksen kuolemanjälkeisistä ilmestymisistä sekä kristinuskon alkuperästä. Ensimmäisessä pääluvussa tarkasteltiin historiallisia todisteita tyhjästä haudasta. Craig katsoi, että useat yksittäiset todisteet puoltavat tämän ilmiön historiallisuutta. Koska historiantutkimuksen luonteeseen kuuluu ilmiöiden selittäminen, tämän jälkeen seurasi toinen vaihe: parhaan luonnollisen selityksen löytäminen tyhjälle haudalle. Selitykseksi Craig esitti neljä hypoteesia: salaliittoteoria, näennäinen kuolema, väärä hauta ja siirretty ruumishypoteesin. Craig argumentoi, että IBE:n kriteerien valossa luonnolliset selitykset eivät ole hyviä. Toisessa pääluvussa tarkasteltiin historiallisia todisteita Jeesuksen kuoleman jälkeisille ilmestymisille. Craig argumentoi, että useat todisteet puoltavat ilmestyskokemuksien historiallisuutta. Selittävässä vaiheessa Craig esitti luonnollisena selityksenä hallusinaatiohypoteesin. Craig katsoi, että IBE:n kriteerien perusteella hallusinaatiohypoteesi ei ole hyvä. Kolmannessa pääluvussa tarkasteltiin historiallisia todisteita kristinuskon alkuperästä. Craig näki, että todisteet puoltavat kristinuskon alkuperän historiallisuuden puolesta. Selittävässä vaiheessa Craig esitti selityksenä kristinuskon, pakanuuden ja juutalaisuuden vaikutuksen. Craig katsoi, että nämä selitykset eivät onnistu. Koska luonnolliset selitykset eivät selitä kaikkia historiallisia seikkoja kattavasti, Craig sovelsi ilmiöiden selittämiseen ylösnousemushypoteesia. Neljännessä pääluvussa tarkasteltiin ylösnousemushypoteesia. Craig näki, että IBE:n kriteerien perusteella todennäköisin selitys on ylösnousemushypoteesi. Tutkimuksesta kävi ilmi, että Craigin argumentoinnissa on ongelmia. Jotkut yksittäiset todisteet olivat kyseenalaisia. Toinen ongelma kosketti selittävää vaihetta. Ongelmallista oli luonnollisten selitysten valitseminen/keksiminen sekä IBE:n luonne: se ei anna varmoja vastauksia. Ylösnousemushypoteesi kohtasi myös ongelmia IBE:n kriteerien valossa. Yksi ongelma on se, että selitys on historiantutkimuksen ulkopuolella. Kritiikki laski ylösnousemushypoteesin todennäköisyyttä mutta että ei tehnyt sitä mahdottomaksi. Tärkeä seikka on argumentin oikea konteksti: argumentti Jeesuksen ylösnousemuksen puolesta sisältyy laajempaan kumulatiiviseen argumenttiin, joka kattaa argumentit Jumalan olemassaolon puolesta, historiallisen realismin puolustuksen, argumentti ihmeiden mahdollisuuden puolesta, sekä argumentti historiallisesti viitekehuksesta kuka Jeesus oli. Tämän vuoksi Craig päätyi kannattamaan historiantutkimuksen rajoista huolimatta ylösnousemushypoteesia: Jumala herätti Jeesuksen kuolleista.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Jeesuksen ylösnousemus Craigin mukaan	5
2.1. Abduktiivinen päättely	6
2.2. Jeesuksen elämä ja pääsiäisen tapahtumat 30jKr.....	10
3. Tyhjä hauta.....	13
3.1. Historialliset todisteet tyhjältä haudasta.....	13
3.2. Paras selitys Jeesuksen tyhjälle haudalle	22
3.3. Muiden tutkijoiden näkemyksiä pääsiäisen tapahtumista 30jKr.	29
4. Jeesuksen kuolemanjälkeiset ilmestymiset.....	31
4.1. Historialliset todisteet ylösnousemus ilmestyskokemuksista.....	31
4.2. Paras selitys ilmestyskokemuksille.....	34
4.3. Muiden tutkijoiden näkemyksiä	36
4.3.1. Tutkijoiden näkemykset – Lähellä konsensusta?	37
4.3.2. Paavalin selonteko 1.Kor. 15:3–8	37
5. Kristinuskon synty.....	40
5.1. Historialliset todisteet ylösnousemususkon synnystä	40
5.2. Paras selitys ylösnousemususkon synnylle.....	41
5.3. Tyhjä hauta, ilmestyskokemukset ja ylösnousemususko aitouskriteerien valossa	43
5.4. Muiden tutkijoiden näkemyksiä	45
5.5. Keskeiset käsitteet: ristiinnaulitseminen ja ylösnousemus	46
6. Ylösnousemushypoteesi.....	50
7. Loppukatsaus	53
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	59
Lähteet ja apuneuvot	59
Kirjallisuus	59

1. Johdanto

”Me julistamme teille ilosanoman: Minkä Jumala lupasi meidän isillemme, sen hän on täyttänyt meille, heidän lapsilleen. Hän on herättänyt Jeesuksen kuolleista.”¹

Oppi Jeesuksen ruumiillisesta ylösnousemuksesta on kristinuskon keskeinen oppi. Varhaisen kristillisen uskontunnustuksen mukaan Kristus kuoli meidän syntiemme tähden, hänet haudattiin ja herätettiin kolmantena päivänä kuolleista.² Kristillinen julistuksen kulmakivenä on ollut Jeesuksen ristinkuolema sekä Jeesuksen ylösnousemus.³ Katolilaisen kirkon katekismuksessa Apostolisen uskontunnustuksen Jeesuksen ylösnousemusta koskevaa kohtaa kommentoidaan muun muassa näin: ”Jeesuksen ylösnousemus on totuus, johon huipentuu uskomme Kristukseen - - Uuden testamentin tekstit osoittavat sen luotettavasti, ja sitä julistetaan pääsiäisen salaisuuden olennaisena osana samoin kuin ristiä”.⁴ Katekismuksessa todetaan myös, että Jeesuksen ylösnousemus on sekä inhimillisen kokemuksen ja ymmärryksen ylittävä ylikuonnollinen mysteeri kuin myös historiallinen tapahtuma, joista Uuden testamentin tekstit kertovat. Kristityille ylösnousemus on jotain sellaista, jota ei tarvitse (välttämättä) täysin selittää. Kristityn on helppo ajatella; jos Jumala on olemassa, silloin on mahdollista, että Jumala herätti Jeesuksen kuolleista. Kristityt myös vetoavat niin sanottuun Pyhän Hengen todistukseen: Pyhä Henki on vakuuttanut heidät – jollain tavalla kokemuksellisesti – että Jeesus on noussut kuolleista. Ajatuksena tässä on se, että ilman monimutkaisia päättelyketjuja ja argumentteja voi uskoa Kristuksen ylösnousemukseen. Lisäksi kristinuskon piirissä katsotaan, että ylösnousemus on myös historiallinen tapahtuma. Vaikka yksikään evankeliumi ei kuvaa suoraan ylösnousemustapahtumaa (miten tarkalleen ottaen Jeesuksen ruumis hävisi haudasta), se voidaan päätellä tyhjästä haudasta sekä useiden ihmisten kohtaamisista ylösnousemukseen Jeesuksen kanssa. Taustalla tässä on se, että kristinuskon on syntynyt todellisessa historiallisessa ajassa ja paikassa – kristinuskon perustuu historiaan.

Samaan aikaan on myös niitä, jotka edustavat liberaalimpaa tulkintaa tai täysin kielteistä näkemystä. Liberaalien mukaan Kristuksen ylösnousemus ei ole historiallista faktaa vaan sillä nähdään ainoastaan olevan symbolillinen merkitys. Useat tutkijat ja liberaaliteologiaa kannattavat katsovat, että todisteet Jeesuksen ylösnousemuksesta ovat epähistoriallisia tai ainakin sen verran epävarmoja, jotka eivät pakota uskomaan kirjaimellisesti Jeesuksen ylösnousemukseen.

¹ Apt. 13:32–33.

² 1.Kor. 15:3–4.

³ Apt. 2:32; 3:15; 13:30; 17:31.

⁴ Katolisen kirkon katekismus 2011, 177.

Valistuksen ja deismin ajoista lähtien Uuden testamentin todistusta Jeesuksesta on tutkittu kriittisesti. Valitusajattelijat, jotka korostivat järjen kaikkivoipuutta, suhtautuivat Uuden testamentin teksteihin lähtökohtaisesti kielteisesti niiden ihmeistä kertovan sisällön vuoksi. Oletuksena oli se, että Uuden testamentin tekstien takaa löytyy inhimillisempi Jeesus, joka ei ollut inkarnoitunut Jumala, vaan lähinnä jonkin tason uskonnollinen (moraali)opettaja. Johtopäätöksenä esitettiin, että kirkon tulkinta ”uskon Kristuksesta” on aivan eri kuin todellinen ”historiallinen Jeesus”.⁵ Tätä tutkimusta alettiin kutsumaan historian Jeesus-tutkimukseksi.⁶ Projektin pyrkimyksenä oli rekonstruoida todellinen kuva Jeesuksesta. Useat valistusfilosofit katsoivat esimerkiksi, että Jeesuksen ylösnousemus ei ole historiallista. Perusteluna esitettiin mm. se, että kuolleet eivät yleensä nouse kuolleista. Koska vastaavuutta ei löydy nykypäivänä, siksi ei myöskään Jeesus voinut nousta kuolleista.⁷ Myöhemmin 1900-luvulla Wolfhart Pannenberg kritisoi tällaisen historialliskriittisen tutkimuksen lähtöoletuksia, että se rajaa tietyt asiat pois etukäteen. Jos lähtöoletuksena on se, että kuolleet eivät herää eloon, myös johtopäätös on ennakoita tiedossa. Pannenberg peräänkuulutti tutkimukseen neutraalimpaa lähestymistapaa.⁸ Myöhemmin kritiikki koski myös lähteiden luotettavuutta. Esimerkiksi Martin Käherin (1835–1912) mukaan evankeliumit ovat lähteinä epäluotettavia, koska kirjoittajat eivät ole olleet puolueettomia; ne sisältävät vain kertomuksia uskovien ihmisten uskosta.⁹

Nykytutkimuksessa (nk. historiallisen Jeesuksen kolmannessa etsinnässä (third quest)) painottuu se, että Jeesusta tutkitaan ensimmäisen vuosisadan Palestiinan kontekstissa.¹⁰ John Dominic Crossan toteaa, että Jeesus syntyi, eli, kuoli ja nousi kuolleista juutalaisena.¹¹ Siksi tutkimuksessa huomioidaan juutalaisen ja hellenistisen kulttuurin konteksti.¹² Myös lähteisiin (evankeliumeihin) suhtaudutaan neutraalimmin. Vaikka lähteet nähdään edelleen perustuvan varhaisten kristittyjen uskoon ja julistukseen (kerygmaan), on niistä esim. James Dunnin mukaan nähtävillä historiallinen Jeesus traditio: ensimmäisten opetuslasten usko perustuu todelliseen historiaan.¹³

⁵ McGraht 2012, 423.

⁶ McGrath 2012, 422–423.

⁷ Näin mm. Hume 1748.

⁸ McGrath 2012, 442–443.

⁹ Käher 1961.

¹⁰ McGrath 2012, 434.

¹¹ Crossan 2003, 29.

¹² Historianjeesus.fi

¹³ Dunn 2003.

Historian-Jeesus tutkimusta tehdään osana tiedeyhteisöä, jossa on käytössä tiedeyhteisön laatimat ja hyväksymät menetelmät ja metodit.¹⁴ Tutkimus perustuu naturalistiseen tieteenparadigmaan, joka tarkoittaa sitä, että kaikille tutkittaville ilmiöille annetaan luonnollisia syy-seuraussuhteisiin perustuvia selityksiä. Siksi metafysisiä selityksiä, kuten yliluonnollisia toimijoita, ei voida soveltaa teorioiden selitykseen, koska ne ovat luonnontieteen metodin ulkopuolella.¹⁵

Historian saatossa on esitetty lukuisia esityksiä, joissa on puolustettu Jeesuksen ylösnousemuksen historiallisuutta. Puolustuksien (apologian) tarkoitus on osoittaa kristinuskon totuutta ja osoittaa sen rationaalisuutta.¹⁶ Yksi nykyajan tunnetuimmista apologetoista William Lane Craig, joka on tunnettu erityisesti Jumalan olemassaolon puolustuksesta, on myös ahkerasti puolustanut Jeesuksen ylösnousemuksen historiallisuutta.

Tässä työssä perehdyn William Lane Craigin käsitykseen Jeesuksen ylösnousemuksesta. Tutkimuskysymykseni on, millä perustein Craig ajattelee Jeesuksen ylösnousemuksen olevan historiallinen tapahtuma. Tutkimusmetodina on systemaattinen analyysi, tarkemmin sanottuna systeemi-immanenttinen metodi, eli tutkimus on tekstilähtöinen.¹⁷ Analyysin kohteena on Craigin ylösnousemusta käsittelevä tuotanto. Tutkimuksessani esittelen ja analysoin Craigin päättelyä ja argumentointia.¹⁸ Tutkielma koostuu taustaluvusta, neljästä pääluvusta sekä loppukatsauksesta.

William Lane Craig (s. 1949) on amerikkalainen teologi ja filosofi, tunnettu kristinuskon puolustaja (apologeetta) ja tuottelias kirjailija. Craig on käynyt debatteja eri puolilla maailmaa, joissa hän on puolustanut Jumalan olemassaoloa ja Jeesuksen ylösnousemuksen historiallisuutta.

Craig suoritti filosofian tohtoriopinnot Birminghamin yliopistossa (1977). Hän kirjoitti väitöskirjan kosmologisesta argumentista John Hickin johdolla. Tästä tutkimuksesta syntyi hänen ensimmäinen kirjansa, *The Kalam Cosmological Argument* (1979). Toisen tohtorintutkimun Craig suoritti teologiasta Münchenin yliopistossa (1984). Hän teki väitöskirjan Jeesuksen ylösnousemuksesta Wolfhart Pannenbergin johdolla. Väitöskirjassa

¹⁴ Metodeina mm. aitouskriteerit, ks. Meier 1991, traditiokritiikki, arkeologia, sosiologia ja kielitiede. Holmén.

¹⁵ Moritz 2017.

¹⁶ Kristillisessä kontekstissa apologetiikka sanalla tarkoitetaan uskon älyllistä (rationaalista) puolustamista. Apologetiikka sana tulee kreik. sanasta *ἀπολογία* (apologia), joka tarkoittaa puolustamista, puolustuspuhetta. Gyllenberg 1994, 31. Antiikin aikana apologia sanaa käytettiin lainopillisissa yhteyksissä, kun syytetty puolustautui hänelle esitettyjä syytöksiä vastaan.

¹⁷ Jolkkonen 2007, 21. Systemaattinen analyysi (systeemi-immanenttinen) tarkoittaa sitä, että tehtävän suorittamiseksi aineistoa luetaan analyytisesti tarkastellen käsitteitä, väitteitä, niiden välisiä suhteita, argumentaatioiden kulkuja, väitteisiin ja argumentaatioihin sisältyviä taustaoletuksia. (20).

¹⁸ Jolkkonen 2007, 20.

The Historical Argument for the Resurrection of Jesus During the Deist Controversy (1985)

Craig tutki 1700-luvulla syntyneen valistuksen ajan trendien, kuten deismin ja naturalismin, vaikutusta Jeesuksen ylösnousemusta koskevaan keskusteluun ja tutkimukseen, ja miten nämä aiempien tutkimusten vaikutus näkyy 1900-luvulla käydyssä keskustelussa Jeesuksen ylösnousemuksen historiallisuudesta.¹⁹

Craig on filosofian professori Houston Christian yliopistossa ja vieraileva filosofian tutkija Talbot School of Theology -yliopistossa. Lisäksi Craig on myös ansioitunut kirjailija ja tutkija. Hän on kirjoittanut ja toimittanut yli kolmekymmentä kirjaa.²⁰ Vuonna 2016 The Best Schools nimesi Craigin viidenkymmenen vaikutusvaltaisimman elävän filosofin joukkoon.²¹

¹⁹ Craig 1985.

²⁰ <https://hc.edu/contact/william-lane-craig/>

²¹ <https://thebestschools.org/magazine/most-influential-living-philosophers/>

2. Jeesuksen ylösnousemus Craigin mukaan

Seuraavaksi tutustutaan Craigin argumentteihin ylösnousemuksen puolustuksesta. Craigin strategia puolustaa Jeesuksen ylösnousemusta on kaksi vaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa Craig käy läpi seikat, joita eksegeettisen tutkimuksen jälkeen Ensimmäisen Korintilaiskirjeen (15:3–8) ja evankeliumien pohjalta on noussut esille.²² Craigin mukaan tekstien eksegeettisen tutkimuksen jälkeen esille nousee kolme historiallista seikkaa.²³ Nämä keskeisimmät seikat ovat seuraavat: (1) Jeesuksen tyhjä hauta, (2) ylösnouseen Jeesuksen ilmestymiset opetuslapsille ja (3) kristillisen uskon alkuperä (tai ts. ylösnousemususkon synty). Craig katsoo, että näiden kolmen väitteen tueksi löytyy useita hyviä todisteita, joiden seurauksena näitä voidaan pitää historiallisina tosiasioina (tai ilmiöinä).

Ensimmäisessä vaiheessa Craig käy yksityiskohtaisesti ilmiöt (1–3) läpi. Jokaisen ilmiön kohdalla Craig esittelee useita yksittäisiä todisteita kumulatiivisesti, esittää perusteluja niiden puolesta sekä vastaan. Kumulatiivisen argumentoinnin idea on esittää useita argumentteja *kasautuvasti* kunkin ilmiön historiallisuuden tueksi. Craigin tarkoitus on osoittaa, että useat argumentit yhdessä osoittavat, että ilmiöt ovat historiallisia tosiasioita. Kun ilmiöt ovat tunnistettu ja niiden historiallisuus osoitettu, on vuorossa toinen vaihe: ilmiöiden selittäminen.

Toisessa vaiheessa pyritään löytämään paras selitys näille kolmelle ilmiölle. Parhaan selityksen löytämiseen sovelletaan *päättelyä parhaaseen selitykseen* menetelmää. Vaihe pitää sisällään erilaisten selitysten (hypoteesien) tarkastelua mm. niiden uskottavuuden, selitysalanvoiman suhteen. Lopuksi parhaana selityksenä voidaan pitää sitä, mikä selittää ilmiöt (1–3) parhaiten. Craig katsoo, että ylösnousemushypoteesi selittää ilmiöt parhaiten. Craigin argumentti on seuraavanlainen:

- (1) Jos ilmiöt (tyhjä hauta, ilmestyskokemukset ja ylösnousemususkon synty) voidaan osoittaa historiallisiksi tosiasioiksi, eikä luonnollisten selitysten joukosta löydy selitystä, joka selittäisi ilmiöt, voidaan ylösnousemushypoteesia pitää parhaimpana selityksenä.
- (2) Jeesuksen tyhjä hauta, kuolemanjälkeiset ilmestyskokemukset ja opetuslasten ylösnousemususkon synty voidaan vahvistaa historiallisiksi tosiasioiksi.
- (3) Luonnolliset selitykset eivät selitä historiallisia tosiasioita.
- (4) Ylösnousemushypoteesi selittää historialliset tosiasiat parhaiten.

²² Craig esittelee teoksessa *Assessing the New Testament Evidence for the Historicity of the Resurrection of Jesus* (1989) katsauksen evankeliumeihin ja Paavalin tekstien läpi käymiseen. Ks. kirjan osat 1 ja 2.

²³ Historiallinen seikka tai historiallinen tosiasia. Historiallisella tosiasialla Craig tarkoittaa historiantutkimusmenetelmillä lähteistä esille nousseita havaintoja, joita kutsutaan ilmiöiksi.

(5) Parhaimpana selityksenä voidaan pitää ylösnousemushypoteesia: *Jumala herätti Jeesuksen kuolleista.*

Ennen kuin perehdymme Craigin argumentteihin, luomme yleiskatsauksen *päätely parhaaseen selitykseen* menetelmään, ja tutkijoiden näkemyksiin Jeesuksen historiallisuudesta sekä pääsiäisen tapahtumista yleisesti.

2.1. Abduktiivinen päätely

Koska Craigin soveltaa strategian toisessa vaiheessa (historiallisten ilmiöiden selittämiseen) abduktiivista päätelyä, on tarpeen luoda katsaus tähän päätelymuotoon. Päätelymuotoja on kolmea lajia: deduktiivinen-, induktiivinen- ja abduktiivinen päätely. Deduktiivinen eroaa induktiivisesta ja abduktiivisesta päätelystä siinä, että se on totuuden sisällyttävää päätelyä. Eli deduktiossa edetään yleisistä tapauksista kohti yksittäistä.²⁴ Deduktiivisissa päätelyssä johtopäätös on välttämättä totta, jos premissit ovat tosia. Premissien totuus takaa johtopäätöksen totuuden. Esimerkki deduktiivisesta argumentista: (1) *Kaikki ihmiset ovat kuolevaisia.* (2) *Kaikki suomalaiset ovat ihmisiä.* (3) *Siis kaikki suomalaiset ovat kuolevaisia.*

Induktiivisessä päätelyssä taas kyse on siitä, että siinä edetään yksityisestä tapauksesta kohti yleistä. Esimerkki induktiivisesta argumentista: (4) *Kaikki näkemäni korpit ovat olleet mustia.* (5) *Siis kaikki korpit ovat mustia.* Induktiivisessä päätelyssä johtopäätös ei sisälly premisseihin kuten deduktiivisessä päätelyssä.²⁵

Abduktiivinen päätely on yksi induktiivisen päätelyn muoto. Abduktiossa päätellään yllättävästä tosiseikasta hypoteettiseen selitykseen, joka mahdollisesti parhaiten selittäisi tosiseikan.²⁶ Abduktiivista päätelyä käytetään teorioiden keksimisessä että perustelemisessa sekä tiedon laajentamisessa.²⁷ Niiniluodon mukaan *abduktio auttaa tunnistamaan työstämisen ja koettelemisen arvioisia hypoteeseja.*²⁸ Vainio ja Visala toteavat, että abduktiolla voidaan arvioida erilaisia selityksiä.²⁹ Johtopäätös on siis jokin ehdotettu selitys H jollekin ilmiölle E.

²⁴ Deduktiivinen argumentti (Barbara): $(x) (Fx \supset Gx), Fa, \text{ Siis } Ga.$

²⁵ Induktiivinen argumentti: $Fa, Ga, \text{ Siis } (x) (Fx \supset Gx).$

²⁶ Niiniluoto 2018, 79.

Abduktiivinen päätely:

(1) Havaitaan yllättävä tosiasia C;

(2) Jos A olisi totta, C olisi itsestäänselvyys.

(JP) Siksi on syytä ajatella, että A on totta.

²⁷ Niiniluoto 2018, 75, 78.

²⁸ Niiniluoto 2018, 85. Hypoteesi: oletamus, joka selittää ilmiön syy-seuraussuhteita.

²⁹ Vainio & Visala 2011, 26–27.

Tiivistetysti sanottuna abduktio on olemukseltaan totuuden etsintää: jossa uusia selittäviä hypoteeseja luodaan ja paras hypoteesi valitaan.³⁰

Päätely parhaaseen selitykseen (IBE). Abduktiivista päättelymuotoa kutsutaan usein myös toisella nimellä *päätelyksi parhaaseen selitykseen* (inference to the best explanation (IBE)).³¹ Tämä päättelymuoto on suosittu historiaa tutkivissa ihmistieteissä sekä luonnontieteessä.³² Historiallisissa- tai havaintoihin perustuvissa aisoissa päätely ei ole löytömenetelmä (niin kuin abduktiossa laajemmin ajatellaan), vaan tapa perustella selitys.³³ IBE on parhaan selityksen päättelemistä sen perusteella, että paras selitys on tarjoaa paremman selityksen todisteille kuin muut vaihtoehtoiset hypoteesit.³⁴ IBE esitetään seuraavalla tavalla:

- (i) Havaittu tosiasia E.
- (ii) Ehdotettuja selityksiä H_1, \dots, H_5 E:lle, ehdotettu selitys H_5 on parempi selitys E:lle kuin mikään muu kilpaileva hypoteesi.
- (iii) On järkevää hyväksyä hypoteesi H_5 evidenssin E pohjalta.

Esimerkki: menen aamulla käynnistämään autoa mutta kun käännän virta-avaimesta, auto starttaa heikosti eikä käynnisty. Päätelen, että mahdollinen paras selitys on se, että auton akku on tyhjentynyt tai heikentynyt, vaikka muitakin mahdollisia selityksiä on olemassa: kuten starttimoottori on rikkoutunut tai auton moottorinohjausyksikköön on tullut jokin häiriö. Lisäksi ongelma auton käynnistykseen voi olla jokin muu vaihtoehto, jota en sillä hetkellä tiedosta tai keksi.

- (a) Havaittu tosiasia E: Auto starttaa heikosti eikä käynnisty.
- (b) Ehdotettujen selitysten joukosta auton akun tyhjentyminen tai heikentyminen (H) on paras selitys (E:lle) auton moottorin käynnistämättömyydelle.
- (c) On järkevää pitää akun tyhjentymistä tai heikentymistä parhaimpana selityksenä auton moottorin käynnistämättömyydelle.

Yksinkertaisesti sanottuna päätelyssä parhaaseen selitykseen (IBE) on kyse siitä, että jos jokin selitys A on jollakin kriteerillä parempi kuin jokin toinen selitys B; on syytä pitää A:ta parhaana selityksenä. Päätelyn lähtökohtaan kuuluu se, että jokin hypoteesi on paras

³⁰ Niiniluoto 1999, 439; 2018, 87.

³¹ Harman, 1965.

³² Niiniluoto 2018, 77. Niiniluodon mukaan kaikki historiaa koskevat lausumat perustuvat abduktioon. Niiniluoto 1999, 449

³³ Niiniluoto 1999, 442–443.

³⁴ Thagard 1978, 77.

selitys evidenssille verrattuna vertailujoukon muihin hypoteeseihin, joita sillä hetkellä tiedostamme ja keksimme.³⁵

Abduktion ongelmat ja heikkoudet. Abduktiolla on myös ongelmia. Yksi abduktiivisen päättelyn heikkous on sen muodossa ja sen luonteessa. Paras selitys ei ole suoraan loogisen päättely lopputulos kuten deduktiivisessa päättelyssä. Muotonsa puolesta se ei voi antaa ehdottaman varmaa vastausta, sillä muodoltaan se on sama kuin virhepäätelmä *takajäsenen myöntäminen*.³⁶

Vaikka päättely näyttää deduktiivisesti virhepäätelmältä, silti käytännötilanteissa, joissa päätelemme ja teemme oletuksia, abduktio toimii; auton käynnistysongelma saattaa hyvinkin johtua tyhjentyneestä akusta.³⁷ Parhaan selityksen saattamana voimme ainakin ryhtyä toimiin; ladata akkua (tai vaihtaa se uuteen) ja yrittää käynnistää autoa uudelleen. Jos auto käynnistyy, voimme todeta, että käynnistysongelma johtui – parhaasta selityksestä – eli tyhjentyneestä akusta. Jos ei, päätelty paras selitys ei ollutkaan paras selitys: ongelma johtuu jostakin muusta. Päättely on ainakin johtanut yhden mahdollisen selityksen poissulkemiseen. Eli luonteensa puolesta abduktio ei anna deduktioon verrattuna yhtä vahvoja johtopäätöksiä. Abduktiivisen päättelyn premisseistä ei seuraa niin vahvaa johtopäätöstä kuin deduktion ”siis” päätelmästä, koska alipremissin totuudesta ei olla varmoja, johtopäätös on vain *paras selitys*.

Toinen ongelma on se, että se edellyttää ehdotettuja selityksiä ja parhaan selityksen. Selityksien löytäminen ja keksiminen edellyttää tulkintaa ja on riippuvainen monesta tekijästä.³⁸ Olemmeko käyttäneet tarpeeksi aikaa ja resursseja erilaisten selityksien löytämiseen ja keksimiseen? Douvenin mukaan tämä periaate ei täyty täysin koskaan, sillä on mahdotonta harkita kaikkia mahdollisia selityksiä.³⁹ Ehdotettujen selitysten ja parhaan hypoteesin kohdalla puhutaan etuoikeudesta. Ehdotetuilla selityksillä on tietyllä tapaa etuoikeus, eli niillä on oikeus päästä kilpailuun mukaan taistelemaan parhaan selityksen paikasta, kun taas ne, joita kilpailuun ei oteta (laiskuuden, kekseliäisyyden, epärehellisuuden tai tiedonpuutteen takia), ei ole sitä mahdollisuutta. Jos mukaan on otettu vain huonoja selityksiä, kilpailu on epäreilua ja epärehellistä.⁴⁰ Olemassa on myös se mahdollisuus, että päätelty paras selitys ei kuitenkaan ole totta, rationaalinen tai se on yliarvioitu.⁴¹ Kysymys siis on, olemmeko loppujen lopuksi harkinneet tarpeeksi selityksiä. On siis se mahdollisuus, että

³⁵ Thagard 1978, 77.

³⁶ Virhepäätelmä takajäsenen myöntäminen: Jos A, niin B. B; Siis A. Paavola 2012, 7.

³⁷ Paavola 2012, 8; Niiniluoto 1999, 442. Arkisissa tilanteissa päätelemme abduktiivisesti havaintojen kautta aivan oikein (esim. edessäni on pöytä ja tietokone). Niiniluoto 1999, 442.

³⁸ Douven 2021.

³⁹ Douven 2021.

⁴⁰ Tällaista kutsumaan myös ”huonon joukon argumentiksi”. Douven 2021.

⁴¹ Douven 2021.

paras selitys ei olekaan harkittujen hypoteesien joukossa.⁴² Päättelyä voi siis kritisoida ja haastaa nostamalla esille vaihtoehtoinen selitys, joka ei ollut vertailujoukossa mukana.

Miten eri hypoteesien paremmuutta voidaan mitata ja arvioida? Millä perusteilla tai kriteereillä jotain hypoteesia voidaan pitää jotain toista hypoteesia parempana? IBE:n on luotu erilaisia kriteerejä, joita kutsutaan toisella nimellä teoreettisiksi hyveiksi, joiden avulla pyritään selvittämään parasta selitystä. Kriteereitä ovat mm. yksinkertaisuus, uskottavuus, yleisyys, johdonmukaisuus eli ristiriidattomuus yleisesti tunnettujen tosiasioiden kanssa.⁴³ Paras selitys on siis se, mikä näiden kriteerien valossa on paras verrattuna vertailujoukon muihin hypoteeseihin (joita on löydetty tai keksitty). Kriteereissä on myös omat ongelmansa. Douvenin mukaan yksi ongelmana on siinä, että edellä mainituista kriteereistä ei vallitse tieteenfilosofien parissa konsensusta. Erimielisyydet koskettavat kriteerien sisältöä sekä sitä miten eri kriteerejä arvotetaan ja painotetaan.⁴⁴

Päättelyn luonteeseen kuuluu se, että jokin hypoteesi on paras selitys evidenssille verrattuna vertailujoukon muihin hypoteeseihin, joita sillä hetkellä keksimme tai tunnistamme.⁴⁵ Kun puhutaan parhaasta selityksestä, se on luonteeltaan *mahdollisesti* tai *todennäköisesti* paras selitys: se ei ole ehdoton ja välttämätön. Abduktio ei tarjoa ehdotonta varmuutta. Abduktion ongelmista huolimatta, sitä käytetään niin arkitilanteissa kuin tieteissä ja sitä pidetään luotettavana päättelymuotona.⁴⁶

William Lane Craig, IBE & McCullaghin kriteerit. Strategiassaan Craig käyttää historianfilosofi Behan McCullaghin periaatteita parhaan selityksen löytämiseen.⁴⁷ Craig pitää seuraavia McCullaghin periaatteita tärkeimpinä:⁴⁸

1. Hypoteesin tulee yhdessä muiden tosiasioiden kanssa sisältää muita väitteitä, jotka kuvaavat nykyistä havaittavissa olevaa dataa.
2. Parhaalla hypoteesilla on oltava suurempi selitysala kuin kilpailevilla hypoteeseilla. Tämä tarkoittaa sitä, että paras selitys selittää suurimman osan tosiseikoista.
3. Parhaalla hypoteesilla tulee olla suurempi selitysvoima kuin kilpailevilla hypoteeseilla, eli se tekee havaittavasta evidenssistä todennäköisempää.

⁴² Douven 2021.

⁴³ Thagard 1978, 76; Douven 2021.

⁴⁴ Douven 2021; Lombrozo 2007.

⁴⁵ Douven 2021.

⁴⁶ Douven 2021; Niiniluoto 1999.

⁴⁷ Craig 2008b, 233; 2012, 252; McCullagh 1984, 19.

⁴⁸ Reasonable faith teoksessa Craig listaa kaikki seitsemän McCullaghin kriteeriä kun taas On Guard: Defending Your Faith with Reason and Precision -kirjassa Craig esittelee kuusi. Michael Licona listaa omassa Jeesuksen ylösnousemusta käsittelevässä kirjassa viisi kriteeriä. Licona 2010.

4. Parhaan hypoteesin on oltava muita uskottavampi. Suurin määrä yleisesti hyväksytyjä totuuksia tukee hypoteesia.
5. Parhaan hypoteesin tulee olla vähemmän *ad hoc*. Paras hypoteesi on vähemmän kuvitteellinen ja vailla perusteluja ja selittää parhaiten havaitun todistusaineiston.
6. Paras hypoteesi tulee hylätyksi harvemmin hyväksytyjen uskomuksien kautta kuin kilpailevat hypoteesit: yleisesti tunnetut käsitykset vahvistavat parasta selitystä; sillä on vähemmän heikkoja kohtia, oletuksia, ristiriitaisuuksia, kuin kilpailevilla selityksillä.
7. Paras hypoteesi täyttää 2–6 ehtoa paremmin kuin kilpailevat hypoteesit.

Näitä kriteerejä käyttäen Craig arvioi eri hypoteeseja (kuten esim. varastettu ruumis-, hallusinaatio- tai ylösnousemus hypoteesia) suhteessa historiallisiin seikkoihin, jotka koostuvat tyhjästä haudasta, Jeesuksen kuolemanjälkeisistä ilmestymisistä ja kristinuskon alkuperästä.

2.2. Jeesuksen elämä ja pääsiäisen tapahtumat 30jKr.

Ennen kuin siirrymme Craigin argumenttiin syvemmin, on tarpeen luoda vielä yleiskatsaus, mitä tutkijat pääpiirteissään sanovat Jeesuksen elämästä. Useimmat tutkijat ovat sitä mieltä, että ensimmäisellä vuosisadalla eli juutalainen mies, nimeltä Jeesus Nasaretilainen. Jeesus sai kasteen Johannekselta, oli kiertelevä saarnaaja, hänellä oli opetuslapsia ja hänet teloitettiin prokuraattori Pontius Pilatuksen toimesta. Pian teloituksen jälkeen, hänen seuraajissansa syntyi vahva usko, että Jumala (juutalaisten Jumala) oli herättänyt Jeesuksen kuolleista – usko perustui siihen, että jotkut väittivät nähneensä Jeesuksen ylösnousseena.⁴⁹ Jeesus-tutkija E.P Sanders listaa seuraavia asioita, joita enemmistö tutkijoista pitää historiallisesti varmoina:

- (1) Jeesus syntyi n. 4 eKr. ja lapsuutensa hän vietti Nasaret nimisessä kylässä Galilealaisessa.
- (2) Johannes Kastaja kastoi Jeesuksen Jordan joessa.
- (3) Jeesuksella oli opetuslapsia.
- (4) Julkisen toiminnan aikana hän matkusti Galilean ja Juudean aluilla opettaen ja saarnaten Jumalan valtakunnasta.
- (5) Arviolta vuonna 30 jKr. hän lähti Jerusalemiin pääsiäisjuhille.
- (6) Jeesuksen toiminta juhlilla aiheutti hämminkiä, jonka seurauksena hänet otettiin kiinni.
- (7) Jeesus teloitettiin Pontius Pilatuksen käskystä roomalaisten toimesta.

⁴⁹ Mm. Aejmelaeus 2000; Allison 2005; Bauckham 2006; Byrskog 2011; Crossan 1993; Dunn 1985; Ehrman 2012; Evans 2015; Hurtado 2017; Wright 2003. Tutkijoiden enemmistö näkemyksestä poikkeaa Robert Price ja Richard Carrier. Pricen ja Carrierin mukaan Jeesusta ei ole koskaan ollut olemassa, ks. Price 2007; 2009; Carrier 2005. Daniel N. Gullotta, Bart Ehrman ja Mariah Casey ovat arvioineet Carrierin argumenttia, ks. Gullotta 2017; Ehrman 2012; Casey 2014. Aiemmin 1700- ja 1800-luvulla Jeesuksen historiallisuuden kieltävää näkemystä edusti Charles-François Dupuis 1748 ja Bruno Bauer 1851–1852.

- (8) Opetuslapset pakenivat mutta alkoivat myöhemmin uskomaan Jeesuksen nousseen kuolleista, kun saivat kokemuksia hänestä kuoleman jälkeen.
- (9) Opetuslapset uskoivat Jeesuksen olevan Messias ja he alkoivat julistamaan hänen palaavan takaisin perustamaan valtakunnan.
- (10) Opetuslapset muodostuivat omaksi ryhmäksi, joka odotti Jeesuksen paluuta ja levitti sanomaa hänestä.⁵⁰

Ristiinnaulitseminen. Tutkijat ovat kohtalaisen yksimielisiä siitä, että Jeesus Nasaretilainen teloitettiin ristiinnaulitsemalla Rooman kuvernööri Pontius Pilatuksen toimesta noin vuonna 30jKr.⁵¹ Tapahtuman historiallisuutta tukee se, että Jeesuksen ristiinnaulitsemisesta kertovat varhaisimmat lähteet (evankeliumit) rakentuvat vielä varhaisemman kärsimyskertomuksen varaan.⁵² Kuvaukset Jeesuksen ristiinnaulitsemisesta sopivat yhteen muiden antiinkin ajan dokumenttien kanssa.⁵³

Vallanpitäjät kokivat Jeesuksen julkisen toiminnan ongelmallisena, sillä he kokivat sen uhkaavan poliittista toimintaa joka voisi johtaa mellakkaan.⁵⁴ Pääsiäisenä Jeesuksen huomiota herättävä tulo Jerusalemiin aasilla ratsastaen ja toiminta Jerusalemin temppelissä laukaisivat tapahtumasarjan, joka eskaloitui hänen vangitsemiseensa.⁵⁵ Oikeudenkäynnin jälkeen hänet tuomittiin kuolemanrangaistuksella, josta alkoi niin kutsuttu Jeesuksen *via dolorosa*: kuolemanrangaistus suoritettiin Golgata nimisellä teloituspaikalla.⁵⁶ Roomalaiseen tapaan kuului, että tuomion saaneet kantoivat itse ristinpoikkipuun (lat. *patibulum*) teloituspaikalle.⁵⁷ Jeesusta kuritettiin ruoskimalla, jonka jälkeen hän oli huonossa kunnossa, ettei hän luultavasti itse kantanut poikkipuuta teloituspaikalle, vaan sen kantoi Pohjois-Afrikasta kotoisin oleva Simon.⁵⁸ Golgatalle päästyään Jeesuksen kädet⁵⁹ naulittiin poikkipuuhun, jonka jälkeen poikkipuu kiinnitettiin pystypaaluun ja tämän jälkeen ristiinnaulitun jalat naulittiin pystypaaluun. Roomalaiset suosivat ristiinnaulitsemista teloitustapana, koska se oli häpeällinen ja tuskallinen. Tuomitut ristiinnaulittiin yleensä alasti ja kuolemantuomitut

⁵⁰ Sanders 1993, 10–13.

⁵¹ Evans 2015, 218; Aejmelaeus 1996, 170; Auvinen 2009b, 104; Hurtado 2017; Wright 2003, 608. Price, joka kyseenalaistaa Jeesuksen historiallisuuden, kieltää myös ristiinnaulitsemisen. Price 2009.

⁵² Auvinen 2009b, 104. Taustalla ns. suullinen traditio. Auvisen mukaan ”[o]n todennäköistä, että pisin suullisesti välitetty yhtenäinen kertomuskokonaisuus oli Jeesuksen kärsimyshistoria, joka sitten on ollut evankeliumeihin talletettujen kärsimyshistorian tekstien taustalla.”

⁵³ Auvinen 2009b, 104.

⁵⁴ Evans 2015, 280.

⁵⁵ Holmén 2009, 86. Holménin mukaan Jeesuksen ratsastaminen aasilla Jerusalemiin toi monille mieleen kuninkuusvaateen (Mark. 11:1–11). Holmén 2009, 86, 100.

⁵⁶ Auvinen 2009b, 107. *Via dolorosa*, eli kärsimysmatka. On arvioitu, että matka Herodeksen palatsista Golgatalle oli noin kilometri. Auvinen 2009b, 2009, 108.

⁵⁷ Auvinen 2009b, 105.

⁵⁸ Auvinen 2009b, 106.

⁵⁹ Ristiinnaulittujen kädet naulittiin joko ranteiden tai käsivarsien läpi (Auvinen 2009, 108).

saattoivat taistella hengestään useita päiviä. Ristiinnaulitsemisen tarkoitus oli myös toimia *varoituksena muille*.⁶⁰ Yleensä ristiinnaulitut kuolivat tukehtumalla, kun eivät enää jaksaneet nostaa itseään jaloillaan ylemmäs, jotta saisivat kunnolla happea. Seurauksena keuhkot täyttyivät hiilidioksidilla, jolloin ristiinnaulittava kuoli hapenpuutteeseen.⁶¹ Tutkijat ovat spekuloineet, että Jeesuksen kohdalla todennäköisin kuolinsyy oli *verenvuoto, siitä johtuva kuivuminen ja šokki*.⁶² Seuraavaksi katsomme, mitä Jeesuksen ruumiille tapahtui ristiinnaulitsemisen jälkeen.

⁶⁰ Auvinen 2009b, 110.

⁶¹ Auvinen 2009b, 115.

⁶² Auvinen 2009b, 115. Ruoskinnasta ja ristiinnaulitsemisesta johtuen. (Auvinen 2009, 115)

3. Tyhjä hauta

3.1. Historialliset todisteet tyhjästä haudasta

Tyhjän haudan puolustuksessa Craig lähtee liikkeelle argumentoimalla ensin sen puolesta, että Jeesus todella haudattiin. Tämän jälkeen Craig esittää argumentteja tyhjän haudan puolesta. Craig mukaan kolme syytä puhuu tyhjän haudan puolesta: Ensinnäkin opetuslapsien usko Jeesuksen ylösnousemukseen edellytti sitä, että hauta oli tyhjä. Jos Jeesuksen ruumis olisi ollut haudassa, ylösnousemususkon syntyminen ei olisi ollut mahdollista, koska juutalaisen käsityksen mukaan ylösnousemus ymmärrettiin ruumiillisena tapahtumana. Craig vetoaa N.T Wrightin mittavaan tutkimukseen ylösnousemuksesta, jonka mukaan ylösnousemus ymmärrettiin juutalaisessa kontekstissa tarkoittavan fyysistä, ruumiillista ylösnousemusta.⁶³ Wrightia lainaten Craig toteaa, että uskon syntyminen Jeesuksen ylösnousemukseen olisi ollut vastoin juutalaista ajattelua, jos ruumis olisi ollut haudassa.⁶⁴

Toiseksi Craig katsoo muiden tutkijoiden tapaan, että varhaiskristittyjen julistus Jeesuksen ylösnousemuksesta Jerusalemissa, samassa kaupungissa, jossa hänet ristiinnaulittiin ja haudattiin, olisi muodostanut uskottavuus ongelman, jos hauta ei olisi ollut tyhjä. Merkilläpantavaa kuitenkin on se, että kristittyjen julistus levisi juuri Jerusalemissa: siksi haudan täytyi olla tyhjä.⁶⁵

Kolmanneksi kristinuskoon vihamielisesti suhtautuneet juutalaiset viranomaiset olisivat voineet esitellä Jeesuksen jäänteitä ja näin argumentoida Jeesuksen ylösnousemusta vastaan. Ennen kuin tämä johtopäätös – tyhjä hauta – voidaan todeta, on ensiksi varmistuttava siitä, onko hautauskertomus totta.⁶⁶

(1) Hautauskertomuksen historiallinen luotettavuus tukee tyhjää hautaa. Craigin mukaan hautauskertomuksen historiallisuus on tärkeässä roolissa argumentissa tyhjän haudan puolesta. Sillä jos hautauskertomus on historiallisesti luotettava, se tarkoittaa sitä, että haudan sijainti oli kristittyjen ja juutalaisten tiedossa.⁶⁷ Craigin katsoo, että hautauksen historiallisuuden puolesta puhuu kaksi asiaa, jotka osoittavat haudan sijainnin olleen useampien tiedossa. (i) Jeesuksen hautaamisesta kertovat itsenäiset ja varhaiset lähteet, ja (ii) varhaisten lähteiden maininta, että Joosef Arimatialainen hautasi Jeesuksen.

⁶³ Craig 2008b, 361; Wright 2003, 209.

⁶⁴ Craig 2008b, 361.

⁶⁵ Craig 2008b, 361.

⁶⁶ Craig 1989, 352; 2008b, 361.

⁶⁷ Craig 2000, 44; 2008b, 361.

Craigin mukaan hautauskertomuksen historiallisuutta tukee se, että hautaamisesta on dokumentoitu useassa varhaisessa itsenäisessä lähteessä.⁶⁸ Markuksen evankeliumissa, jota pidetään evankeliumeista varhaisimpana, kerrotaan, että Joosef Arimatialainen hautasi Jeesuksen.⁶⁹ Toinen erittäin varhainen lähde on 1. Korinttilaiskirje 15:3–5. Paavalin tallettama katkelma on tiivistelmä kristinuskon keskeisistä uskonkohdista.⁷⁰ Craig vetoaa Rudolf Peschin arvioon, että tiivistelmän sisältö on peräisin 35–36jKr.. Paavali vastaanotti tämän tiedon Jerusalemin vierailun aikana (Gal. 1:18).⁷¹ Vertailemalla eri hautauskertomuksia keskenään, selviää, että hautaaminen on ollut osa kärsimyskertomusta alusta asti.⁷²

1.Kor. 15:3–5	Mark. 15:37–16:7	Ap.t. 13:28–31
Kristus kuoli meidän syntiemme vuoksi, niin kuin oli kirjoitettu,	Mutta Jeesus huusi kovalla äänellä ja antoi henkensä.	Mitään syytä kuolemantuomioon he eivät voineet esittää, mutta silti he vaativat Pilatusta teloittamaan hänet.
hänet haudattiin,	Joosef osti pellavavaatteen, otti Jeesuksen ristiltä, kääri hänet vaatteeseen ja pani hänet valmiiseen kalliohautaan.	...he ottivat hänet ristinpuulta ja panivat hautaan.
hänet herätettiin kuolleista kolmantena päivänä, niin kuin oli kirjoitettu,	Hän on noussut kuolleista, ei hän ole täällä. Tuossa on paikka, johon hänet pantiin.	Mutta Jumala herätti hänet kuolleista.
ja hän ilmestyi...	Menkää nyt sanomaan hänen opetuslapsilleen, myös Pietarille: 'Hän menee teidän edellänne Galileaan. Siellä te näette hänet	Hän ilmestyi sitten usean päivän aikana niille, jotka yhdessä hänen kanssaan olivat tulleet Galileasta Jerusalemiin. Nämä ovat nyt hänen todistajiaan, he todistavat hänestä Israelin kansalle.

⁶⁸ Craig 2008b, 361. Monet tutkijat sanovat samaa: Jeesuksen hautaaminen mainitaan useassa itsenäisessä lähteessä: Mark. 15:42–46, 1.Kor. 15:4 ja Ap.t 13:29. Ks. Kankaanniemi 2009, 127–130.

⁶⁹ Craig 2008b, 361.

⁷⁰ Craig 2008b, 362.

⁷¹ Craig 2008b, 362.

⁷² Craig 2000, 49–50.

Craigin mukaan vertailu osoittaa, että 1. Korinttilaiskirjeen maininta hautauksesta viittaa samaan tapahtumaan josta Markuksen evankeliumissa kerrotaan ja tapahtumat ovat samassa järjestyksessä Apostolien tekoihin talletetussa saarnassa.⁷³ Lisäksi hautaamisesta kerrotaan muissa itsenäisissä lähteissä: Matteuksen, Luukkaan, Johanneksen ja Pietarin evankeliumissa. Kärsimyskertomuksen osalta Matteuksella ja Luukkaalla on ollut Markuksen lisäksi käytössä useampia lähteitä.⁷⁴

Toiseksi Craigin mukaan hautaamiskertomuksen historiallisuutta tukee se, että Jeesuksen hautaamisen kerrotaan suorittaneen Joosef Arimatialainen, joka oli Sanhedrin neuvoston jäsen.⁷⁵ Craig ja monet tutkijat näkevät, että Joosef Arimatialainen hautasi Jeesuksen noudattaen Tooran säädöstä, jonka mukaan rikolliset tuli haudata ennen auringon laskua, jottei maa saastuisi (5.Moos. 21:22–23).⁷⁶ Useat aikalaislähteet vahvistavat, että tätä periaatetta noudatettiin ensimmäisellä vuosisadalla.⁷⁷ Koska kyseessä oli Joosefin perheen hauta, siksi hautapaikka oli yleisesti tiedossa (Matt 27:60). Craig katsoo, että Joosef Arimatialainen oli historiallinen henkilö, sillä varhaiskristityt eivät olisi voineet tällaista keksiä: hautaajalle annetaan nimi, kaupunki ja hänet sijoitetaan Sanhedrin neuvoston jäseneksi, jonka jäsenet tunnettiin hyvin.⁷⁸ Lisäksi Craig näkee, että kertomus ei todennäköisesti voi olla kristittyjen keksimä, koska varhaiskristityt suhtautuivat Sanhedrin jäseniin vihamielisesti (Ap.t 2:23, 26; 4:10).⁷⁹ Kolmanneksi Craig katsoo, että historiallisen luotettavuuden puolesta puhuu se, että kertomus perustuu naisten todistukselle; he näkivät hautaamisen (Mark. 15:47). Jos kertomus olisi keksitty, todistajina olisi käytetty luultavammin miehiä (tästä lisää kohdassa (5) *Naiset tyhjän haudan löytäjinä*).⁸⁰ Craig yhtyy useiden tutkijoiden näkemykseen, että Jeesus haudattiin ja että haudan sijainnista oltiin tietoisia. Craig lainaa Jeesus-tutkija Dale Allisonia, jonka mukaan haudan sijainnin tiedosta puhuu se, että Pyhän haudan kirkko on todennäköisesti rakennettu kyseen omaiselle paikalle.⁸¹ Näiden argumenttien pohjalta Craigin katsoo, että hautaus on historiallinen

⁷³ Craig 2000, 49–50.

⁷⁴ Craig 2008b, 363.

⁷⁵ Craig 2000, 53; 2008b, 364; 1989, 173. Samaa mieltä on Aejmelaues 1996, 175, 197; Allison 2005, 317, 320, 362; Kankaanniemi 2009, 129.

⁷⁶ Craig 2000, 58. Allison näkee asian samoin. Allison 2005, 317, 362.

⁷⁷ Evans 2009, 52; Kankaanniemi 2009, 122; Aejmelaues 1996, 174.

⁷⁸ Craig 2000, 53.

⁷⁹ Craig 2008b, 364.

⁸⁰ Craig 2000, 50.

⁸¹ Craig 2008a; Allison 2005, 313.

tosiasia. Vaikka enemmistö tutkijoista pitää Jeesuksen yksityishautaamista parhaimpana selityksenä,⁸² tutkijoiden keskuudessa asiasta on myös erimielisyyttä.⁸³

Toisenlaista näkemystä ovat esittäneet muun muassa John Dominic Crossan ja Matti Myllykoski.⁸⁴ Crossanin mukaan Jeesuksen ruumista ei haudattu yksityishautaan vaan Jeesuksen ruumis jätettiin ristille mätänemään. Crossan perustelee väitettään sillä, että Rooman valtakunnassa teloitettujen rikollisten ruumiit jätettiin joko ristille mätänemään ja eläinten syötäväksi tai sitten ruumiit heitettiin joukkohautakuoppaan koirien syötäväksi.⁸⁵ Crossanin teoria perustuu Josefuksen mainintaan, että juutalaissodan aikana 69–70jKr. satoja ristiinnaulittuja juutalaisia jätettiin ristille mätänemään.⁸⁶ Toimenkuvan tarkoitus oli häpäistä tuomittua sekä luoda kauhua ja Keisarin pelkoa.⁸⁷ Matti Kankaanniemen mukaan Crossanin näkemyksessä on se ongelma, että se sivuuttaa varhaisten lähteiden kuvaukset Jeesuksen hautaamisesta sekä juutalaiseen perinteeseen kuuluvan tavan, jonka mukaan teloitetut tuli haudata ennen auringon laskua (5. Moos. 21:22–23). Johtopäätös muodostetaan hypoteettisen oletuksen varassa, miten roomalaiset telottajat toisinaan toimivat.⁸⁸

Myllykoski, joka myös kiistää Jeesuksen yksityishautaamisen, toteaa, että pappiseliittiin kuuluva Josef Arimatialainen ei voinut kannattaa galilealaista matkasaarnaajaa, eikä tämän vuoksi olisi luovuttanut kallista yksityishautaa Jeesuksen ruumiille. Hänen mukaansa Jeesuksen ruumis heitettiin joukkohautaan, jonne haudankaivaja Joosef hänen ruumiinsa toimitti.⁸⁹ Aejmelaeus mukaan Myllykosken teoriassa on se heikkous, että sen tueksi ei ole hyviä perusteluita. Siltä puuttuu historiallisen todistusaineiston tuki. Aejmelaeus pitää Jeesuksen yksityishautaamista parhaimpana teoriana, koska historialliset lähteet puhuvat sen puolesta.⁹⁰ Myös Allison näkee Crossanin ja Myllykosken teoriassa heikkoutena perustelujen puuttumisen. Allisonin mukaan varhaisimmat lähteet (ja niissä esiintyvät lisätarut) puhuvat yksityishautaamisen puolesta (1.Kor. 15:4; Matt. 27:62–66, 28:11; Mark. 14:8, 16:1–8; Luuk.

⁸² Aejmelaeus 1996, 179–181; Allison 2005, 332, 362; Bauckham 2006, 48–51; Dunn 2003, 781; Habermas 2005, 141; Kankaanniemi 2009, 129.

Toisenlaista näkemystä ovat esittäneet Ehrman 2014, 86; Myllykoski 1994, 122; Lündemann 1994, 216–217.

⁸⁴ Crossan 1996, 152–158; Myllykoski 1994, 122. Myös Ehrman ajattelee samanlailla kuin Myllykoski ks. Ehrman 2014, 86.

⁸⁵ Crossan 1994, 154.

⁸⁶ Kankaanniemi 2009, 122.

⁸⁷ Crossan 1996, 160.

⁸⁸ Kankaanniemi 2009, 122–123.

⁸⁹ Myllykoski 1994, 122; 2002, 82.

⁹⁰ Aejmelaeus 1996, 179. Kankaanniemi toteaa, että ongelmana Myllykosken teoriassa on se, että tuolta aikakaudelta ei ole löytynyt arkeologisia löydöksiä, jotka tukisivat joukkohautateoriaa: ruumisröykkiötä ja hautakuoppia ei ole juurikaan löytynyt. Lähteet, joissa erillisistä rikollisten haudoista mainitaan ovat ajallisesti myöhäisempiä ja niissäkin kerrotaan, että maatumisen jälkeen vainajan luut voitiin toimittaa suvun omaan hautapaikkaan, eli vainajan luut oli asetettu hautaan merkitylle paikalle siten, että se kyettiin tunnistamaan. Kankaanniemi 2009, 125.

24:13–35; Joh. 20:1–10, 11–18). Allison myös toteaa, että Joosef Arimatialaisen motiivina olisi ollut 5.Moos. 21:22–23 säädös, jonka mukaan rikolliset tuli haudata ennen auringonlaskua, jotta maa ei saastuisi.⁹¹ Craigin katsoo, että nämä perustelut tukevat hautauskertomuksen historiallista luotettavuutta: Jeesuksen hautaamisesta kertovat itsenäiset ja varhaiset lähteet, ja sen puolesta on paremmat perustelut, kuin muilla näkemyksillä, siksi hautausta voidaan pitää historiallisena tosiasia.

(2) *Varhaiset itsenäiset lähteet kertovat Jeesuksen tyhjästä haudasta.* Craigin mukaan Markuksen evankeliumin hautauskertomuksen jatkoksi talletettua tapahtumaa naisista, jotka löysivät haudan tyhjiällä, voidaan pitää luotettavana. Sillä hautaus- ja tyhjä hautauskertomusta yhdistää kieliopilliset ja kielelliset siteet (vrt. Mark. 15:46,47 & 16:1).⁹² Varhaiskristittyjen parissa ei todennäköisesti ollut liikkeellä kärsimyskertomusta, joka olisi päättynyt hautaamiseen.⁹³

Toiseksi Paavalin hautauskertomuksen (1.Kor. 15:3–5) yhteydessä mainitaan myös ylösnousemus. Vertailemalla Paavalin tekstiä evankeliumeihin ja Apostolien tekoihin talletettuihin saarnoihin, niin sanonta ”hänet haudattiin” ja ”hänet herätettiin” viittaa siihen, että hauta oli tyhjä, vaikka sitä ei suoraan mainita.⁹⁴ Lisäksi Craig katsoo varhaisen uskontunnustuksen ilmauksen ”kolmantena päivänä”, viittaavan tyhjiään hautaan. Craigin mukaan todennäköisin perustelu on se, että naiset löysivät haudan tyhjiällä kolmantena päivänä ja siten siitä päivästä tuli päivä, jona Jeesus nousi kuolleista.⁹⁵

Kolmanneksi Matteuksen, Luukkaan ja Johanneksen evankeliumeihin on talletettu materiaalia tyhjästä haudasta, jotka ovat peräisin itsenäisistä lähteistä. Matteuksen ”vartijat haudalla” kertomus on peräisin itsenäisestä lähteestä, joka pitää sisällään tarinan haudan vartijoista sekä juutalaisten vastakertomuksen, että opetuslapset varastivat Jeesuksen ruumiin (Matt. 28:15). Myös Luukkaalla on materiaalia, joka on peräisin itsenäisestä lähteestä, eikä pelkästään Markukselta. Sillä Luukas kertoo kahdesta opetuslapsesta, jotka tarkistavat naisten puheiden todenperäisyyden tyhjästä haudasta (Luuk. 24:9–12). Kertomusta ei voida pitää Luukkaan sepittämä, sillä Johanneksen evankeliumi, jota pidetään synoptisista evankeliumeista riippumattomana, vahvistaa Luukkaan raportoiman tapahtuman (Joh. 21:1–8). Lisäksi Apostolien tekojen useat kohdat vahvistavat epäsuorasti sen, että hauta oli tyhjä

⁹¹ Allison 2005, 353–354.

⁹² Craig 2008b, 364. Craig: ”E.g., the antecedent of "him" (Jesus) in Mark 16:1 is in the burial account (15:43); the women's discussion of the stone over the door presupposes their prior experience of seeing the stone rolled across the entrance (15:46); their visiting the tomb presupposes their noting its location (15:47); the words of the angel, "see the place where they laid him," refers back to Joseph's laying the body in the tomb (15:46).”

⁹³ Craig 2008b, 365.

⁹⁴ Craig 1989, 360; 2008b.

⁹⁵ Craig 2008b, 365; 2012, 234.

(2:29–32, 13:36–37).⁹⁶ Craig summailee, että tyhjän haudan tapausta voidaan pitää luotettavana, sillä kuusi itsenäistä lähdettä vahvistaa sen.⁹⁷

(3) *Markuksen evankeliumin ilmaus: ”viikon ensimmäisenä päivänä”*. Markuksen evankeliumin mukaan naiset löysivät haudan tyhjänä viikon ensimmäisenä päivänä, kun taas Paavali käyttää selostuksessaan erilaista ilmaisua, että Jeesus nousi kuolleista ”kolmantena päivänä” (1.Kor. 15:3–5). Miten tämä toimii argumenttina tyhjän haudan puolesta? Craig katsoo, että varhaisessa kristillisessä traditiossa oli liikkeellä kaksi erilaista lausuntoa.⁹⁸ Craigin mukaan tämä seikka nostattaa tyhjän haudan kertomuksen historiallisuutta. Sillä jos kyseessä olisi legenda, se olisi luultavammin muotoiltu yhden hyväksytyin periaatteen mukaan.⁹⁹

Markuksen maininta viikon ensimmäisestä päivästä selittyy lauseen kielellisestä luonteesta. Kreikan kielellä lause on hankala: τῆ μῦ τῶν σαββάτων: joka kirjaimellisesti tarkoittaa ”ensimmäisenä sapatista”. Ilmaisussa käytetään numeraalia (kardinaalilukusanaa) järjestysluvun sijasta. Lisäksi ilmaisussa käytetään sapatti sanaa viikon sijasta. Craig katsoo, että tämä seikka osoittaa, että ilmaisu heijastelee heprean kielistä käännöstä.¹⁰⁰ Craigin mukaan tämä viittaa mahdollisesti siihen, että Markuksen ilmaisu on vanhempaa perinnettä kuin Paavalin maininta ”kolmantena päivänä”, jonka katsottiin olevan peräisin 35-36jKr.¹⁰¹

(4) *Markuksen evankeliumin kuvaus hautaamisesta ja tyhjästä haudasta on yksinkertainen ja vailla legendoille omaista kuvausta*. Craigin mukaan Markuksen kertomus ei sisällä pitkälle johdettuja teologisia selityksiä sovituksesta, kristologiasta tai toteutuneista profetioista.¹⁰² Markuksen kuvaus on kaunistelematon, kun sitä vertaa esimerkiksi Johanneksen (Joh. 20:1–2) tai Pietarin evankeliumiin.¹⁰³

(5) *Naiset tyhjän haudan löytäjinä*. Varhaiset lähteet kuvaavat, että naiset löysivät Jeesuksen haudan tyhjillään. Craig pitää kertomusta naisista tyhjän haudan löytäjinä parhaimpana argumenttina tyhjälle haudalle. Craig katsoo useiden muiden tutkijoiden lailla, että tämä seikka vahvistaa kertomuksen historiallisuutta. Perusteluna toimii se, millainen yleinen asema naisilla oli Välimeren alueella ajanlaskun ajan taitteessa. Ensinnäkin naisia ei pidettä luotettavina todistajina oikeudessa.¹⁰⁴ Flavius Josefus (37-100jKr.) kirjoitti, että

⁹⁶ Craig 2008b, 365.

⁹⁷ Craig 2012, 234.

⁹⁸ Craig 2008b, 366.

⁹⁹ Craig 2000, 76; 2008b, 366.

¹⁰⁰ Craig 2008b, 366.

¹⁰¹ Craig 1989, 363.

¹⁰² Craig 1989, 364; 2008b, 366.

¹⁰³ Craig 2008b, 366.

¹⁰⁴ Craig 1989, 366.

”älkөөn naisten todistusta hyväksyttäkö heidän sukupuolensa kevytmielisyyden ja röyhkeyden vuoksi”.¹⁰⁵ Tällaista säädöstä ei löydy Vanhasta testamentista, vaan Josefuksen lausunto heijastelee ensimmäisen vuosisadan juutalaista patriarkaalista kulttuuria.¹⁰⁶ Toiseksi naisilla oli tuohon aikaan alhainen sosiaalinen asema. Miehiin verrattuna naisia pidettiin toisen luokan kansalaisina.¹⁰⁷ Joissakin rabbiinisissa teksteissä sanotaan muun muassa seuraavaa: ”onnellinen on se, jonka lapset ovat miehiä, mutta onneton on hän, jonka lapset ovat naisia”.¹⁰⁸ Jos kertomus olisi Craigin mukaan keksitty, olisi tyhjän haudan löytäjinä todennäköisemmin mainittu miehet.¹⁰⁹ Naiset päätodistajina on siis kiusallinen ja vastoin kulttuurillisia ihanteita.¹¹⁰

(6) *Varhainen juutalainen polemiikki oletti tyhjän haudan.* Matteuksen evankeliumin ”vartijat haudalla” kertomukseen on talletettu varhaisin ei-kristittyjen juutalaisten vaihtoehtoinen selitys. Tämä vastakertomus vahvistaa haudan olevan tyhjä: ruumis oli kadonnut.¹¹¹ Juutalaisten vaihtoehtoinen selitys sisälsi väitteen, että opetuslapset varastivat Jeesuksen ruumiin. Se, mikä Craigin mielestä tässä on mielenkiintoista, on se, että Juutalaiset eivät kieltäneet sitä, etteikö hauta olisi ollut tyhjä.¹¹² Craig ajattelee, että Matteuksen evankeliumin vartijat haudalla -kertomukseen tallettama juutalaisten vastakertomus Jeesuksen ylösnousemukselle viittaa siihen, että Jeesuksen ruumis oli hävinnyt haudasta (Matt. 28:11–15).¹¹³

Dale Allison pitää Matteuksen ”vartijat haudalla -kertomusta” huonona argumenttina tyhjän haudan puolesta, kun taas Craig lukee sen osaksi kumulatiivista argumenttia.¹¹⁴ Allison perustelee näkemystään sillä, että Matteuksen kertomus on mahdollisesti peräisin myöhemmästä lähteestä kuin Markus, joten tämän vuoksi kertomus ei välttämättä pidä paikkansa. Allisonin päättelee, että jos kertomus olisi ollut varhainen, myös Markus olisi tuntenut sen ja tallettanut osaksi kärsimyskertomustaan.¹¹⁵ Craigin mukaan Allisonin sivuuttaa argumentin liian kevyin perustein. Craigin mukaan Allison ei ota huomioon yhtä

¹⁰⁵ Craig 2012, 236.

¹⁰⁶ Craig 2000, 77; 2008b, 367.

¹⁰⁷ Craig 2008b, 367.

¹⁰⁸ Craig 2008b, 367.

¹⁰⁹ Craig 2008b, 367.

¹¹⁰ Craig 2008b, 367.

¹¹¹ Matt. 28:11–15.

¹¹² Craig 2008b, 369.

¹¹³ Craig 1989, 371; 2000, 83.

¹¹⁴ Kertomuksen historiallisuus jakaa tutkijoita. Jotkut pitävät ”vartijat haudalla” kertomusta apologeettisena ja suhtautuvat sen historiallisuuteen epäilevästi, näin mm. Aejmelaeus 1994, 138–161; Brown 1994; Dunn 2003, 830; Lüdemann 1994, 124. Myönteisempää näkemystä kannattaa mm. Mounce 1991, 262; Blomberg 1992, 424; Keener 1999, 697.

¹¹⁵ Allison 2005, 312. Samoin ajattelee Dunn 2003, 830.

tärkeää seikkaa, miten historiantutkimuksessa kiinnitetään huomiota siihen, miten jonkun historiallisen tradition väite ja vastaväite syntyy ja kehittyy.¹¹⁶ Craigin mukaan Matteuksen vartijat haudalla -tapauksessa tämä on selvästi nähtävillä. Polemiikki meni näin: Kristityt julistivat, että Jeesus on noussut kuolleista, kun taas ei-kristityt juutalaiset väittivät, että opetuslapset olivat varastaneet hänen ruumiinsa. Tähän kristityt vastasivat, että haudalla oli vartijoita, jotka olisivat estäneet varkauden, ei-kristityt juutalaiset esittivät vastaväitteen, että vartijat nukahtivat, kun taas tähän kristityt vastasivat, että ylipapit lahjoivat vartijat sanoakseen näin.¹¹⁷

Craig jatkaa, että Matteuksen evankeliumin vartijat haudalla -kertomuksen taustalla on jotain sellaista, jota tutkija ei voi kevyin perustein ohittaa: kertomuksen olemassaolo johtaa tutkijan pohtimaan sen syntyä.¹¹⁸ Jos tarina olisi keksitty, miten se olisi voinut muodostua tällaiseksi? Craigin mukaan luonnollista olisi olettaa, että kertomus on syntynyt vastauksena kristilliseen julistukseen Jeesuksen ylösnousemuksesta. Juutalaisten reaktio oli yksinkertaisesti väittää, että opetuslapset olivat varastaneet ruumiin. Craig pitää täysin mahdollisena sitä, että kristityt olisivat voineet keksiä vartijat haudalle, mutta toinen asia on se, miksi keksityssä kertomuksessa mainittaisiin myös vartijoiden lahjominen. Olisihan pelkkä haudan vartioiminen riittänyt. Kristittyjen väite, että vartijat lahjottiin, oli seurausta siitä, että juutalaisten vastakertomuksen mukaan vartijat nukahtivat.¹¹⁹ Craig ajattelee, että polemiikin sisällön monitahoisuus kohottaa kertomuksen historiallisuutta. Tämän vuoksi Craig lukee *juutalainen polemiikki oletti tyhjän haudan* -argumentin osaksi kumulatiivista argumenttia tyhjän haudan puolesta.

Craigin mukaan Allisonin väite, että kertomuksen myöhempi kirjoitusajankohta vesittäisi sen historiallisuutta ei osu maaliin. Allison siis näki ongelmana sen, että vartijat haudalla kertomus on peräisin myöhemmästä lähteestä kuin Markus ja siksi Matteuksen ja Markuksen välillä on kiistaa. Allisonin skeptinen kysymys siis on: miksi Markus, joka on kirjoitusajankohdaltaan varhaisempi, ei sisällyttänyt vartija kertomusta omaan evankeliumiin. Craigin mukaan selvää kiistaa näiden välillä ei ole. Hän perustelee asiaa sillä, että Markuksen tallettamassa kärsimyskertomuksessa on lähteenä eri traditio, kun taas Matteuksella on lähteenä jokin toinen.¹²⁰ Craigin mukaan Matteuksen vartijat haudalla kertomuksessa on

¹¹⁶ Craig 2008a; 1989, 371.

¹¹⁷ Craig 2008b, 370; Matt. 28:11–15.

¹¹⁸ Craig 2008a.

¹¹⁹ Craig 2008a.

¹²⁰ Craig 2008a.

sellaista sanastoa, joka viittaa Matteuksen evankeliumin kirjoitusajankohtaa aiempaan traditioon.¹²¹

(7) *Jeesuksen hautaa ei kunnioitettu.* Yksi keskeinen seikka tyhjälle haudalle on se, että Jeesuksen haudalla ei järjestetty muistotilaisuuksia, siksi sillä ei ollut kovinkaan suurta roolia varhaiskristittyjen elämässä. Craig katsoo, että Jeesuksen haudan kunnioittamisen puuttuminen selittää, että Jeesuksen ruumis ei enää ollut siellä, ja hän katsoo tämän puhuvan tyhjän haudan puolesta.¹²² Allison puolestaan pitää tätä argumenttia huonona argumenttina tyhjän haudan puolesta. Allison perustelee väitettä sillä, että tiedetään että haudan sijainti pysyi kristittyjen muistissa: Pyhän haudan kirkko on mm. rakennettu sille paikalle.¹²³ Craigin mukaan Allisonin päättely ontuu siinä, että hautapaikan sijainnin muistaminen ei vielä kumoa argumenttia täysin.¹²⁴ Haudan kunnioittaminen ja muistotilaisuuksien pitäminen olisi edellyttänyt, että Jeesuksen ruumis olisi ollut haudassa.¹²⁵

(8) *1.Kor. 15:3–5 olettaa haudan olevan tyhjä.* Craig katsoo, että Paavalin maininta *hänet haudattiin, hänet herätettiin kuolleista*, puhuu tyhjän haudan puolesta. Allison taas näkee, että Paavalin maininta ei välttämättä tarkoita sitä, että hän olisi tuntenut kertomuksen tyhjästä haudasta.¹²⁶ Allison toteaa, että Paavali olisi voinut teologisista syistä päätyä tähän.¹²⁷

Craigin mukaan vertailemalla Paavalin tekstiä Markuksen (15:37–16:7) ja Apostolien tekoihin talletettuun saarnaan (13:28–31), voidaan havaita, että Paavalin teksti sisältää neljä erillistä tapahtumaa, jotka löytyvät myös Markukselta ja Apostolien teoista: (1) Kristus kuoli, (2) hänet haudattiin, (3) hänet herätettiin ja (4) hän ilmestyi. Craigin mukaan Paavalin katkelma osoittaa hautauksen sekä tyhjän haudan.¹²⁸ Allison on valmis hylkäämään 1.Kor. 15:3–5 kohdan, kun taas Craig sisällyttää tämän osaksi kumulatiivista argumenttia tyhjän haudan puolesta.

(9) *Opetuslapset eivät olisi voineet saarnata Jeesuksen ylösnousemuksesta Jerusalemissa, jos hauta ei olisi ollut tyhjä.* Craigin mukaan evankeliumin julistaminen

¹²¹ E.g., several words or expressions which are unique in all the New Testament, such as "on the next day," "the preparation day," "deceiver," "guard (of soldiers)," "to make secure," "to seal." The expression "chief priests and Pharisees" is unusual for Matthew and never appears in Mark or Luke. The expression "on the third day" is also non-Matthean; he always uses "after three days." In general only 35 of Matthew's 136 words in the empty tomb story are found in Mark's 138 words. (Craig 2020)

¹²² Craig 1989, 373.

¹²³ Allison 2005, 313.

¹²⁴ Craig 2008a.

¹²⁵ Craig 1989, 373; 2008a.

¹²⁶ Allison 2005, 316.

¹²⁷ Allison 2005, 316.

¹²⁸ Craig 2008a.

Jerusalemmissa edellytti sitä, että hauta oli tyhjä.¹²⁹ Koska asia olisi tarvittaessa pystytty tarkistamaan. Allison ei pidä tätäkään argumenttia hyvänä tyhjän haudan puolesta. Allisonin mukaan opetuslapset olivat niin vakuuttuneita ilmestyskokemusten johdosta, että he eivät olisi vaivautuneet vierailemaan haudalla.¹³⁰ Allisonin mukaan myöskään Jerusalemin viranomaiset eivät olisi jaksaneet tarkistaa asiaa, koska ajattelivat ilmiön menevän pian ohi.¹³¹ Craigin mukaan Allison on ristiriidassa siinä, sillä hän on puhunut sen puolesta, että kristityt tunsivat haudan sijainnin hyvin, tämän puolesta puhuu mm. se, että Pyhän haudan kirkko on rakennettu kyseen omaiselle kohdalle. Craig siis katsoo, että tämä asia puhuu sen puolesta, että haudalla käytiin ja se todettiin tyhjäksi. Lisäksi Craig katsoo, että Joosef Arimatialaisen suorittama haudaus puhuu sen puolesta, että haudan sijainti oli tiedossa.¹³² Tämänkin näkemyksen Craig sisällyttää omaan kumulatiiviseen argumenttiin tyhjän haudan puolesta.

Craigin mukaan nämä argumentit 1–9 yhdessä osoittavat vahvasti sen puolesta, että tyhjä hauta on historiallisesti luotettava. Lisäksi Craig vetoaa Gary Habermasin tutkimukseen, että 75 % kriittisistä tutkijoista pitää tyhjää hautaa historiallisesti luotettavana.¹³³ On aika siirtyä strategian toiseen vaiheeseen. Mikä on paras selitys tyhjälle haudalle?

3.2. Paras selitys Jeesuksen tyhjälle haudalle

Craigin strategian toisessa vaiheessa selvitetään sitä, mikä on paras selitys tyhjälle haudalle. Tässä sovelletaan IBE:n ja McCullaghin kriteerejä, jotka on edellä esitelty (kohdassa 2.1). Mikä siis on paras selitys tyhjälle haudalle? Vaihe pitää sisällään erilaisten selitysten, eli hypoteesien, esittelyn ja kriittisen tarkastelun. Craig esittää neljä hypoteesia: salaliittohypoteesin, näennäinen kuolema -hypoteesin, väärä hauta -hypoteesin ja siirretty ruumis hypoteesin.

Salaliittohypoteesi. Tämän näkemyksen mukaan opetuslapset varastivat Jeesuksen ruumiin ja keksivät kertomuksen Jeesuksen kuoleman jälkeisille ilmestyksille.¹³⁴ Seuraavaksi tarkastellaan hypoteesia McCullaghin kriteerien valossa.

(1) Hypoteesin tulee yhdessä muiden tosiasioiden kanssa sisältää muita väitteitä, jotka kuvaavat nykyistä havaittavissa olevaa dataa. Salaliittohypoteesin kohdalla tämä ensimmäinen kriteeri täyttyy, koska se tarjoaa selityksen Uuden testamentin kuvaukselle

¹²⁹ Craig 1989, 368.

¹³⁰ Allison 2005, 318.

¹³¹ Allison 2005, 319.

¹³² Craig 1989, 370.

¹³³ Craig 2008b, 370. Habermas kävi läpi noin 2000 englannin-, ranskan ja saksankielistä tutkimusta vuosilta 1975–2005. (Habermas, 2003, 141)

¹³⁴ Craig 2008b, 370. Muun muassa Carrier on puolustanut varkausteoriaa. Carrier, 2005.

Jeesuksen ylösnousemuksesta. Evankeliumien kuvaukset perustuvat keksittyyn kertomukseen.¹³⁵

(2) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysala. Salaliittoteoriahypoteesi on tämän kriteerin valossa kattava. Se selittää kaikki kolme seikkaa: tyhjän haudan, ilmestyskokemukset sekä uskon alkuperän.¹³⁶ Sillä tämän hypoteesin mukaan opetuslapset varastivat Jeesuksen ruumiin ja keksivät kertomuksen Jeesuksen kuoleman jälkeisille ilmestyksille.

(3) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysvoima. Craigin mukaan tässä kohtaa salaliittoteoriahypoteesi kokee ongelmia. Esimerkiksi kertomus tyhjästä haudasta perustuu siihen, että naiset löysivät Jeesuksen haudan ensimmäisenä tyhjiään. Jos tarina olisi ollut keksitty, se luultavammin olisi sisältänyt miehet tyhjän haudan löytäjinä.¹³⁷ Craigin mukaan, kun otetaan huomioon ilmestyskokemukset sekä uskon alkuperä, niin salaliittoteoriahypoteesi on heikoilla. Jos ylösnousemuskertomus olisi kokonaan keksitty, pitäisi kuvauksien Jeesuksen ylösnousemuksesta heijastella enemmän VT:n kuvauksia (kuten esim. Dan. 12:2 tapausta).¹³⁸ Lisäksi kertomus ”vartijat haudalla” herättää kysymyksen: miksi kertomusta ei löydy myös Markukselta? Miksi vartioita aseteta aiemmin? Mitä sitten tulee uskon alkuperään, niin hypoteesi pyrkii kieltämään sen: opetuslapset keksivät kertomuksen. Hypoteesia vastaan on useimpien (lähes kaikkien) tutkijoiden näkemys, että opetuslapset vilpittömästi uskoivat Jeesuksen ylösnousemukseen.¹³⁹ Tämän puolesta puhuu muun muassa se, että opetuslapset olivat valmiita kuolemaan tämän uskomuksen takia.¹⁴⁰

(4) Parhaan hypoteesin on oltava muita uskottavampi. Craigin mukaan hypoteesi kohtaa ongelmia tämän myös kriteerin kohdalla. Sillä ajanlaskun ajan taitteen juutalainen konteksti ei tue hypoteesia: juutalaiseen ajatteluun ei sopinut, että rikollisesti ristillä teloitettu on Messias. Juutalaiset odottivat Daavidin kaltaista sotapäällikköä, joka vapauttaisi kansan vihollisvoimien alta. Lisäksi käsitys ylösnousemuksesta kohtaa ongelman: juutalaiset ajattelivat, että se tapahtuu maailmanhistorian lopussa, ei kesken historian yhdelle henkilölle. Craig vetoaa Wrightin analyysiin ensimmäisen vuosisadan ajan juutalaisten messias käsityksestä. Wrightin mukaan, jos tuohon aikaan messiaskandidaattisi ristiinnaulittiin, ”sinä joko luovutit ja menit kotiisi tai sitten hankit itsellesi uuden Messiaan”.¹⁴¹ Craig pääättelee, että

¹³⁵ Craig 2008b, 371.

¹³⁶ Craig 2008b, 371.

¹³⁷ Craig 2008b, 371.

¹³⁸ Craig 2008b, 371.

¹³⁹ Craig 2008b, 371.

¹⁴⁰ Craig 2008b, 371.

¹⁴¹ Craig 2008b, 372.

ajatus salaliitosta – opetuslapset olisivat varastaneet Jeesuksen ruumiin ja sanoivat Jumalan herättäneen hänet kuolleista – olisi tuskin tullut heidän mieleensä.¹⁴²

(5) Parhaan hypoteesin tulee olla vähemmän *ad hoc*. Craigin mukaan hypoteesi ei ole tämänkään kriteerin valossa vahvoilla. Craigin mukaan hypoteesi on *ad hoc*, sillä se olettaa tiettyjä motiiveja ja ideoita, joita varhaisilla opetuslapsilla oli, mutta joista ei ole todisteita.¹⁴³ Ei ole olemassa todistusaineistoa, joka puhuisi salaliiton puolesta. Hypoteesi tarvitsee tuekseen muita kuvitteellisia hypoteeseja, jotta se pystyy kumoamaan esimerkiksi ilmestymiset viidelle sadalle ihmiselle tai naisten rooli kertomuksissa tyhjän haudan löytäjänä.¹⁴⁴ Lisäksi selittämättä jää Jaakobin ja Paavalin kääntymys.

(6) Paras hypoteesi tulee hylätyksi harvemmin hyväksytyjen uskomuksien kautta kuin kilpailevat hypoteesit. Craigin mukaan hypoteesi ei ole tämänkään kriteerin valossa vahvoilla. Craigin mukaan se, mitä yleisesti salaliitoista tiedetään, että ne ovat epävakaita ja niillä on taipumus purkautua.¹⁴⁵ Craigin mukaan yleensä joku jossain vaiheessa alkaa vuotamaan oikeaa tietoa. Craig katsoo, että tällainen tietovuoto olisi pitänyt mahdollisesti tapahtua vainoamistilanteessa.¹⁴⁶ Ajatuksena tässä on se, että kun on ns. veitsi kurkulla, aletaan puhua. Hypoteesi on ristiriidassa sen tiedon kanssa, mitä tiedämme opetuslapsista: he vilpittömästi uskoivat asiaansa ja olivat valmiita kuolemaan tämän vuoksi.

(7) Paras hypoteesi täyttää 2–6 ehtoa paremmin kuin kilpailevat hypoteesit. Craigin mukaan salaliittohypoteesin kohdalla tämä ei täyty, sillä tämä näkemys hylkää tutkijoiden enemmistö näkemyksen, että opetuslapsilla syntyi usko Jeesuksen ylösnousemukseen.¹⁴⁷

(b) *Näennäinen kuolema -hypoteesi*. Tämän näkemyksen mukaan Jeesus ei kuollut ristillä täysin. Kun hänet pantiin hautaan, jonkin ajan kuluttua hän virkosi takaisin henkiin, pakeni haudasta ja meni näyttäytymään opetuslapsille. Opetuslapset ymmärsivät Jeesuksen nousseen kuolleista.¹⁴⁸ Seuraavaksi tarkastellaan hypoteesia abduktiivisen päättelyn kriteerien valossa.

(1) Hypoteesin tulee yhdessä muiden tosiasioden kanssa sisältää muita väitteitä, jotka kuvaavat nykyistä havaittavissa olevaa dataa. Näennäinen kuolema -hypoteesin kohdalla tämä ehto täyttyy.¹⁴⁹

¹⁴² Craig 2008b, 372.

¹⁴³ Craig 1989, 376; 2008.

¹⁴⁴ Craig 1989, 377.

¹⁴⁵ Craig 1989, 388; 2008b.

¹⁴⁶ Craig 2008b, 372.

¹⁴⁷ Craig 2008b, 373.

¹⁴⁸ Craig 2008b, 373.

¹⁴⁹ Craig 2008b, 373.

(2) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysala. Tämä hypoteesi on tämän kriteerin valossa kattava. Se tarjoaa myös selityksen kolmelle seikalle: tyhjälle haudalle, ilmestyskokemuksille sekä uskon alkuperälle. Sillä Jeesus ei kuollut täysin, virottuaan takaisin henkiin hän näyttäytyi opetuslapsille, jotka uskoivat hänen ylösnousseen kuolleista.¹⁵⁰

(3) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysvoima. Craigin mukaan jotkut tämän hypoteesin versiot ovat muunnelmia salaliittoteoriahypoteesista: tämän version mukaan opetuslapset eivät varastaneetkaan Jeesuksen ruumista vaan keksivät Jeesuksen kanssa hänen kuolemansa.¹⁵¹ Ristillä Jeesus ainoastaan haavoittui. Salaliittohypoteesilla on samat heikkoudet, joita edellä jo katsoimme.

Toisen version mukaan Jeesus ei kuollut täysin ristiinnaulitsemisessa, kun hänet pantiin hautaan, jonkin ajan kuluttua hän virkosi takaisin henkiin, pakeni haudasta ja meni näyttäytymään opetuslapsille, jotka ymmärsivät Jeesuksen nousseen kuolleista. Craigin mukaan hypoteesi kohtaa ongelmia tämän kriteerin kohdalla. Craig esittää, että ongelma on siinä, miten selittää puolikuolleen miehen haudasta pois pääsy, jos hauta oli vielä sinetöity. Toinen selitystä vaativa asia on ilmestyskokemukset. Ruoskitun ja ristiinnaulitun miehen selviäminen ja näyttäytyminen opetuslapsille ei olisi saanut tulkintaa, että tämä mies on ylösnoussut Herra ja kuoleman voittaja.¹⁵² Ongelmia tuottaa myös ylösnousemususkon synty opetuslapsissa. Craigin mukaan opetuslapsille puolikuolleen Jeesuksen uudelleen näkeminen olisi merkinnyt sitä, että hän ei kuollut, vaan sitä, että hän selvisi.¹⁵³

(4) Parhaan hypoteesin on oltava muita uskottavampi. Craigin mukaan hypoteesi ei ole tämänkään kriteerin valossa vahvoilla. Se, mitä tiedetään Roomalaisista sotilaista, niin he olivat ammattitappajia, jotka varmistivat, että teloitetut kuolivat varmasti.¹⁵⁴ Varhaisessa lähteessä kerrotaan, että sotilaat varmistivat Jeesuksen kuolemisen lävistämällä vielä keihäällä hänen kylkensä (Joh. 19:34). Lisäksi kun otetaan huomioon ristiinnaulitsemista edeltävä ruoskinta, niin selviytymismahdollisuudet olivat olemattomat.¹⁵⁵

(5) Parhaan hypoteesin tulee olla vähemmän *ad hoc*. Craigin mukaan hypoteesi on *ad hoc*. Sillä hypoteesi perustuu kuvitelmaan, että Jeesuksen ja opetuslasten välillä olisi ollut

¹⁵⁰ Craig 2008b, 373.

¹⁵¹ Craig 2008b, 374.

¹⁵² Craig 2008b, 373.

¹⁵³ Craig 2008b, 373–374.

¹⁵⁴ Craig 2008b, 374.

¹⁵⁵ Craig 2008b, 374.

salaliitto Jeesuksen selviämisestä teloituksesta, ilman, että todistusaineisto tukisi näitä väitteitä.¹⁵⁶

(6) Paras hypoteesi tulee hylätyksi harvemmin hyväksytyjen uskomuksien kautta kuin kilpailevat hypoteesit. Craigin mukaan hypoteesi kompastelee lääketieteellisten tosiasioiden edessä: henkilö, joka on pahoin ruoskittu, ristiinnaulittu ja lopuksi hänen kylkensä lävistetään keihäällä, ei tekisi sitä, mitä hypoteesi väittää.¹⁵⁷

(7) Paras hypoteesi täyttää 2–6 ehtoa paremmin kuin kilpailevat hypoteesit. Craigin mukaan hypoteesi ei ole näiden kriteerien valossa kovin vahvoilla. Todistusaineisto ei tue tätä väitettä. Lisäksi tutkijoiden analyysi Jeesuksen kuolemasta on ristiriidassa tämän hypoteesin kanssa.¹⁵⁸

(c) *Väärä hauta -hypoteesi.* Craigin mukaan on myös esitetty, että Jeesuksen tyhjä hauta perustuu virheelliseen tietoon. Tämän hypoteesin mukaan naiset erehtyivät ja menivät väärälle haudalle, joka sattui olemaan tyhjä.¹⁵⁹ Seuraavaksi tarkastellaan hypoteesia abduktiivisen päättelyn kriteerien valossa.

(1) Hypoteesin tulee yhdessä muiden tosiasioiden kanssa sisältää muita väitteitä, jotka kuvaavat nykyistä havaittavissa olevaa dataa. Väärä hauta -hypoteesin kohdalla tämä ehto täyttyy.¹⁶⁰

(2) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysala. Craigin mukaan väärä hauta -hypoteesi kohtaa ongelmia tämän kriteerin kohdalla samoin kuin siirretty ruumis -hypoteesi. Hypoteesit eivät selitä tyhjän haudan lisäksi muita seikkoja: ilmestyskokemuksia eikä se myöskään selitä uskon alkuperää riittävän hyvin.¹⁶¹

(3) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysvoima. Craigin mukaan hypoteesi ei ole tämänkään kriteerin valossa vahvoilla. Pelkästään väärälle haudalle meneminen ei selitä muita seikkoja: ilmestyskokemuksia ja uskon alkuperää. Perusteluna Craig esittää, että todistusaineisto ei tue väitettä. Sillä varhaisten lähteiden mukaan naiset, jotka olivat seuraamassa ristiinnaulitsemista, seurasivat myös hautaamisen. Lisäksi julistus Jeesuksen ylösnousemuksessa Jerusalemissa edellytti tyhjää hautaa: asian olisi voinut tarvittaessa tarkistaa.¹⁶²

¹⁵⁶ Craig 2008b, 374.

¹⁵⁷ Craig 2008b, 374 .

¹⁵⁸ Ks. luku 2.1.

¹⁵⁹ Craig 2008b, 374.

¹⁶⁰ Craig 2008b, 374.

¹⁶¹ Craig 2008b, 374.

¹⁶² Craig 2008b, 374.

(4) Parhaan hypoteesin on oltava muita uskottavampi. Craigin mukaan hypoteesi ei ole uskottava. Sillä olemassa on todisteita, että haudan olinpaikasta oltiin tietoisia.¹⁶³ Useat tutkivat ovat sitä mieltä, että haudan sijainnin tunteminen pysyi tiedossa ja siitä kertoo se, että nykyään paikalla sijaitsee Pyhän haudan kirkko.¹⁶⁴

(5) Parhaan hypoteesin tulee olla vähemmän *ad hoc*. Väärä hauta -hypoteesi on Craigin mukaan *ad hoc*, koska naisten meneminen väärälle haudalle oletetaan ilman todistusaineistoa. Craig näkee, että päättely, mikä tämän hypoteesin taustalla on, on yleensä seuraavanlainen: koska kuolleet eivät yleensä herää eloon, ja koska hauta löytyi tyhjänä, niin naisten on täytynyt erehtyä haudasta.¹⁶⁵ Hypoteesi sivuuttaa naisten roolin passiokertomuksessa, tyhjän haudan edellytykset ylösnousemusjulistukselle Jerusalemissa ja asian tarkistamisen mahdollisuuden.¹⁶⁶

(6) Paras hypoteesi tulee hylätyksi harvemmin hyväksytyjen uskomuksien kautta kuin kilpailevat hypoteesit. Craigin mukaan hypoteesille tuottaa ongelmia se, että useat tutkijat kannattavat näkemystä, että Joosef Arimatialainen hautasi Jeesuksen ja siten hautapaikan sijainti tiedettiin laajemmin.¹⁶⁷

(7) Paras hypoteesi täyttää 2–6 ehtoa paremmin kuin kilpailevat hypoteesit. Craig toteaa vain, että ilmeisesti kukaan tutkijoista ei kannata tätä hypoteesia.¹⁶⁸

(d) *Siirretty ruumis hypoteesi*. Tämän hypoteesin mukaan Joosef Arimatialainen hautasi Jeesuksen ruumiin väliaikaisesti myöhäisen ajankohdan vuoksi sukunsa hautaan mutta myöhemmin siirsi Jeesuksen ruumiin rikollisille tarkoitetulle hautausmaalle. Koska opetuslapset eivät tienneet tästä, he alkoivat tyhjän haudan takia uskomaan Jeesuksen ylösnousemukseen.¹⁶⁹

(1) Hypoteesin tulee yhdessä muiden tosiasioiden kanssa sisältää muita väitteitä, jotka kuvaavat nykyistä havaittavissa olevaa dataa. Craigin mukaan hypoteesin kohdalla tämä ensimmäinen kriteeri täyttyy.¹⁷⁰

(2) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysala. Craigin mukaan tämän kriteerin kohdalla hypoteesi kohtaa ongelmia. sillä se jättää suurimman osan seikoista

¹⁶³ Craig 2008b, 374.

¹⁶⁴ Craig 2008b, 374; Allison 2005, 313.

¹⁶⁵ Craig 2008b, 375.

¹⁶⁶ Craig 1989, 377.

¹⁶⁷ Craig 1989, 377; 2008b, 375.

¹⁶⁸ Craig 2008b, 375.

¹⁶⁹ Craig 2008b, 376.

¹⁷⁰ Craig 2008b, 376.

selittämättä. Hypoteesi selittää vain tyhjän haudan, mutta ei Jeesuksen kuolemanjälkeisiä ilmestymisiä eikä ylösnousemususkon syntyä.¹⁷¹

(3) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysvoima. Craigin mukaan hypoteesilla ei ole selitysvoimaa Jeesuksen kuoleman jälkeisten ilmestymisten eikä ylösnousemususkon synnyn selittämiseksi. Myöskään historialliset lähteet eivät tue tätä hypoteesia. Juutalaisten ja kristittyjen välinen kiista ei koskettanut haudan sijaintia vaan sitä, että hauta oli tyhjä.¹⁷² Lisäksi Craig toteaa, että jos Joosef olisi siirtänyt Jeesuksen ruumiin toiseen hautaan, hän olisi luultavasti oikaissut kristittyjä, jotka uskoivat Jeesuksen ylösnousemukseen.¹⁷³

(4) Parhaan hypoteesin on oltava muita uskottavampi. Craigin mukaan hypoteesi on epäuskottava. Craig esittää perusteluksi sen, että rikollisten hautausmaa oli 500–600 metrin päässä Jeesuksen teloituspaijalta, joten Joosefin olisi ollut helpoin noudattaa juutalaista säädöstä hautaamisesta ja haudata ruumis suoraan sinne. Tällöin olisi välttytty ruumiin siirtelyltä.¹⁷⁴ Lisäksi Craig vetoaa rabbiiniseen tekstiin (Semahot 13.7), jonka mukaan rikollisesti teloitettujen ruumista eikä luita saanut siirtää muuta kuin perheen hautaan.¹⁷⁵

(5) Parhaan hypoteesin tulee olla vähemmän *ad hoc*. Craigin mukaan hypoteesi on *ad hoc*, sillä se olettaa Joosef Arimatialaisen toiminnan ja motiivin ilman, että siitä olisi evidenssiä: varhaiset lähteet eivät tue hypoteesia.¹⁷⁶

(6) Paras hypoteesi tulee hylätyksi harvemmin hyväksytyjen uskomuksien kautta kuin kilpailevat hypoteesit. Craigin mukaan hypoteesia ei saa tukea juutalaisesta hautausmenettelystä (esim. Semahot 13.7).¹⁷⁷

(7) Paras hypoteesi täyttää 2–6 ehtoa paremmin kuin kilpailevat hypoteesit. Craig toteaa vain, että historioitsijat eivät kannata tätä hypoteesia.¹⁷⁸

Craigin mukaan tyhjän haudan selittämiseen esitetyt hypoteesit eivät ole kovin hyviä. Jokaisessa oli omat heikkoutensa ja muutamat näistä jättivät selittämättä ilmestyskokemukset sekä uskon alkuperän. Craigin mukaan ylösnousemuksen kieltävillä tutkijoilla ei ole esittävä uskottavaa luonnollista selitystä sille, miten Jeesuksen hauta tyhjäksi. Craig toteaa, että ylösnousemukseen skeptisesti suhtautuville ylösnousemus näyttää selittämättömältä

¹⁷¹ Craig 2008b, 376.

¹⁷² Craig 2008b, 376.

¹⁷³ Craig 2008b, 376.

¹⁷⁴ Craig 2008b, 376.

¹⁷⁵ Craig 2008b, 376.

¹⁷⁶ Craig 2008b, 376.

¹⁷⁷ Craig 2008b, 377.

¹⁷⁸ Craig 2008b, 377.

mysteeriltä.¹⁷⁹ Se, että naiset löysivät Jeesuksen haudan tyhjillään, viestii Craigille siitä, että paras selitys on ylösnousemushypoteesi. Pehdymme ylösnousemushypoteesiin luvussa 4.2. Seuraavaksi tarkastelemme muiden tutkijoiden näkemyksiä tyhjästä haudasta sekä arvioin Craigin argumentointia.

3.3. Muiden tutkijoiden näkemyksiä pääsiäisen tapahtumista 30jKr.

3.3.1. Jeesuksen tyhjä hauta

Enemmistö tutkijoista kannattaa näkemystä, että kertomus tyhjästä haudasta heijastelee historiallista tapahtumankulkua. Kertomusten mukaan joukko naisia löysi muutama päivä myöhemmin Jeesuksen haudan tyhjillään (Mark. 16:1–8; Luuk. 24:1–3; Joh. 20:1–2).¹⁸⁰ Kaksi seikkaa puhuu tämän puolesta: (a) kertomusten mukaan naiset löysivät haudan tyhjillään, ja (b) opetuslasten julistus Jeesuksen ylösnousemuksesta Jerusalemissa edellytti, että hauta oli myös tyhjä.¹⁸¹ Muun muassa Dale Allison, N. T Wright, Gary Habermas, Lars Aejmelaus ja Matti Kankaanniemi, pitävät näitä argumentteja hyvinä.¹⁸²

Naiset löysivät haudan tyhjillään. Varhaisimpien lähteiden mukaan joukko naisia löysi Jeesuksen haudan tyhjänä puolitoista vuorokautta myöhemmin (Mark. 16:1–8; Luuk. 24:1–3; Joh. 20:1–2).¹⁸³ Se, että hauta oli tyhjä, saattoi naiset hämmennyksen valtaan. Tapauksen perustelut rakentuvat sen varaan, että varhaisten lähteiden mukaan naiset olivat paikan päällä seuraamassa Jeesuksen ristiinnaulitsemista ja lisäksi he myös seurasivat sivusta Jeesuksen hautaamisen.¹⁸⁴

Naisten reaktio - hämmennys - puhuu sen puolesta, että he eivät ymmärtäneet, miksi Jeesuksen ruumis oli poissa (Mark. 16:8).¹⁸⁵ Vasta kun he kohtasivat muita opetuslapsia, jotka olivat saaneet ylösnousemusilместyskokemuksia ja kuuluivat heidän todistuksensa ylösnousemuskokemuksista, että Jeesus oli noussut kuolleista, he saivat vastauksen hämmennykseen, miksi hauta oli tyhjä; *Jumala oli herättänyt Jeesuksen kuolleista.*¹⁸⁶

¹⁷⁹ Craig 2008b, 377.

¹⁸⁰ Aejmelaus 1996, 182–190; Allison 2005, Kankaanniemi 2009, 142; Habermas 2005, 141; Wright 2003, 608.

¹⁸¹ Allison 2005, 316; Wright 2004; Habermas 2005, 141; Kankaanniemi 2010; 326.

¹⁸² Esimerkiksi Allison pitää naisten todistusta parhaimpana argumenttia tyhjän haudan puolesta. (Allison 2005, 326–327.)

¹⁸³ Mark. 16:1–8; Luuk. 24:1–3; Joh. 20:1–2.

¹⁸⁴ Aejmelaus 1996, 197; Wright 2003, 608. On olemassa se mahdollisuus, että kertomus voidaan tulkita myös eri tavalla. Jotkut tutkijat ovat esittäneet, että naiset erehtyivät haudan sijainnista, eli he menivät väärälle haudalle ja väärään hautaan kurkistamisen seurauksena he joutuivat hämminkiin, koska hauta oli tyhjä.

Aejmelauksen mukaan merkittävää on se, että Jeesuksen ruumis oli kadonnut – se ei ollut löydettävissä. Sillä ei kukaan, ei naisten sen paremmin kuin Jeesuksen vastustajienkaan joukosta, pystynyt jälkeensä löytämään ruumista saati osoittamaan, että se olisi yhä haudassa. (Aejmelaus 1994, 337)

¹⁸⁵ ”Naiset tulivat ulos ja pakenivat haudalta vavisten ja hämmästyneinä eivätkä sanoneet kenellekään mitään, sillä he pelkäsivät.”

¹⁸⁶ Apt. 2:32; Wright 2003, 686.

Tutkijat katsovat, että kertomuksen perustuminen naisten todistukselle vahvistaa kertomuksen historiallista luotettavuutta.¹⁸⁷ Jos kertomus olisi keksitty, olisi se luultavammin sisältänyt kuvauksen, joka perustuisi miesten todistukselle.¹⁸⁸ Tätä argumenttia on perusteltu sillä, että tuohon aikaan Välimeren alueella naiset pystyivät todistamaan vain joissakin oikeudellisissa asioissa, ei kaikissa.¹⁸⁹ Ajanlaskun ajan taitteessa yleinen ilmapiiri naisia kohtaan oli väheksyvä ja heihin suhtauduttiin epäilevästi.¹⁹⁰

Opetuslasten julistus Jeesuksen ylösnousemuksesta Jerusalemissa edellytti, että hauta oli myös tyhjä. Useat tutkijat ovat esittäneet, että jos hauta ei olisi ollut tyhjä, julistus ylösnousemuksesta olisi ollut ongelmallista varsinkin Jerusalemissa.¹⁹¹ Koska kristinuskoa vastustavat juutalaiset olisivat voineet vedota, että hauta ei ole tyhjä, ja siten osoittaa, että Jeesuksen ruumis on edelleen haudassa. Asian olisi voinut tarvittaessa tarkistaa.¹⁹² Vaikka juutalaisuudessa oli erilaisia käsityksiä kuoleman jälkeisestä elämästä, kuitenkin käsitteenä ylösnousemus ymmärrettiin aina ruumiilliseksi.¹⁹³

Seuraavaksi siirrymme seuraavaan seikan pariin: Jeesuksen kuolemanjälkeiset ilmestymiset opetuslapsille.

¹⁸⁷ Aejmelaeus 1996; Allison 2005, 326–327; Kankaanniemi 2010, 221; McGrew T. & L. 2009, 607; Wright 2003, 608. Vaikka tutkijat katsovat, että naisten todistus ei vielä itsessään suoranaisesti todista, että kertomus olisi täysin historiallinen mutta sen katsotaan kohottavan jonkin verran kertomuksen luotettavuutta.

¹⁸⁸ Aejmelaeus 1996, 190; Allison 2005, 326; Wright 2003, 608; Kankaanniemi 2009, 138; Kankaanniemi 2010, 221.

¹⁸⁹ Habermas 2005, 141; Kankaanniemi 2009, 148.

¹⁹⁰ Kankaanniemi 2010, 194. Esimerkiksi Flavius Josefus (37–100jKr.) kirjoitti, että älköön naisten todistusta hyväksyttäkö heidän sukupuolensa kevytmielisyyden ja röyhkeyden vuoksi (Antiquitas Iudaicae IV.8.15). Toisella vuosisadalla vaikuttanut Kelsos kritisoi kristinuskoa ja kysyy pilkallisesti; kuka näki Jeesuksen ylösnousseena ja vastaa itse: 'hysterinen nainen' (Kankaanniemi 2009, 149). Myös Luukkaan maininta kuvastaa haluttomuutta uskoa naisten todistusta. Luukas kertoo, että naiset kävivät haudalla ensimmäisinä ja löysivät sen tyhjillään mutta jatkaa, että miehet kävivät tarkistamassa naisten todistuksen jälkeen haudan, oliko se tyhjä. (24:22–23) (Allison 2005, 327). Sama näkyy myös Paavalilla, sillä hän ei mainitse uskontunnustuksessa ilmestyksistä kertovassa luettelossa naisia Jeesuksen ylösnousemuksen todistajina (1. Kor. 15:3–8) (Allison 2005, 327). Nämä esimerkit valottavat yleistä ilmapiiriä, miten naisiin suhtauduttiin Välimeren alueella ajanlaskun ajan taitteessa.

¹⁹¹ Allison 2005, 320; Kankaanniemi 2010; 221; Wright 2003, 686.

¹⁹² Allison 2005, 318.

¹⁹³ Wright 2003, 686; Kankaanniemi 2009, 145; 2010, 205, 221. Tällainen ylösnousemuskäsitys voidaan päätellä ei-kristittyjen varhaisimmasta vaihtoehdoisesta selityksestä (Matt. 28:11–15). Vaihtoehdoisen selityksen sisälsi väitteen, että opetuslapset varastivat Jeesuksen ruumiin. Tästä selityksestä voidaan johtaa johtopäätös, että käsitteenä ylösnousemus ymmärrettiin siten, että haudan piti tyhjentyä (Kankaanniemi 2009, 145). Jos käsitys ylösnousemuksesta ei olisi ollut ruumiillinen, olisi ollut yhdenmukaista oliko Jeesuksen ruumis haudassa vai ei. Pelkkä sielun ylösnousemus ei olisi vaatinut sitä, että hauta tyhjenisi. Debatti haudan tyhjenemisestä olisi siis ollut aiheetonta.

4. Jeesuksen kuolemanjälkeiset ilmestymiset

4.1. Historialliset todisteet ylösnousemus ilmestyskokemuksista

(1) *1. Kor. 15 luettelo ylösnousemuksen todistajista.* Craig pitää useiden muiden tutkijoiden tapaan 1. Kor. 15 tekstiä yhtenä keskeisimpänä dokumenttina, kun tarkastellaan Jeesuksen kuolemanjälkeisiä ilmestymisiä.¹⁹⁴ Dokumentissa listataan kuusi avain todistajaa, joiden kerrotaan nähneen ylösnouseen Jeesuksen.

a. Ilmestyi Pietarille. Ensimmäisenä Paavali mainitsee sen, että Jeesus ilmestyi Pietarille. Craigin mukaan Paavali sai tämän tiedon, kun hän vieraili Jerusalemissa kahden viikon ajan, jonka aikana hän tapasi myös Pietarin (Gal. 1:18). Lisäksi toinen varhainen lähde mainitsee Pietarin nähneen ylösnouseen Jeesuksen Luuk. 24:34.¹⁹⁵

b. Ilmestyi kahdelletoista. Craigin mukaan tässä viitataan kahdentoista opetuslapsen ryhmään, jotka näkivät ylösnouseen Jeesuksen. Vaikka Juudas olikin ryhmästä pois, ryhmästä käytetään tätä nimitystä siitä huolimatta. Ilmestymisestä tälle ryhmälle on talletettu myös kahteen muuhun itsenäiseen lähteeseen: Luuk. 24:36–42 ja Joh. 20:19–20.¹⁹⁶ Craig myös katsoo, että evankeliumeissa esiintyvät ilmestykset tukevat myös ylösnousemuksen ruumiillisuutta: Jeesus näyttää arpia ja syö opetuslasten kanssa.¹⁹⁷

c. Ilmestyi yli viidellesadalle veljelle. Vaikka Craigin mukaan tästä ilmestymisestä ei kerrota muissa lähteissä, hän katsoo, että Paavalilla on täytynyt olla tieto tästä. Craigin mukaan Paavali näytti selvästi tunnevan tämän joukon, sillä hän mainitsee joidenkin nukkuneen jo pois mutta suurin osa on edelleen elossa. Craigin mukaan Paavali mainitsi tämän joukon siksi, että hän viestittää tällä, että tuntee henkilöitä, jotka ovat nähneet ylösnouseen Jeesuksen. Tällä Paavali halusi osoittaa, että asian voi tarvittaessa tarkistaa.¹⁹⁸

d. Näyttäytyi Jaakobille. Craigin mukaan Jaakobin maininnasta tekee erikoisen sen, että evankeliumeissa Jaakobin kerrotaan suhtautuneen skeptisesti Jeesukseen (Mark. 3:21, Joh. 7:1–10). Jaakob ei siis uskonut Jeesukseen hänen vielä eläessä, mutta ylösnousemuksen jälkeen Jaakobin kerrotaan olevan seurakunnan parissa (Apt. 1:14) ja myöhemmin kerrotaan, että hän oli Jerusalemin seurakunnan johtaja (Gal. 2:9, Apt. 21:18). Craigin mukaan

¹⁹⁴ Craig 1989, 388; 2000, 91; 2008b, 377.

¹⁹⁵ Craig 2008b, 377–378.

¹⁹⁶ Craig 2000, 93.

¹⁹⁷ Craig 2008b, 378.

¹⁹⁸ Craig 2008b, 378–379.

Jeesuksen ilmestyminen on selitys Jaakobin kääntymisille.¹⁹⁹ Juutalainen historioitsija Josefus mainitsee Jaakobin tulleen tapetuksi noin 60jKr. jälkeen.²⁰⁰

e. Kaikille apostoleille. Craigin mukaan tämä joukko olisi ollut hieman laajempi kuin kahdentoista opetuslapsen joukko. Mahdollisesti tämä porukka oli joukko kristittyjä lähetyssaarnaajia.²⁰¹

f. Paavalille. Viimeisenä Paavali kertoo Jeesuksen ilmestyneen myös hänelle. Craigin mukaan ilmestyminen Paavalille, oli yhtä erikoinen kuin Jaakobille. Yhteistä on, että kumpikaan heistä ei uskonut Jeesukseen hänen vielä eläessä. Tästä ilmestymisestä kerrotaan Apt. 9:1–9. Ennen kääntymistään Paavali oli fariseus ja kristinuskon vainoaja. Kääntymisen johdosta, Paavali jätti arvostetun aseman ja omisti koko elämänsä eläen köyhänä lähetyssaarnaajana. Hän joutui kokemaan paljon vainoa ja lopuksi hän kuoli marttyyrina Roomassa.²⁰²

Craigin mukaan Paavalin välittämä ilmestyksistä kertova traditio kertoo, että yksilöillä ja ryhmillä oli kokemuksia Jeesuksen kuolemanjälkeisistä ilmestyksistä.

(2) *Useat itsenäiset lähteet kertovat ilmestyskokemuksista.* Craigin mukaan ilmestyskertomuksien luotettavuutta tukee se, että useat varhaiset itsenäiset lähteet kertovat tapauksesta.²⁰³ Craigin mukaan vaikka jotain tiettyä ihmeeksi kutsuttua tapausta ei voida historiallisesti todistaa, niin evankeliumien ja 1.Kor. 15 kuvaukset Jeesuksen kuoleman jälkeisistä tapahtumista ei anna syytä epäillä, etteikö ihme voisi jossain tilanteessa tapahtua.²⁰⁴

Ensiksikin Pietarin saamasta ilmestyskokemuksesta kerrotaan kahdessa erillisessä lähteessä 1. Kor. 15:5, Luuk. 24:34. Toiseksi ilmestymisestä kahdelletoista kerrotaan kolmessa itsenäisessä lähteessä: 1. Kor. 15:5, Luuk. 24:36–43, Joh. 20:19–20. Kolmanneksi Jeesuksen ilmestymisistä naisille kerrotaan kahdessa itsenäisessä lähteessä Matt. 28:9–10, Joh. 20:11–17. Se, että naisten maininta ylösnousemuksen todistajina puuttuu Paavalin luettelosta, puhuu Craigin mukaan siitä, että tämä seikka heijastelee ympäröivän kulttuurin trendejä: oikeudellisissa asioissa naisiin suhtauduttiin epäilevästi.²⁰⁵ Lisäksi Jeesuksen ilmestymisestä opetuslapsille Galileassa kerrotaan kolmessa itsenäisessä lähteessä Mark. 16:7, Matt. 28:16–17, Joh. 21.²⁰⁶

¹⁹⁹ Craig 2000, 97.

²⁰⁰ Craig 2008b, 379.

²⁰¹ Craig 2008b, 380.

²⁰² Craig 2008b, 380.

²⁰³ Craig 2008b, 381.

²⁰⁴ Craig 2008b, 380.

²⁰⁵ Craig 2008b, 381.

²⁰⁶ Craig 2008b, 381.

Craig lainaa Lüdemannia, jonka mukaan voidaan pitää historiallisesti varmana, että Pietarilla ja muilla opetuslapsilla oli Jeesuksen kuoleman jälkeen kokemuksia siitä, että hän ilmestyi heille ylösnousseena Kristuksena.²⁰⁷ Craigin mukaan on olemassa hyvät todisteet sen puolesta, että eri henkilöillä ja ryhmillä oli eri tilanteissa kokemuksia ylösnousseesta Jeesuksesta.²⁰⁸

(3) *Ilmestykset olivat ruumiillisia.* Craigin tähän asti esittämät argumentit eivät ole edellyttäneet ilmestysten luonteen merkitystä. Oliko ilmestymiset fyysisiä vai pelkästään näkyjä? Craig katsoo, että mikäli ilmestymisiä voidaan pitää ruumiillisina, niin psykologisia selityksiä ylösnousemuksen luonteesta ei voida pitää mahdollisina. Craigin mukaan kaksi argumenttia puhuu ruumiillisuuden puolesta.

a. *Paavalin mukaan ilmestykset olivat ruumiillisia.* Craigin mukaan Paavalin ylösnousemuskäsitteeseen kuului sielun kuolemattomuus ja ruumiin ylösnousemus.²⁰⁹ Paavali kuvaa Ensimmäisessä Korinttilaiskirjeessä (15:42–44) ylösnousemusruumista, joka tulee olemaan samanlainen kuin ylösnousseella Jeesuksella. Lisäksi Paavali kuvailee, että ylösnousemusruumiilla ja nykyisen ruumiin välillä on eroja. Paavalin mukaan ylösnousemusruumis on kuolematon, kirkas, voimakas, hengellinen, kun taas tämänhetkinen maallinen ruumis on katoava, kunniaton, heikko ja luonnollinen. Craigin mukaan kuvauksia, kun verrataan keskenään, ainoastaan luonnollisen ja hengellisen voisi tulkita siten, että ylösnousemus voisi olla ei-ruumiillinen. Sana luonnollinen (eng. natural) on käännetty kreikankielisestä sanasta (kreik. ψυχικόν), joka tarkoittaa myös sielullista.²¹⁰ Craigin mukaan sana tarkoittaa ihmisluonnon hallitsemää tai sen mukaan suuntautunutta, kun taas hengellinen (kreik. πνευματικόν) tarkoittaa hengen hallitsemää tai hengen mukaan suuntautunutta.²¹¹ Craig tulkitsee tämän siten, että kun ihminen kuolee, hän vapautuu nykyisen ruumiin lainalaisuuksista ja hänestä tulee Hengen voimaannuttama ja hallitsema.²¹² Paavalin opin mukaan ylösnousemus on ruumiillinen. Craig vetoaa N. T Wrightin analyysiin, että juutalaisuudessa sekä varhaisessa kristinuskossa ylösnousemus ymmärrettiin tarkoittavan ruumiillista elämää, kuoleman jälkeisen elämän jälkeen.²¹³

²⁰⁷ Lüdemann 1995, 80.

²⁰⁸ Craig 2008b, 381.

²⁰⁹ Craig 2000, 110–111.

²¹⁰ Gyllenbergin sanakirjan mukaan sana tarkoittaa sielullista tai luonnollista: hengellisen vastakohta. Gyllenberg 1994, 290.

²¹¹ Craig 2008b, 382.

²¹² Craig 2008b, 382; 2012, 246.

²¹³ Wright 2003, 686, 718.

b. Evankeliumien mukaan ilmestykset olivat ruumiillisia. Craigin mukaan evankeliumit eivätkä muutkaan Uuden testamentin lähteet kuvaa ilmestyskokemuksia ei-ruumiillisina.²¹⁴ Jos tilanne ei näin olisi ollut, on hyvin epätodennäköistä, että kaikki evankeliumit kertoisivat ylösnousemuksen olleen ruumiillinen ja aineellinen. Jos ilmestyskokemukset olisivat olleet vain aineettomia näkyjä, on vaikeaa ymmärtää miten kertomukset ovat syntyneet. Sillä juutalaisen käsityksen mukaan ylösnousemus tapahtuu vasta maailmanajojen lopulla, ei keskellä historiaa.²¹⁵ Craigin mukaan ylösnousemuksen ruumiillisuuden kieltämisen taustalla ovat filosofiset syyt. Craig päättelee, että näkemys hylätään sen takia, että ylösnousemuksen ruumiillisuuden luonne olisi yliluonnollinen - ihme. Tällaisissa tapauksissa Craigin mukaan pitäisi katsoa myös todisteita Jumalan olemassaolon puolesta; jos Jumalan on olemassa, meillä on hyvä syy luottaa, että ylösnousemus oli konkreettinen.²¹⁶

4.2. Paras selitys ilmestyskokemuksille

Mikä sitten selittää parhaiten ilmestyskokemukset? Craigin mukaan ylösnousemushypoteesin rinnalla olemassa on vain yksi kilpaileva selitys, joka selittää opetuslasten ilmestyskokemuksia. Ja se on hallusinaatiohypoteesi. Seuraavaksi tarkastellaan hallusinaatiohypoteesia abduktiivisen päättelyn kriteerien valossa.

Hallusinaatiohypoteesi. Opetuslasten saamia ilmestyskokemuksia on selitetty psykologisesti. Psykologisen selityksen mukaan opetuslapset hallusinoi Jeesuksen hänen kuolemansa jälkeen henkiin heränneenä.

(1) Hypoteesin tulee yhdessä muiden tosiasioiden kanssa sisältää muita väitteitä, jotka kuvaavat nykyistä havaittavissa olevaa dataa. Craigin mukaan ylösnousemushypoteesin kohdalla tämä ensimmäinen kriteeri täyttyy.²¹⁷

(2) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysala. Craigin mukaan tämän kriteerin valossa tarkasteltuna hallusinaatiohypoteesi ei selitä muita seikkoja. Se ei selitä tyhjää hautaa eikä ylösnousemususkon alkuperää. Craigin mukaan hypoteesin kannattajalle jää vaihtoehdoksi joko kieltää tyhjä hauta tai hautaaminen, tai sitten sivuuttaa ne kokonaan.²¹⁸

Entä sitten ylösnousemususkon synty? Craigin mukaan on esitetty, että ilmestyskokemukset olisivat olleet luonteeltaan sellaisten näkyjen kaltaisia, joita surevat ihmiset joskus näkevät edesmenneistä ihmisistä. Tunnetaan siis tapauksia, joissa surevat ovat

²¹⁴ Craig 2000, 114.

²¹⁵ Craig 2012, 247.

²¹⁶ Craig 2008b, 383.

²¹⁷ Craig 2008b, 384.

²¹⁸ Craig 2008b, 384.

nähneet näyssä edesmenneen ihmisen. Craigin mukaan tämän kaltaiset näyt puhuvat sen puolesta, että vainaja on tuonpuoleisessa eikä fyysisesti elossa.²¹⁹ Craig vetoaa argumentoinnissaan jälleen N.T Wrightin tutkimukseen, jonka mukaan muinaisessa maailmassa eläneelle näyt vainajasta ei ollut todiste siitä, että henkilö on elossa, vaan siitä, että hän on kuollut.²²⁰ Myös Allison on osittain samaa mieltä. Hänen mukaansa uskoa Jeesuksen ruumiilliseen kuolleista nousemiseen ei olisi syntynyt pelkän näyn pohjalta.²²¹

Craig pääättelee, että jos ilmestykset olisivat olleet vain näkyjä, tapahtuma olisi saanut juutalaisessa kontekstissa jonkun muun tulkinnan kuin ylösnousemuksen. Jälleen Craig muistuttaa siitä, että juutalaiseen ajatteluun ei sopinut se, että joku kesken historian kokisi ruumiin ylösnousemuksen. Craigin mukaan tapaus olisi luultavammin tulkittu opetuslapsille tuttujen käsitysten viitekehyksessä: Jeesus olisi nähty olevan taivaassa tai Abrahamin helmassa, eli siis paikassa, jossa vanhurskaiden sielut ovat odottamassa maailmanhistorian lopussa koittavaa ylösnousemusta.²²²

Parhaan selitysalan kriteeristä Allison toteaa, että historialliset tapahtumat ovat monisyisiä, joten selitystä tulee arvioida paljon laajemmin kuin pelkän selitysalan pohjalta.²²³ Allisonin mukaan pelkän selitysalan pohjalta hallusinaatiohypoteesista ei kannata luopua. Craig on samaa mieltä Allisonin kanssa. Sillä ennen johtopäätöksen tekemistä hypoteesia täytyy arvioida myös muiden kriteereiden avulla.²²⁴

(3) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysvoima. Craigin mukaan Lüdemann on esittänyt, että Pietari näki surun tai syyllisyyden tuntojen keskellä näyn Jeesuksesta henkiin heränneenä ja olisi sitten vakuuttanut todistuksellaan muita. Craigin mukaan se, että vain Pietari olisi nähnyt näyn ja vakuuttanut muut, ei ole kovinkaan vahvalla pohjalla. Ongelma syntyy siinä, että varhaisissa lähteissä kerrotaan Jeesuksen ilmestyneen yksilöille sekä ryhmille. Ilmestyskokemuksien saaneiden ryhmään kuuluu myös Jaakob ja Paavali. Hypoteesi kohtaa ongelmia siinä, että sellaisia joukko hallusinaatioita, joissa kaikki näkevät saman näyn ei psykologiassa tunneta.²²⁵

(4) Parhaan hypoteesin on oltava muita uskottavampi. Lüdemannin mukaan Pietariin ja Paavaliin vaikutti heidän syyllisyytensä, jonka vaikutuksesta he kokivat hallusinaation, joka taas vaikutti, että he jatkoivat sanoman levittämisestä. Craigin mukaan Lüdemannin teoriassa

²¹⁹ Craig 2012, 261.

²²⁰ Craig 2012, 261; Wright 2003, 718.

²²¹ Allison 2005, 325.

²²² Craig 2012, 262.

²²³ Allison 2005, 348.

²²⁴ Craig 2008b, 385.

²²⁵ Craig 2012, 263.

on heikkouksia. Craigin mukaan (a) meillä ei ole tarpeeksi tietoa, jotta psykoanalyysia Pietarin ja Paavalin elämästä voidaan tehdä. Psykoanalyysin tekeminen on paikoitellen vaikeaa, vaikka potilas olisi paikan päällä. Historiallisista henkilöistä se on vielä haasteellisempaa.²²⁶ Toiseksi (b) Paavalista on tehty myös toisenlaista analyysia, kuin Lüdemann olettaa, että Paavali koki syyllisyyttä. Toiset eksegeetikot ovat tulkinneet Paavalin olevan onnellinen ja menestynyt juutalainen, jolla ei ollut ongelmia omantuntonsa kanssa.²²⁷

(5) Parhaan hypoteesin tulee olla vähemmän *ad hoc*. Craigin mukaan Lüdemannin tulkinta on *ad hoc*. Sillä hypoteesissa oletetaan, että opetuslapset pakenivat takaisin Galileaan Jeesuksen pidätyksen jälkeen, ja että Pietaria vaivasi voimakas syyllisyydentunto, jonka vaikutuksesta hän näki hallusinaation Jeesuksesta, ja että muut opetuslapset olivat myös alttiita hallusinoimaan saman asian, ja että Paavali kamppaili juutalaisen lain kanssa ja oli salaisesti kiinnostunut kristinuskosta.²²⁸

(6) Paras hypoteesi tulee hylätyksi harvemmin hyväksytyjen uskomuksien kautta kuin kilpailevat hypoteesit. Useat tutkijat hyväksyvät nämä: Joosef Arimatialainen hautasi Jeesuksen, naiset löysivät haudan tyhjillään, psykoanalyysin tekeminen ei ole tarkkaa esim. Paavalin kohdalla, sillä toiset tutkijat pitävät häntä tyytyväisenä elämäänsä. Lisäksi varhaiskristillisyydessä näyt ja ylösnousemusilmiykset erotettiin toisistaan.²²⁹

(7) Paras hypoteesi täyttää 2–6 ehtoa paremmin kuin kilpailevat hypoteesit. Craigin mukaan hallusinaatiohypoteesi ei ole kovinkaan hyvä, sillä se ei kestä kriittistä tarkastelua kovin hyvin. Craig toteaa, että hallusinaatiohypoteesia kannatetaan joidenkin tutkijoiden parissa edelleen.²³⁰ Ennen kuin perehdymme ylösnousemushypoteesiin, tarkastelemme vielä seuraavaksi kolmatta seikkaa tarkemmin: ylösnousemususkon syntyä.

4.3. Muiden tutkijoiden näkemyksiä

Lähes kaikki tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että useat Jeesuksen seuraajat saivat ilmestyskokemuksia Jeesuksen kuoleman jälkeen, jonka seurauksena he uskoivat hänen nousseen kuolleista.²³¹ Esittelen seuraavaksi kaksi alakohtaa tälle väitteelle. Ensin esittelen tutkijoiden näkemyksiä ja toiseksi avaan pintapuolisesti tutkijoiden perusteluja.

²²⁶ Craig 2008b, 385.

²²⁷ Stendahl 1976, 12–13. Fil. 3:6.

²²⁸ Craig 2008b, 386.

²²⁹ Craig 2008b; 386; 2012, 265.

²³⁰ Craig 2008b, 387.

²³¹ Allison 2005; Aejmelaeus 1996, 193; Dunn 1985, 75; Ehrman 1999, 231; Evans 2015, 281; Licona 2010; Sanders 1993, 10–13; Habermas 2005, 152; McGrew T. & L. 2009, 609; Wright 2003, Kankaanniemi 2009; Myllykoski 1994. Bart Ehrman mukaan ”historioitsijoilla ei ole mitään vaikeuksia puhua uskosta Jeesuksen

4.3.1. Tutkijoiden näkemykset – Lähellä konsensusta?

Vesa Ollilaisen mukaan tutkijoiden konsensus rakentuu seuraavien asioiden varaan.

Ensinnäkin ilmestyskokemuksista kertovien lähteiden historiallisuutta tukee moninkertaisen todistuksen kriteeri. Useat lähteet kertovat ilmestyskokemuksista ja että kertomuksien välillä on *yhtäläisyyksiä*.²³² Toiseksi lähteet sisältävät kiusallisia yksityiskohtia (”hankaluuden kriteeri”), kuten esimerkiksi sen, että naisten kerrotaan kohdanneen ensimmäisenä ylösnoussut Jeesus. Lisäksi Ollilainen katsoo, että lähteiden varhainen kirjoitusajankohta tukee ilmestyskokemuksien luotettavuutta.²³³ Tutkijoiden kesken ei vallitse yksimielisyyttä ilmestyskokemuksien luonteesta: onko se luonnollinen vai yliluonnollinen. Useimmat tutkijat katsovat, että selitystä ei voida historiantutkimusmenetelmillä ratkaista, se on enemmän maailmankuvallinen kysymys.²³⁴

4.3.2. Paavalin selonteko 1.Kor. 15:3–8

Yksi keskeisin ja varhaisin dokumentti Jeesuksen ylösnousemuksesta on Paavalin

Ensimmäisessä Korinttilaiskirjeessä luvussa 15, jakeet 3–8. Kohtaa tituleerataan varhaiseksi uskontunnustukseksi sekä ilmestymisistä kertovaksi traditioksi.²³⁵ Kohtaan on talletettu varhaisin luettelo Jeesuksen ylösnousemuksen todistajista (1.Kor. 15:3–8). Kirje on kirjoitettu vuonna 53jKr. Tutkijat arvelevat, että näissä jakeissa oleva materiaali on paljon

ylösnousemukseen, koska tämä on julkinen asia. Sillä se on historiallinen tosiasia, että jotkut Jeesuksen seuraajista uskoivat hänen nousseen kuolleista pian teloituksensa jälkeen.” (Ehrman 1999, 231) Lisäksi Ehrman näkee, että kristinuskon alkusysäyksenä toimi usko Jeesuksen ylösnousemukseen. Samaa sanoo myös E.P.Sanders. Hänen mukaansa ”opetuslapset näkivät Jeesuksen hänen kuolemansa jälkeen”. Sanders 1993, 10–13. Sanders sanoo:” se, että Jeesuksen seuraajilla oli ylösnousemuskokemuksia, on minun mielestäni tosiasia. Mikä näitä kokemuksia sai aikaan, sitä en tiedä.” Sanders 1993, 280. Gary Habermasin mukaan Jeesuksen varhaiset opetuslapset väittivät saaneensa ilmestyskokemuksia, joita he pitivät ylösnoussut Jeesuksen ilmestyminä. Habermas 2005, 152. Fullerin mukaan tämä on yksi kiistattomimmista asioista, jonka jokaisen pitäisi hyväksyä, vakaumuksesta riippumatta. Varhaiskristittyjen kokemukset Jeesuksen ylösnousemuksesta on historiallisesti merkittävin asia. Habermas 2005, 153.

James DG. Dunn väittää: ”On lähes mahdotonta kiistää sitä, että kristinuskon historiallisissa juurissa piilevät ensimmäisten kristittyjen ilmestyskokemukset, jotka he ymmärsivät Jeesuksen ilmentymänä, jonka Jumala herätti kuolleista”. Dunn 1985, 75.

Habermas toteaa tutkijoiden konsensuksesta seuraavaa: ”Kuten olemme maininneet kauttaaltaan, kokemusten luonteesta on varmasti erimielisyyksiä. Mutta silti on ratkaisevaa, että kriittisten tutkijoiden lähes yksimielinen näkemys on, että Jeesuksen varhaiset seuraajat jossain mielessä luulivat nähneensä ylösnoussut Jeesuksen”. Habermas 2005.

Aejmelaeuksen mukaan historiantutkijalle varmana näyttäytyy se, ”että Jeesuksen ristiinnaulitsemisen jälkeen hänen seuraajansa ovat kokeneet voimakkaita elämyksiä, joiden pohjalta he vakuutuivat Jeesuksen ylösnousemuksesta. Se, oliko nämä kokemukset tosia vai ei, on puolestaan uskon kysymys. Siihen tutkija ei voi antaa vastausta omien tutkimustensa, vaan ainoastaan uskonsa ja perusvakaumuksensa pohjalta.” Aejmelaeus 1996, 318.

²³² 1. Kor. 15:3–8, Apt.1:1–3, Matt. 28:1–8, Luuk. 24:1–53, Joh. 20:1–29. Ks. lisää moninkertaisuuden kriteeristä ja muista aitouskriteereistä (a) Auvinen 2009, 34–38.

²³³ Ollilainen 2009, 201.

²³⁴ Allison 2005; Aejmelaeus 1996.

²³⁵ Ollilainen 2009, 178.

varhaisempaa. Tutkijat arvelevat, että se on peräisin 30-luvulta, eli samalta vuosikymmeneltä, jolloin Jeesus kuoli.

Ennen muuta annoin teille tiedoksi tämän, minkä itse olin saanut vastaanottaa: – Kristus kuoli meidän syntiemme vuoksi, niin kuin oli kirjoitettu, hänet haudattiin, hänet herätettiin kuolleista kolmantena päivänä, niin kuin oli kirjoitettu, ja hän ilmestyi Keefakselle ja sitten niille kahdelletoista. Sen jälkeen hän ilmestyi samalla kertaa yli viidellesadalle veljelle, joista useimmat ovat yhä elossa, vaikka jotkut ovatkin jo nukkuneet pois. Tämän jälkeen hän ilmestyi Jaakobille ja sitten kaikille apostoleille. Viimeiseksi kaikista hän ilmestyi minullekin, joka olen kuin keskosena syntynyt.

Tarkempi lukija huomaa heti, että luettelosta puuttuu naisten todistukset, joista muut ilmestystraditiot kertovat.²³⁶ Syy on luultavasti se, että Paavali luettelee ensisijaiset todistajat. Naisten jättäminen pois heijastelee ajanlaskun ajan taitteen Palestiinan aikaista yleistä ilmapiiriä. Ensimmäisenä Paavali mainitsee, että (a) Jeesus ilmestyi *Keefakselle*, eli Pietarille. Luultavammin Pietarin mainitseminen ensimmäisenä perustuu siihen, että (a) hän ensimmäisten joukossa sai ilmestyskokemuksen sekä siihen, että (b) hänellä oli johtava asema varhaisessa seurakunnassa.²³⁷ Paavalin luettelo ylösnousemus todistajista ei välttämättä ole kronologisessa järjestyksessä. Puolestaan muut varhaiset lähteet kertovat, että Jeesus olisi ilmestynyt ensimmäiseksi naisille.²³⁸ (b) *niille kahdelletoista*. Muissa ilmestystraditioissa mainitaan sama asia, vaikkakin vähän erilaisesti (Matt. 28:16–20, Luuk. 24:33–43, Joh. 20:19–29, Ap. 1:1–3). Ollilaisen mukaan niille kahdelletoista maininnalla viitattaisiin ilmestymisiin, joista evankeliumeissa mainitaan.²³⁹ (c) Kolmanneksi ryhmäksi Paavali mainitsee Jeesuksen ilmestyneen suuremmalle ryhmälle; *yli viidellesadalle veljelle*. Ollilaisen mukaan Paavali tällä maininnalla vetoaa, että tuntee useita, jotka ovat kohdanneet ylösnousseen Jeesuksen. Paavali pyrkii vakuuttamaan, että useat ilmestyksen saaneista on vielä elossa; asian voi tarvittaessa tarkistaa.²⁴⁰

²³⁶ Vaikka Paavali ei ilmestymisistä kertovassa luettelossa mainitse naisia, monet tutkijat olettavat, että useat naiset saivat myös ilmestyskokemuksia. (Allison 2005, 328; Wright 2003, 608) Evankeliumien ilmestystraditiossa naiset mainitaan ylösnousseen Jeesuksen todistajina. Markuksen (joka on evankeliumeista varhaisin) ja Luukaan evankeliumissa mainitaan naisten käyneen haudalla ja löytäneen sen tyhjänä sekä nähneen siellä enkeli-ilmestyksen (Mark. 16:1–8, Luuk. 24:1–12). Johanneksen evankeliumiin 20:1–18 talletetun kertomuksen mukaan Jeesus olisi ensimmäisenä ilmestynyt Magdalan Marialle. (Aejmelaeus 1996, 201; Ollilainen 2009, 199) Paavalin vaikeneminen ylösnousemuksen kohdanneiden luettelosta puhuu sen puolesta, millainen yleinen ilmapiiri Palestiinan alueella oli tuohon aikaan naisten todistusta kohtaan.

²³⁷ Ollilainen 2009, 180.

²³⁸ Matt. 28:1–8; Joh. 20:1–8.

²³⁹ Ollilainen 2009, 186.

²⁴⁰ Ollilainen 2009, 187. Aejmelaeus on esittänyt, että tämä isompi porukka olisi sama, mistä kerrotaan Apostolien teoissa luvussa kaksi. Luvussa kerrotaan Pyhän Hengen vuodatuksesta helluntaipäivänä. Pyhän Hengen vuodatuksen seurauksena saman päivän aikana suuri joukko kääntyi kristityksi Pietarin saarnan vaikutuksesta. (Aejmelaeus 1996, 214) Kääntyneen joukon – eli yli viidensadan henkilön porukan –

(d) Neljänneksi Paavali mainitsee Jeesuksen ilmestyneen *Jaakobille* (1. Kor. 15:7). Kuka tämä Jaakob oli? Kyseessä on Jeesuksen veli, Jaakob (Mark. 6:3, Matt. 13:55, Gal. 1:19, 2:9). Jaakobin maininta näyttöytyy siitä merkittävänä, että hän ei uskonut Jeesukseen hänen eläessä (Joh. 7:5). Vasta kun Jeesus nousi kuolleista ja ilmestyi Jaakobille, hänestä tuli ylösnousemuksen todistaja, Kristuksen seuraaja ja seurakunnan johtaja.²⁴¹

(e) Viidenneksi ryhmäksi Paavali mainitsee apostolit. Tällä maininnalla Paavali luultavasti viittaa kahdestatoista erilliseen porukkaan, joille Jeesus ilmestyi (Ap. 1:21–22). Tämä näyttöytyi loogiselta koska Paavali mainitsee tämän jälkeen itsensä ylösnousemuksen todistajana; tämä oikeuttaa myös sen, että Paavali luetaan apostolien joukkoon.²⁴²

(f) Viimeisenä luettelossa Paavali mainitsee Jeesuksen ilmestyneen myös hänelle itselleen (1.Kor. 15:8). Paavali kertoi nähneensä Jeesuksen ja puhuneen hänen kanssaan Damaskoksen tiellä.²⁴³ Tämä kohtaaminen muutti Paavalin elämän suunnan täysin. Se, että Paavali oli saanut apostolin tittelin, perustui ilmestyskokemuksen saamiseen. Paavali oli ennen kääntymystään fariseus, joka oli yksi hengellinen ryhmittymä ja liikehdintä juutalaisuuden parissa. Jaakobin rinnalla Paavali kuului samaan sarjaan, hänkin suhtautui Jeesukseen kieltäytyvästi, Jeesuksen vielä eleässä. Ennen kääntymistään, Paavali oli kristinuskon vastustaja, hän jopa vainosi kristittyjä.²⁴⁴

ylösnousemuskokemus, on ollut kokemus Kristuksen läsnäolosta, samaan aikaan kun Pietari saarnasi heille Kristuksen ylösnousemuksesta. (Aejmelaeus 1996, 214) Ollilaisen mukaan Aejmelauksen tulkinnassa on se heikkous, sillä hurmoskokemukset nähtiin erillisinä ilmestyskokemuksista. (Ollilainen 2009, 187) Toiseksi vaihtoehdoksi on esitetty Luukkaan evankeliumiin talletettu tapahtumaa, jossa ylösnousseen Jeesuksen ilmestyessä paikalla oli mahdollisesti suurempi joukko (24:33). (Ollilainen 2009, 187) Tutkijoille tämä viittaus viiteensataan veljeen on aiheuttanut harmaita hiuksia ja se jää osittain pimentoon.

²⁴¹ Aejmelaeus 1996, 202; Ollilainen 2009, 188–189; McGrew T. & L. 2009, 614; Ap. 1:14, 12:17, 15:13, 21:18.

²⁴² Ollilainen 2009, 189.

²⁴³ Ap. 9:1–22.

²⁴⁴ Ollilainen 2009, 189–190. Paavalille sanoma Jeesuksesta näyttöytyi jumalanpilkalta. Sanoma ristiinnaulitusta ja Jumalan kuolleista herättämästä Messiaasta, ja Jumalan korottamasta Jumalan Pojasta, yhdistettynä vapaampaan suhtautumiseen lakiin ja temppeliin, näyttöytyi harhaopilta. (Aejmelaeus 1996, 228) Sillä juutalaisen lain mukaan puuhun ripustetut ovat Jumalan kiroamia. Ylösnousseen Jeesuksen kohtaaminen Damaskoksen tiellä muutti Paavalin elämänsuunnan täysin. Hän vakuuttui kristinuskon totuudesta. Kääntymisen jälkeen, Vanhan testamentin kohta puuhun ripustetusta Jumalan kiroamasta sai fariseus Paavalilla uuden tulkinnan Kristuksen kohdalla. Paavali kirjoittaa, että ”Kristus on lunastanut meidät vapaiksi lain kirouksesta tulemalla itse kirotuksi meidän sijastamme” (Gal. 3:13). Paavalin ajattelussa tapahtui radikaali muutos. Mm. em. raamatunkohta sai uuden tulkinnan Kristukseen liittyen. Jumalan pelastussuunnitelmaa kuului se, että Kristuksen tuli kuolla ristillä ihmiskunnan puolesta. Paavalin teologiaan muodostui oppi vanhurskauttamisesta uskon perusteella ilman lain tekoja sekä vahva ristinteologia: sanoma ristiinnaulitusta. (Aejmelaeus 1996, 229)

5. Kristinuskon synty

5.1. Historialliset todisteet ylösnousemususkon synnystä

Siirrymme nyt kolmanteen seikkaan: kristinuskon alkuperä tai ylösnousemususkon synty. Craigin mukaan merkillepantavaa on ensinnäkin se, että vastoin juutalaista käsitystä opetuslapset uskoivat Jeesuksen nousseen kuolleista. Sillä juutalaisen käsityksen mukaan ylösnousemus ymmärrettiin tapahtuvan maailmanaikojen lopulla.

Toiseksi opetuslapset uskoivat tämän häpeällisesti teloitetun ja kuolleista herätetyn miehen olevan Messias. Juutalaisten odotukset messiaasta ei pitänyt sisällään tällaista käsitystä. Juutalaiset odottivat voittoisaa Messiaasta, joka pystyttäisi kuningas Daavidin valtaistuimen ja vapauttaisi Israelin kansan sortavien vihollisvoimien alta ja toisi poliittisen ja hengellisen uudistuksen ajan.²⁴⁵ Jeesuksen kuolema näyttäytyi heille siltä, että Jeesus oli epäonnistunut tehtävässään. Jeesuksen teloitus ristillä puhui heille siitä, että Jeesus oli Jumalan kiroama, sillä Mooseksen laissa oli kirjoitettu: ”kirottu on puuhun ripustettu”.²⁴⁶

Merkittävin syy kristinuskon synnylle oli se, että opetuslapset uskoivat Jeesuksen nousseen kuolleista. Heidän ajattelunsa muuttui, sillä Jeesuksen ylösnousemus kumosi heidän käsityksensä. Koska he ymmärsivät, että Jumala oli herättänyt Jeesuksen kuolleista: hän on sittenkin Messias.²⁴⁷ Varhainen kristittyjen uskontunnustus (1.Kor. 15:3–7) ja julistuksen ydin (Ap. 2:32, 36) piti sisällään Jeesuksen kuoleman, hautaamisen, ylösnousemuksen ja hänen ilmestymisensä.²⁴⁸

Craigin mukaan jotkut tutkijat ovat esittäneet, että varhaiskristillisessä seurakunnassa olisi ollut Q-yhteisö, joka ei uskonut Jeesuksen kuolleen ristillä eikä siten myöskään ylösnousseen.²⁴⁹ Craig torjuu tällaisen näkemyksen vetoamalla Meirein analyysiin, jonka mukaan kaksi Q-yhteisöä, jotka tiedämme, olivat Matteuksen ja Luukkaan seurakunnat, jotka arvostivat kärsimyskertomusta. Meier kumoo näkemyksen, että varhaiskristillisyydessä olisi ollut julistusta ilman Jeesuksen kuolemaa ja ylösnousemusta, sillä evidenssiä ei tällaisesta ole.²⁵⁰

Toisena kritiikkinä on esitetty Bultmanin tavoin, että varhaiskristityt eivät tehneet erottelua Jeesuksen ylösnousemuksen ja taivaaseen korottamisen välillä. Kritiikin mukaan varhaisin kristittyjen julistus olisi sisältänyt Jeesuksen korotuksen, josta vasta myöhemmin

²⁴⁵ Craig 2008b, 387; 2012, 249.

²⁴⁶ Craig 2008b.

²⁴⁷ Craig 2000, 128.

²⁴⁸ Craig 2008b; 388; 2012, 249.

²⁴⁹ Craig 2008b, 388.

²⁵⁰ Craig 2008b; 388; Meier 1996.

muotoutui ylösousemus ja taivaaseenastuminen.²⁵¹ Craig vastaa Wrightin tutkimukseen viitaten, jonka mukaan tällainen näkemys on 1900-luvun keksintöä ja Paavalin väärinymmärrystä. Wrightin mukaan ylösousemus sanaa ei olisi käytetty merkitsemään ei-ruumiillista elämää taivaassa. Juutalaisessa kontekstissa olisi ollut muita sanoja osoittamaan taivaaseen korotusta kuin sana ylösousemus. Bultmanin idea perustuu vain oletukselle, että ensimmäisen vuosisadan puolivälissä joku olisi alkanut käyttämään taivaaseen korotuksesta sanaa ylösousemus.²⁵² Wrightin mukaan varhaisessa kristinuskossa oli alusta alkaen käsitys Jeesuksen ruumiillisesta ylösousemuksesta: siksi Bultmanin näkemys ei perustu historiaan.²⁵³ Craigin mukaan todisteet puhuvat sen puolesta, että ylösousemususko on varhaisinta ja se sisältää Jeesuksen korotuksen ja taivaaseen astumisen. Craig summailee, että kristinuskon alkuperä perustuu ”varhaisimpien opetuslasten uskoon, että Jumala oli herättänyt Jeesuksen kuolleista”.²⁵⁴

5.2. Paras selitys ylösousemususkon synnylle

Mikä selittää ylösousemususkon synnyn parhaiten? Craigin mukaan on kolme vaihtoehtoa: ylösousemususko syntyi joko kristittyjen, pakanoiden tai juutalaisten vaikutuksen kautta.

Kristinuskon vaikutus. Craig toteaa, että kristittyjen vaikutuksesta se ei voinut syntyä, sillä kristinuskoa ei tuolloin ollut vielä olemassa. Koska Jeesuksen ylösousemusta pidetään kristinuskon alkusyynä, siksi se ei voinut olla myöhempää keksintöä.²⁵⁵

Pakanoiden vaikutus. Jotkut vertailevan uskonnotutkimuksen tutkijat, ovat havainneet rinnastuksia muiden uskontojen kertomuksista kuolleista heräämisistä ja Jeesuksen ylösousemuksen välillä.²⁵⁶ Pakanalliset kertomukset kertova sankarien jumalallistumisista, taivaaseen ottamisista ja katoamisista.²⁵⁷ Vertailevan uskonnotutkimuksen mukaan opetuslapset olisivat pakanallisten myyttien – kuten kuolleiden henkiin heräämisistä – saaneet virikettä, jonka takia heissä syntyi usko Jeesuksen ylösousemukseen.²⁵⁸

²⁵¹ Craig 2008b, 388.

²⁵² Wright 2003, 625–626.

²⁵³ Wright 2003, 625–626, 686–687.

²⁵⁴ Craig 2008b, 389.

²⁵⁵ Craig 2008b, 389.

²⁵⁶ Erilaisia kertomuksia ylösousemuksesta ovat mm. Hercules, Romulus, Adonis ja Osiris. Mm. Carrier kannattaa tällaista näkemystä (Carrier 2005; 2014, 231). Carrierin mukaan kristinuskon varhaisina aikoina Jeesusta ei ymmärretty historiallisena ihmishahmona, vaan pikemminkin taivaallis-enkeli-olentona (Carrier 2014).

²⁵⁷ Craig 2008b, 390.

²⁵⁸ Craig 2008b, 390.

Craig kumoaa tällaisen väitteen sillä, että pakanalliset rinnastukset eivät ole yhtäläisiä juutalaisen käsityksen kanssa kuolleiden ylösnousemuksesta. Craigin mukaan vastaavaa ei löydy muiden uskontojen kertomuksista. Esimerkiksi kertomukset Adoniksesta ja Osiriksesta eroavat Jeesuksen ylösnousemuksesta. Osiris ei palaa henkiin vaan hän jatkaa olemassaoloaan kuolleiden valtakunnassa ja vaikuttaa maailmassa hedelmällisyyden voimana.²⁵⁹ Myöskään Adoniksen ei kerrottu palaavan takaisin elämään. Hänen kuolemansa ja ylösnousemuksensa katsottiin edustavan talvisin luonnon lakastumista ja keväisin luonnon heräämistä: Adonista pidettiin kasvillisuuden henkenä.²⁶⁰ Craig viittaa Mettingerin tutkimukseen, jonka mukaan kertomukset kuolevista ja kuolleista nousevista jumalista eivät pitäneet sisällään ajatusta takaisin elämään palaamisesta, vaan ne liittyivät vuodenajan kiertoon: heidän kuolemansa ja paluunsa nähtiin heijastavan kasvien elämän muutoksia.²⁶¹

Craigin ja monien muiden tutkijoiden mukaan pakana mytologiasta ei löydy rinnastuksia Jeesuksen ylösnousemukseen. Aihetta tulisi tarkastella juutalaisessa kontekstissa, sillä Jeesus ja hänen opetuslapsensa olivat ensimmäisen vuosisadan juutalaisia.²⁶²

Juutalaisuuden vaikutus. Koska juutalaisten käsitystä ylösnousemuksesta on aiemmin käsitelty, voimme todeta, että opetuslapset eivät voineet omaksua Jeesuksen ylösnousemusta juutalaisuudesta.²⁶³ Mistä opetuslapset omaksuivat uskonsa? Craigin mukaan, jos ajatellaan, että opetuslapset olisivat löytäneet haudan tyhjänä ja hallusinoineet näyssä Jeesuksen, he eivät silti olisi uskoneet hänen nousseen kuolleista.²⁶⁴ Sillä juutalainen käsitys kuoleman jälkeisestä elämästä ei tue tällaista tulkintaa. Craigin mukaan Jeesus olisi ymmärretty olevan taivaassa tai Abrahamin helmassa, eli paikassa, jossa vanhurskaiden sielut odottavat ylösnousemusta.²⁶⁵

Craigin mukaan johtopäätös on, että ylösnousemususkon synty johtuu varhaisten opetuslasten uskosta: Jumala herätti Jeesuksen kuolleista. Tätä uskomusta on vaikea selittää kristinuskon, pakanauskontojen tai juutalaisuuden vaikutuksella. Vaikka hallusinaatiohypoteesia pidettäisiin parhaimpana selityksenä, se ei silti selitä riittävän hyvin ylösnousemususkon syntyä, sillä pakanamaailman tai juutalaisten kuvaukset eivät tue tällaista tulkintaa. Hallusinaation vaikutuksesta Jeesus olisi nähty olevan taivaassa, tai paikassa, jossa

²⁵⁹ Craig 2008b, 390. Osiriksen uskottiin olevan kuolleiden hallitsijana sekä hedelmällisyyden voimana, joka saa luonnon kasvamaan. Ks. <https://www.britannica.com/topic/Osiris-Egyptian-god>

²⁶⁰ <https://www.britannica.com/topic/Adonis-Greek-mythology>

²⁶¹ Craig 2008b, 390; Mettinger 2001, 221.

²⁶² Craig 2008b, 391; Mettinger 2001, 221; Evans 2015, 147–148.

²⁶³ Aihetta on käsitelty mm. luvussa 3.1 ja myöhemmin lisää 5.3.1.

²⁶⁴ Craig 2008b, 394.

²⁶⁵ Craig 2008b, 394.

vanhurskaiden sielut odottavat ylösnousemuksen päivää.²⁶⁶ Syy ylösnousemususkon syntyyn on joko mysteeri tai se, mitä opetuslapset uskoivat tapahtuneen.

5.3. Tyhjä hauta, ilmestyskokemukset ja ylösnousemususko aitouskriteerien valossa

Craigin argumentoinnissa kolmea seikkaa tarkistellaan vielä aitouskriteerien valossa.

(1) Moninkertaisen todistuksen kriteeri.²⁶⁷ Kriteerin mukaan sellainen asia, joka mainitaan useissa toisistaan riippumattomissa lähteissä, viittaa siihen, että kertomusta on välitetty varhain eteenpäin eikä siten voi olla yksittäisen kirjoittajan keksintöä. (Auvinen 2009, 35; Evans 2015, 56) Craig toteaa, että useat itsenäiset lähteet kertovat Jeesuksen hautauksesta, tyhjästä haudasta, ilmestyskokemuksista sekä ylösnousemususkon synnystä.²⁶⁸ Kriteerin valossa arvioituna näitä seikkoja voidaan pitää todennäköisesti historiallisesti luotettavina.

(2) Erilaisuuden kriteeri. Kriteerin mukaan sellainen materiaali, joka ei esiinny varhaiskristittyjen teologiassa muualla, on mahdollisesti luotettavaa.²⁶⁹ Myös erilaiset selitystä kaipaavat asiat kuuluvat tämän kriteerin sisälle.²⁷⁰ Craigin mukaan ylösnousemususkon synty on paras esimerkki erilaisuudesta. Sillä opetuslapsissa syntyi usko Jeesuksen ylösnousemukseen juutalaisen käsityksen vastaisesti.²⁷¹ Lisäksi he uskoivat Jeesuksen olevan Messias, vaikka hänet teloitettiin tavalla, joka puhui Jumalan kiroamiseksi tulemisesta.²⁷²

(3) Hankaluuden kriteeri. Craigin mukaan tämä kriteeri tukee Jeesuksen hautaamista. Sillä varhaisissa lähteissä kerrotaan, että Sanhedrinin jäsen Joosef Arimatialainen hautasi Jeesuksen, kun taas opetuslapset (tulevat seurakunnan johtajat) olivat paenneet ja jättäneet Jeesuksen.²⁷³ Tämä tieto oli myös varhaiskristityille kiusallinen, sillä juuri Sanhedrinin jäsenet tuomitsivat Jeesuksen. Lisäksi tiedämme, että varhaiskristityt suhtautuivat Sanhedrinin jäseniin vihamielisesti (Ap.t 2:23, 26; 4:10). Toiseksi kertomukset naisista tyhjän haudan

²⁶⁶ Craig 2008b, 394.

²⁶⁷ Kriteerin mukaan sellainen asia, joka mainitaan useissa toisistaan riippumattomissa lähteissä, viittaa siihen, että kertomusta on välitetty varhain eteenpäin eikä siten voi olla yksittäisen kirjoittajan keksintöä. (Auvinen 2009, 35; Evans 2015, 56)

²⁶⁸ Craig 2008b, 395.

²⁶⁹ Auvinen 2009, 34.

²⁷⁰ Auvinen 2009, 34.

²⁷¹ Craig 2008b, 395. Juutalaisen käsityksen mukaan puuhun ripustettu on Jumalan kiroama (5.Moos. 21:23; Gal. 3:13).

²⁷² Craig 2008b, 395.

²⁷³ Craig 2008b, 395.

löytäjänä, näyttäytyi varhaiskirkossa kielteisessä sävyssä. Sillä ajanlaskun ajan taitteessa naisia ei pidetty parhaimpina todistajina.²⁷⁴

(4) Konteksti ja odotukset. Opetuslapset uskoivat vastoin juutalaista käsitystä Jeesuksen nousseen kuolleista. Juutalaisen käsityksen mukaan ylösnousemus tapahtuu maailmanajojen lopulla. Toiseksi opetuslapset uskoivat tämän häpeällisesti teloitetun ja kuolleista herätetyn miehen olevan Messias. Juutalaisten odotukset messiaasta ei pitänyt sisällään tällaista

(5) Seemiläisyyden vaikutus. Craigin mukaan Paavalin 1.Kor. 15:3–5 esittämä uskontunnustus on peräisin alkuseurakunnasta (juutalaiskristityiltä).²⁷⁵ Toiseksi Craig mainitsee, että Markuksen evankeliumin tyhjän haudan kertomuksessa näkyy seemiläisiä jälkiä.²⁷⁶ Craig ei kuitenkaan tarkalleen sano, mitä nämä jäljet ovat.

(6) Vaikutus. Craigin mukaan Jaakobin ja Paavalin kääntymykselle, juutalaiselle polemiikille sekä opetuslasten muutokselle on löydettävä jonkin selitys. Craigin mukaan selitys näille seikoille on Jeesuksen ilmestyminen monille kuoleman jälkeen, tyhjä hauta ja näistä seurannut ylösnousemususkon synty.²⁷⁷

(7) Koristelun periaate. Craigin mukaan tämän kriteerin valossa Markuksen evankeliumin kertomus tyhjästä haudasta on apologeettisesti ja teologisesti koritelematon verrattuna esimerkiksi myöhemmin kirjoitettuun Pietarin evankeliumiin.²⁷⁸

(8) Johdonmukaisuuden kriteeri.²⁷⁹ Craigin mukaan useissa itsenäisissä lähteissä mainitut seikat – tyhjä hauta, ilmestyskokemukset ja ylösnousemususkon synty – viittaavat vahvasti Jeesuksen ylösnousemukseen.²⁸⁰ Lisäksi Craig katsoo, että nämä ovat vahva argumentti johdonmukaisuuden puolesta. Sillä Jeesuksen ruumiilliset ilmestymiset, Paavalin teologia ylösnousemusruumiista sekä tyhjä hauta ovat johdonmukaisia keskenään.²⁸¹

(9) Historiallinen yhdenmukaisuus. Craigin mukaan Jeesuksen hautaamis- ja tyhjä hauta kertomuksissa ilmenee selvä historiallinen yhdenmukaisuus, sillä ne sopivat yhteen ensimmäisen vuosisadan tietojen kanssa juutalaisten hautaamiskäytännöistä.²⁸²

Ennen kuin katsomme ylösnousemus hypoteesia, luomme pikakatsauksen muiden tutkijoiden näkemyksiin ylösnousemus uskon synnystä.

²⁷⁴ Craig 2008b, 395.

²⁷⁵ Craig 2008b, 395.

²⁷⁶ Craig 2008b, 395.

²⁷⁷ Craig 2008b, 395.

²⁷⁸ Craig 2008b, 395.

²⁷⁹ Kriteerin mukaan sellaista materiaalia voidaan pitää luotettavana, joka on sopusoinnussa muiden kriteerien avulla todettujen asioiden kanssa. (Evans 2015, 59)

²⁸⁰ Craig 2008.

²⁸¹ Craig 2008b, 395.

²⁸² Craig 2008b, 395.

5.4. Muiden tutkijoiden näkemyksiä

Tutkijat pitävät historiallisena seikkana, että opetuslapsissa syntyi usko Jeesuksen ylösnousemukseen.²⁸³ Tätä seikkaa pidetään myös alkusyynä kristinuskon synnylle.

Tutkijoiden parissa on erimielisyyksiä siitä, mikä nämä ilmestyskokemukset sai aikaan. E.P Sandersin mukaan on varmaa, että opetuslapsilla oli ilmestyskokemuksia Jeesuksesta hänen kuolemansa jälkeen, mutta hän ei osaa sanoa, mikä nämä kokemukset aiheuttivat.²⁸⁴ Dunnin mukaan opetuslapset saivat näynomaisia kokemuksia, jotka ymmärrettiin siten, että Jumala herätti Jeesuksen kuolleista. Ensimmäiset kristityt ymmärsivät Jeesuksen ylösnousemuksella sitä, että jotain oli tapahtunut Jeesukselle itselleen. Jeesus oli elossa, koska Jumala oli herättänyt hänet.²⁸⁵

Ylösnousemususkon synnystä kertoo se, että opetuslapset lähtivät julistamaan evankeliumin sanomaa, jonka ytimessä oli ristiinnaulittu ja ylösnoussut Jeesus.²⁸⁶

Kankaanniemen analyysin mukaan varhaiskristittyjen julistus Jeesuksen ylösnousemuksesta edellytti myös sitä, että haudan tuli olla tyhjä, sillä heidän käsityksensä ylösnousemuksesta oli ruumiillinen.²⁸⁷

Se, että opetuslapsilla syntyi ylösnousemususko, näyttäytyy useiden seikkojen valossa hämmentävältä ja poikkeavalta, kun otetaan huomioon, miten juutalaisessa kontekstissa ymmärrettiin ristiinnaulitseminen ja ylösnousemus.²⁸⁸ Ristiinnaulitseminen puhui sen puolesta, että Jeesus oli Jumalan kiroama. Toisin sanoen, se osoitti, että Jeesus oli ollut väärässä, ja myös opetuslapset olivat erehtyneet Jeesuksen suhteen. Toinen merkittävä seikka on se, miten tuossa kulttuurissa ja tuona aikana ymmärrettiin ylösnousemus. Juutalaiseen ajatteluun ei sopinut se, että joku yksittäinen henkilö keskellä historiaa nousee kuolleista.²⁸⁹ Ylösnousemuksen ajateltiin tapahtuvan maailmanajojen lopulla koko Jumalan kansalle, tai kuten saddukeukset uskoivat, sitä ei tapahdu ollenkaan. Opetuslasten ajattelussa tapahtui

²⁸³ Aejmelaeus 1996, 193, 295; Allison 2005, Dunn 1985, 75; Ehrman 1999, 231; Evans 2015, 281; Kankaanniemi 2010, 221; McGrew T. & L. 2009, 609; Sanders 1993, 280; Wright 2003, 687.

²⁸⁴ Sanders 1993, 280.

²⁸⁵ Dunn 1985, 75.

²⁸⁶ Kankaanniemi 2010, 203. Kankaanniemen mukaan tämä käy ilmi Apostolien teoista ja Paavalin kirjeistä. (Kankaanniemi 2010, 203)

²⁸⁷ Kankaanniemi 2010, 221. Samaa sanoo myös Allison 2005, 220. Tutkijoiden keskuudessa on eri mielisyyksiä ylösnousemuskäsitteestä. Toisten mukaan juutalaisuudessa oli liikkeellä erilaisia käsityksiä ylösnousemuksesta, joista yksi oli ruumiillinen ylösnousemus. (Lüdemann 2000, 44) Kankaanniemen mukaan ongelma tässä on se, että tutkijat sekoittavat erilaiset kuoleman jälkeisen elämän näkemykset (joita oli useita) ylösnousemuskäsitteeseen. Ylösnousemuskäsitteestä ei ole olemassa eri versioita. N.T Wrightin tutkimuksen mukaan ylösnousemus ymmärrettiin aina fyysisenä, ruumiillisena. (Kankaanniemi 2010, 205)

²⁸⁸ Aejmelaeus 1996, 235.

²⁸⁹ Juutalaisuudessa ajateltiin, että ylösnousemus ja viimeinen tuomio tulee tapahtumaan maailmanajojen lopulla. Juutalaiselle ajattelulle oli täysin vieras käsitys se, että joku kesken historian nousee kuolleista – ja juuri näin opetuslapset uskoivat Jeesuksen kohdalla käyneen. (Aejmelaeus 1996, 235)

muutos, kun useat heistä koki saaneensa ilmestyskokemuksia siitä, että Jeesus oli noussut kuolleista.

Aejmelaeus tiivistää koko ylösnousemus tapahtuman seuraavanlaisesti. Jeesuksen kuoleman jälkeen opetuslapset saivat ylösnousemusilmestyskokemuksia. Haudalla hämminkiin joutuneet naiset saivat hämmennykseensä selityksen, kun kuulivat muiden ilmestyskokemuksia siitä, että Jeesus on ylösnoussut kuolleista. Tyhjä hauta ymmärrettiin näiden todistusten valossa siten, että se vahvisti uskoa Jeesuksen ylösnousemukseen. Varhaiset opetuslapset uskoivat, että Jumala oli herättänyt Kristuksen kuolleista ja korottanut hänet taivaalliseen korkeuteen ja asemaan.²⁹⁰ Aiheen kannalta on myös merkittävää perehtyä, miten ristiinnaulitseminen ja ylösnousemus ymmärrettiin juutalaisuuden sisällä, seuraavaksi perehdymme näihin käsitteisiin.

5.5. Keskeiset käsitteet: ristiinnaulitseminen ja ylösnousemus

Miten ristiinnaulitseminen ymmärrettiin juutalaisuudessa? Tom Holménin mukaan Jeesuksen seuraajat ymmärsivät heidän mestarinsa nöyryyttävän kuoleman ja ylösnousemuksen oman aikansa ja kulttuurin keskellä ongelmallisena. Sillä Jeesus ei ”kuollut korkeassa iässä ja elämästä kyllänsä saaneena”, eikä hän kuollut sankarillisesti taistelussa, vaan hänet teloitettiin ristiinnaulitsemalla, eli tavalla, jota roomalaiset sovelsivat rikollisille ja orjille.²⁹¹

Teloitustapaa pidettiin tuona aikana julmimpana, koska kuolema oli hidas, tuskainen ja häpeällinen.²⁹² Juutalaisille ristiinnaulitseminen näyttäytyi pahimpana mahdollisena kuolintapana, sillä Toorassa mainitaan, että *puuhun ripustettu on Jumalan kiroama* (5.Moos. 21:23).²⁹³ Apostoli Paavali, joka ennen kristityksi kääntymistään oli fariseus, eli juutalaisen kansallisuuskonnon puolueen jäsen, tulkitsi Jeesuksen ristinkuoleman Tooran tekstin valossa samoin: *Kirottu on jokainen, joka on ripustettu paaluun.* (Gal. 3:13). Juutalaisille ristiinnaulitseminen merkitsi siis sitä, että henkilö oli Jumalan kiroama; kaikki toivo oli mennyt - ei vain tässä elämässä vaan myös kuoleman jälkeisessä. Merkittävää on se, että ristillä teloitettua ei nähty edes marttyyrina.²⁹⁴

Huolimatta siitä, että ristiinnaulittu nähtiin Jumalan kiroamana, Toorassa oli säädös, että puuhun ripustetun ruumis piti haudata saman päivän aikana, ettei maa saastuisi (5.Moos.

²⁹⁰ Aejmelaeus 1996, 294–295.

²⁹¹ Holmén 2009, 159–160.

²⁹² Teloitetut naulattiin ristille yleensä alasti.

²⁹³ Aejmelaeus 1996, 239.

²⁹⁴ Holmén 2009, 162. Tom Holmén: ”Tuhansia kapinoivia juutalaisia ristiinnaulittiin. Silti tällä tavoin teloitettuja ei koskaan kutsuta marttyyreiksi. Tämä synkkä hiljaisuus osoittaa, että kyseinen kuolintapa merkitsi häpeää.” Toisin tavoin teloitettuja voitiin pitää marttyyreina, kärsivinä vanhurskaina, mutta niiden, jotka kärsivät ristiinnaulitsemisen häpeän, oletettiin joutuneen Jumalan kiroamiksi – selvä merkki siitä, että he olivat rikkoneet Jumalaa vastaan. 2009, 166.

21:23). Miten siis Jeesuksen kuolema ymmärrettiin tuona aikana? Holménin mukaan opetuslapsille Jeesuksen häpeällinen kuolema osoitti, että Jeesus oli ollut väärässä, ja että he myös itse olivat erehtyneet Jeesuksen suhteen.²⁹⁵

Holmén toteaa, että merkille pantavaa on se, että opetuslapset myöhemmin hylkäsivät johtopäätöksen – *puuhun ripustettu on Jumalan kiroama*. Holménin mukaan:

On kuitenkin ihmeteltävä sitä, kuinka varhaiskristityt pidemmän päälle harvinaislaatuisella tavalla suorastaan ”loistivat” siinä, miten he tekivät Jeesuksen kuolemasta itselleen ongelman: he eivät ainoastaan uskoneet, että Jeesus kaikesta huolimatta olikin syytön, vaan väittivät tätä Messiaaksi ja Jumalan Pojaksi. Lisäksi he eivät esittäneet tällaista väitettä vain ohimennen, kuin hetkellisen hurmoksen puuskassa, vaan tekivät siitä julistamansa sanoman pysyvän keskuksen ja kärjen.²⁹⁶

Jotain mullistavaa tapahtui heille. Opetuslapset saivat ilmestyskokemuksia, jonka seurauksena he vakuutuivat siitä, että Jumala oli herättänyt Jeesuksen kuolleista.²⁹⁷ Jumalan kiroamasta Messiaasta olikin tullut Jumalan avulla kuoleman voittaja.²⁹⁸ Ilmestyskokemusten takia heidän tulkintansa muuttui täysin. Risti, joka näyttäytyi kuoleman ja häpeän symbolilta, saikin ylösnousemususkon kautta uuden tulkinnan: siitä tuli voiton symboli - portti Jumalan valtakuntaan.²⁹⁹ Holmen kiteyttää:

Pohdintamme kulminoituu siis tähän päätelmään: ylösnousemusta ei voida pitää hätävarana tai oljenkortena, johon Jeesuksen seuraajat takertuivat, kun eivät muuten tienneet, mitä olisivat tehneet. Päinvastoin ylösnousemus(kokemus) törmäsi heihin ja haastoi heidän ymmärryksensä ja selitystaitonsa äärimmilleen.³⁰⁰

Myös Ehrman sanoo saman, hänen mukaansa juutalaisuudessa ei ennen kristinuskon syntyä odotettu messiasta, joka kuolee syntien tähden.³⁰¹ Ristiinnaulitseminen ymmärrettiin siis juutalaisuudessa siten, että puuhun ripustettu on Jumalan kiroama.

Miten ylösnousemus ymmärrettiin juutalaisuudessa ja varhaiskristillisyydessä?

²⁹⁵ Holmén 2009, 171. Samaa sanoo myös Aejmelaues 1996, 239 ja Wright 2003, 557. Holmén: *Oli käynyt vastaananomattomasti ilmi, ettei Jumala lopulta tukenutkaan Jeesusta, vaan oli kääntynyt tätä vastaan. Jos siis Jumala oli vanhurskas ja ihmiset erehtyväisiä, tapahtuman saattoi tulkita vain yhdellä tavalla: opetuslapset olivat olleet Jeesuksen suhteen väärässä!* 2009, 170.

²⁹⁶ Holmén 2009, 169.

²⁹⁷ Holmén 2009, 172.

²⁹⁸ Holmén 2009, 172.

²⁹⁹ Holmén 2009, 175. Holmén: *Mikä muu tahansa kuolintapa olisi juutalaisessakin traditiossa ollut jollakin tavalla selitettävissä voitoksi; ristiinnaulitsemisen kääntäminen merkitsemään mitään muuta kuin täydellistä tappiota oli kuitenkin täysin mahdotonta. Miksi? Koska siinä Jumala itse, niin kuin uskottiin, tuomitsi reloitettavan henkilön.* 2009, 169.

³⁰⁰ Holmén 2009, 176.

³⁰¹ Ehrman 2012, 170.

Ajanlaskun ajan taitteessa oli liikkeellä useita erilaisia käsityksiä kuolemanjälkeisestä elämästä. Syy miksi erilaisia näkemyksiä oli, johtui siitä, että juutalaisuuden sisällä oli monia ryhmittymiä ja puolueita. Juutalaisuus sisälsi muun muassa seuraavia ryhmiä: Saddukeukset, Fariseukset, Selootit ja Qumran yhteisö.³⁰² Fariseusten³⁰³ ja juutalaisten enemmistön näkemys oli se, että ylösnousemus (ἀνάστασις) on ruumiillista elämää kuoleman jälkeisen elämän jälkeen, ja ruumiin ylösnousemus tapahtuu viimeisenä päivänä koko Jumalan kansalle.³⁰⁴ N.T. Wrightin mukaan ylösnousemus ymmärrettiin tarkoittavan sitä, että ihminen saa takaisin ruumiin tai että Jumala luo uuden samanlaisen tai hyvin samanlaisen ruumiin jonkin aikaa kuoleman jälkeen. Wrightin mukaan tällaisen juutalaisen käsityksen mukaan ylösnousemus on *life after 'life after death*, eli ”ruumiillista elämää kuoleman jälkeisen elämän jälkeen”.³⁰⁵

Koska kristinuskon juuret ovat juutalaisuudessa, varhaiskristityt uskoivat juutalaisten tavoin ruumiin ylösnousemukseen, mutta muokkasivat ja tekivät siitä tarkemman ja terävemmän Wrightin mukaan.³⁰⁶ Opin ytimenä on Jeesuksen ylösnousemus, jonka samalla

³⁰² Saddukeusten ryhmä syntyi n. 150eaa. ja heidän ryhmänsä muodostuivat uskonnollisesta eliitistä, eli papistosta. Fariseukset olivat uskonnollinen maallikkoliike, joka korosti Mooseksen lakia ja painotti puhtaussäädöksiä. He jakaantuivat kahteen eri koulukuntaan: Hillel ja Shammai. Selootit olivat kansallismielisiä, jotka kapinoivat aseellisesti Rooman valtaa vastaan.

Nämä eri ryhmät ajattelivat joistakin asioista vähän erilaisesti. Toisen temppelinajan juutalaisuudessa oli liikkeellä ainakin kolme erilaista näkemystä siitä, mitä kuoleman jälkeen tapahtuu. (a) Ei-ylösnousemusta. Saddukeukset uskoivat, että ylösnousemusta ei tapahdu: kuolemassa sielu ja ruumis tuhoutuvat (Apt. 23:6–8). Saddukeukset ymmärsivät ylösnousemuksen poliittisena käsityksenä, että Jumala muuttaa nykyisen maailman ja sen hallintorakenteet toisenlaisiksi. Wright 2016. (b) Sielun ylösnousemus. Niin kutsutun platonistisen käsityksen mukaan ihmisellä on kuolematon sielu. Kuoleman jälkeinen elämä on ruumiista vapaata, ainoastaan kuoleman sielu jatkaa olemassaoloaan kuoleman jälkeen. Platonistit katsoivat, että sielun sanottiin jättävän alemman ruumiin taakseen kuolemassa (c) Ruumiin ylösnousemus. Fariseusten ja juutalaisten enemmistön näkemys oli se, että ylösnousemus on ruumiillista elämää kuoleman jälkeisen elämän jälkeen, ja ruumiin ylösnousemus tapahtuu viimeisenä päivänä koko Jumalan kansalle

³⁰³ Fariseukset uskoivat enkeleihin ja henkiin sekä kuolleiden ylösnousemukseen.

³⁰⁴ Keener 2009, 338; Wright 2003, 31, 203. (Dan. 12:1–3; 2. Makk. 7:1–14, 12:43–45.) N.T Wrightin mukaan näkemys ruumiillisesta ylösnousemuksesta pitää sisällään käsityksen myös jonkinlaisesta välitilasta/välivaiheesta. Koska ruumiillinen ylösnousemus tapahtuu vasta maailmanaikojen lopulla, niin tällä hetkellä kuolleet ovat kuoleman jälkeen olemassa tietynlaisessa välitilassa, joka ei ole lopullinen. Kuolleet eivät heti siirry lopulliseen ylösnousemus ruumiiseen, vaan ovat Jumalan käsissä, paratiisissa, Sheolissa (hepr. שְׁאוֹל), joka on väliaikainen lepopaikka. 2003, 203.

³⁰⁵ Wright 2003, 31; 2009; 2016. Suomenkielisen määritelmän ”life after ‘life after death’” lauseeseen on muotoillut Janne Saarela. Saarela 2022. Koska juutalaiset uskovat, että ylösnousemus tapahtuu vasta maailmanaikojen lopulla, ihmiset eivät siis siirry suoraan kuolemasta ylösnousemukseen, vaan siirtyvät jonkinlaiseen välitilaan, joka on kuoleman ja ylösnousemuksen välillä. Välitilasta oli kehitelty erilaisia kuvauksia, kuten esimerkiksi: vanhurskusten sielut ovat Jumalan kädessä (Viis. 3:1). Kun taas toiset ymmärsivät, että välitila on enkelimäisestä tai henkistä olemassaoloa ennen lopullista ylösnousemusta. Yleinen käsitys oli, että patriarkat (Abraham, Iisak, Jaakob) olivat elossa Jumalalle (Luuk. 20:37–38). Lisäksi joissakin teksteissä esiintyi Persialainen termi ”paratiisi” (1.Eenok. 37–70), jolla viitattiin rauhalliseen puutarhaan, jossa ihmiset lepäävät ennen lopullista ruumiillista ylösnousemusta. Wright 2016. Juutalainen käsitys kuolemanjälkeisestä elämästä on siis moninainen, joskin yleisin näkemys on ruumiin ylösnousemus.

³⁰⁶ Wright 2016. Wrightin mukaan muokkaus ja tarkennus näkyy siinä, että (a) varhaiskristityt uskoivat teloitetun miehen olleen Messias. Näin ei kukaan juutalainen ollut aiemmin tehnyt, sillä heille teloitettu messias kandidaatti kieli siitä, että hän oli epäonnistunut tehtävässään ja että hän oli ollut väärässä. Uudeksi tehtäväksi olisi tullut uuden Messiaan löytäminen. Toiseksi (b) Jeesuksen ylösnousemus tulkittiin siten, minkä oli määrä tapahtua aikojen lopulla (eskatologinen ylösnousemus) olikin tapahtunut Jeesukselle: Jeesus oli

katsotaan olevan koko kristinuskon alkusysäys, niin että se erkaantui juutalaisuudesta erilliseksi liikkeeksi.³⁰⁷ Miten Jeesuksen ylösnousemus ymmärrettiin? Tarkalleen ottaen varhaiskristityt uskoivat, että Jeesukselle oli ylösnousemuksen jälkeen toteutunut se, mikä aiemmin oli ymmärretty tapahtuvan Jumalan kansalle viimeisenä päivänä: Jeesus oli ylösnousemuksen jälkeen taivaallisessa, korotetussa, kirkastuneessa ruumiissa.³⁰⁸ Ylösnousemus ymmärrettiin konkreettisena, eli ruumiillisena tapahtuma: Jeesus ei ollut ylösnoustuaan aave.³⁰⁹ Varhaiskristittyjen teologia ylösnousemuksesta muovautui Jeesuksen ylösnousemuksen kautta, se toimi mallina sille, millainen tuleva ruumiin ylösnousemus tulee olemaan; kristityt tulevat saamaan samanlaisen uudistetun ja kirkastetun ruumiin kuin ylösnousseella Jeesuksella on (1. Kor. 15:20).³¹⁰

Varhaiskristittyjen käsitys erosi siis juutalaisuudesta siinä, että he uskoivat, että Jeesukselle oli tapahtunut se, mikä koittaa Jumalan kansalle viimeisenä päivänä: Jeesus oli keskellä historiaa noussut kuolleista. Se, että tapahtuma ymmärrettiin näin, on useiden tutkijoiden mukaan hämmentävää.

taivaallisessa, uudistetussa ylösnousemus ruumiissa. (c) Varhaiskristityt ymmärsivät, että Jeesuksen ylösnousemus toimi mallina sille, millainen Jumalan kansan ruumiillinen ylösnousemus tulisi olemaan. Lisäksi on myös mainittava, että tutkijat näkevät, että varhaiskristillisyyttä leimasi juutalaisuuden tavoin moninaisuus. Jotkut Korintin seurakunnassa kielsivät tulevan ruumiin ylösnousemukseen (1.Kor. 15:12), ja muutamat jopa väitti, että ylösnousemus on jo tapahtunut (2.Tim. 2:18). Vaikka erilaisia näkemyksiä pienessä mittakaavassa esiintyi, varhaiskristillisen valtavirran opetukseen kuului hyvin selvästi tuleva ruumiin ylösnousemus. Vaikka varhainen kristinuskko oli moninaista, sen kaikissa muodoissa uskottiin Jeesuksen ylösnousemukseen. Ks. Wright 2016; Aejmelaeus 2000, 155.

³⁰⁷ Aejmelaeus 2000, 48; Pihkala 2004, 1–2. Aejmelaeuksen ja Pihkalan mukaan lähtölaukauksena kristinuskon synnylle toimi usko siihen, että Jumala oli herättänyt Jeesuksen kuolleista.

³⁰⁸ Aejmelaeus 1996, 250–251; 254. Eli Jeesuksen ylösnousemus ymmärrettiin kuolleista herättämisenä sekä taivaaseen korottamisena. (Aejmelaeus 1996, 256) Jeesuksen ylösnousemuksesta ei tulkittu henkiin heräämisenä kuolleista vaan se nähtiin eskatologisena ylösnousemuksena. Aejmelaeus 1994, 340; Ruokanen 1990.

³⁰⁹ Ollilainen 2009, 183. Jeesus söi heidän nähtensä ja häneen voitiin koskea. (Luuk. 24:33–43)

³¹⁰ Wright 2016; Aejmelaeus 2000, 52.

6. Ylösousemushypoteesi

Seuraavaksi katsomme ylösousemushypoteesia – Jumala herätti Jeesuksen kuolleista – ja vertaamme sitä muihin, kilpaileviin hypoteeseihin. Huomaamme heti alkuunsa, että tämä hypoteesi nojaa vahvasti oletukseen Jumalan olemassaolosta ja tämän toiminnasta maailmassa.

(1) Hypoteesin tulee yhdessä muiden tosiasioiden kanssa sisältää muita väitteitä, jotka kuvaavat nykyistä havaittavissa olevaa dataa. Craig toteaa Karl Barthia lainaten, että vaikka ylösousemus on ylihistoriallinen tapahtuma, ja ylösousemuksen syy on historian ulkopuolella, niin tapauksella on silti historiallinen perustus: tyhjä hauta ja ylösousemus ilmestyskokemukset. Näiden lisäksi näkyvin muoto on kristinuskon syntyminen ja olemassaolo.³¹¹

(2) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysala. Craig toteaa, että ylösousemushypoteesilla on muihin hypoteeseihin verrattuna suurin selitysala. Ylösousemushypoteesi selittää kaikki kolme seikkaa: tyhjän haudan, ilmestyskokemukset ja ylösousemususkon synnyn. Muut hypoteesit eivät selittäneet kaikkia seikkoja kovinkaan hyvin.³¹²

(3) Parhaalla hypoteesilla on oltava muita suurempi selitysvoima. Craigin mukaan tämän kriteerin valossa ylösousemushypoteesi on vahvimmillaan muihin verrattuna, sillä muut hypoteesit eivät selitä yhtä vakuuttavasti kaikkia seikkoja. Varastettu ruumishypoteesi ei selitä sitä miksi opetuslapsissa syntyi ylösousemus usko, eikä se selitä Paavalin tai Jaakobin uskoa. Hypoteesi Jeesuksen ylösousemuksesta taas selittää kaikki seikat: sen, miksi naiset löysivät haudan tyhjillään, opetuslapset saivat ilmestyskokemuksia, sekä heissä syntyvän uskon Jeesuksen ylösousemukseen.³¹³

(4) Parhaan hypoteesin on oltava muita uskottavampi. Craigin mukaan ylösousemushypoteesin uskottavuus kasvaa, kun sitä tarkastellaan Jeesuksen ainutlaatuisesti erikoisen elämän sekä hänen itsestään esittämiensä väitteiden sekä erilaisten Jumalan olemassaoloa osoittavien argumenttien taustaa vasten.³¹⁴ Kun filosofiset ennakko oletukset ihmeitä kohtaan hylätään, ylösousemus hypoteesi – Jumala herätti Jeesuksen kuolleista – ei

³¹¹ Craig 2008b, 396.

³¹² Craig 2008b, 396; 2012, 265.

³¹³ Craig 2008b, 396; 2012, 265.

³¹⁴ Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics (2008) kirjassa Craig käsittelee jumalatodistuksia sivuilla 93–204 ja Jeesuksen elämää ja itseymmärrystään 287–332.

ole epäuskottavampi kuin muutkaan hypoteesit.³¹⁵ Hypoteesi siis ottaa Jumalan olemassaolon mahdollisuuden lähtöoletuksena.

(5) Parhaan hypoteesin tulee olla vähemmän *ad hoc*. Craigin mukaan äkkiseltään ylösnousemushypoteesi vaikuttaa olevan *ad hoc*, sillä Jumalan olemassaolo oletetaan lähtökohdaksi. Craig puolustaa hypoteesia sillä, että se olettaa ainoastaan yhden lisäoletuksen: Jumalan olemassaolon. Craig mukaan muut hypoteesit vaativat useampia lisäoletuksia kuin ylösnousemus hypoteesi. Salaliittohypoteesissa oletettiin, että opetuslapset olisivat olleet moraaliltaan kyseenalaisia. Näennäinen kuolema -hypoteesi olettaa vastoin varhaisen lähteen kuvaista, että Jeesuksen kylkeen työnnetty keihäs ei saanutkaan pahaa vauriota aikaiseksi tai kertomus on epähistoriallinen. Hallusinaatiohypoteesissa taas oletetaan, että opetuslapset olivat tilassa, jossa he näkivät näkyjä Jeesuksesta elävänä.³¹⁶

Craigin mukaan tieteellisiin hypoteeseihin kuuluu erilaisten entiteettien olemassaolon olettaminen. Esimerkkeinä tästä ovat mm. gravitonit, musta-aukko ja kvarkit. Craigin mukaan tieteenfilosofiassa on haasteellista osoittaa, milloin jokin hypoteesi on liian keinotekoinen.³¹⁷

Craig täsmentää, että henkilö, joka jo valmiiksi uskoo Jumalan olemassaoloon, ei ylösnousemushypoteesi vaadi mitään uutta oletusta, sillä tällaisella henkilöllä on jo valmiiksi tietoa Jumalasta. Craigin mukaan tämän vuoksi taustatietoihin sisältyy argumentit Jumalan olemassaolon puolesta.³¹⁸ Craig katsoo, että ylösnousemushypoteesia ei siis voida pitää *ad hoc* pelkästään sen edellyttämien uusien oletuksen vuoksi.³¹⁹ Sillä hypoteesia pitäisi myös tarkastella oikeaa viitekehystä vasten. Craigin mukaan, kun ylösnousemushypoteesia tarkastellaan Jeesuksen ainutlaatuisen elämän sekä hänen itsestään esittämiensä väitteiden sekä erilaisten Jumalan olemassaoloa puoltavia argumenttien taustaa vasten: ylösnousemushypoteesi sopii tällaiseen viitekehukseen.³²⁰ Tämän vuoksi Craigin mielestä hypoteesia ei voida pitää liian keinotekoisena.

(6) Paras hypoteesi tulee hylätyksi harvemmin hyväksytyjen uskomuksien kautta kuin kilpailevat hypoteesit. Millaisia kumoajia ylösnousemushypoteesille voidaan esittää? Craig esittää, että yksi esimerkki on väite, että ”kuolleet eivät herää eloon”. Tämä väite perustuu siihen tosiasiaan, että yleensä kuolleet eivät herää takaisin henkiin. Onko tällaisen kritiikin esittäminen ongelmallinen hypoteesille? Craigin mukaan ei. Sillä hypoteesissa oletetaan

³¹⁵ Craig 2012, 265. Craig käsittelee ihmeitä *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics* (2008) sivuilla 247–283.

³¹⁶ Craig 2008b, 397.

³¹⁷ Craig 2008b, 397; 2012, 266.

³¹⁸ Craig 2008b, 397.

³¹⁹ Craig 2008b, 397.

³²⁰ Craig 2012, 265.

Jumalan olemassaolo; Jumala herätti Jeesuksen kuolleista. Craigin mukaan hypoteesin puolustaja voi yhtä hyvin pitäytyä uskomuksessaan, että kuolleet eivät herää eloon ja samaan aikaan uskoa, että Jeesuksen kohdalla Jumala teki ihmeen herättämällä hänet kuolleista. Myös muiden hypoteesien kohdalla on tämän kriteerin kohdalla haasteita. Näennäinen kuolema - hypoteesin kohdalla voidaan kyseenalaistaa esittämällä kysymys; miten ristiinnaulittu selvisi hengissä. Hallusinaatiohypoteesin kohdalla voidaan kyseenalaistaa se, että joukko hallusinaatioita (siten että kaikki näkevät saman näyn) ei psykologiassa tunneta.³²¹

(7) Paras hypoteesi täyttää 2–6 ehtoa paremmin kuin kilpailevat hypoteesit. Craigin mukaan ylösnousemushypoteesi täyttää paremmin kuin mitkään muut kilpailevat hypoteesit edellä mainitut ehdot. Ylösnousemushypoteesi selittää kaikki kolme seikkaa: tyhjän haudan, ilmestyskokemukset sekä ylösnousemususkon synnyn.³²² Siksi Craigin mukaan paras selitys on se, että ”Jumala herätti Jeesuksen kuolleista”.³²³

³²¹ Craig 2008b, 398; 2012, 267.

³²² Craig 2008b, 398.

³²³ Craig 2008b, 398.

7. Loppukatsaus

Jeesuksen ylösnousemuksen osalta Craig liittyy pitkälti valtavirtatutkijoiden kanssa samaan kelkkaan. Historiantutkimusta tulee tehdä tieteellisillä historiantutkimusmetodeilla. Craig yhtyy pitkälti täysin historiantutkijoiden näkemykseen – toki pienellä varauksella naturalistista tieteenparadigmaa kohtaan – että myös ylösnousemuskertomuksia tulisi tutkia samalla tavalla kuin historiantutkimuksessa tutkitaan mitä tahansa muita historiallisia jälkiä ja tapahtumia. Näitä jälkiä ovat mm. tekstit, esineet, rauniot maalaukset, yms. Siis ylösnousemuskertomuksia tulisi tutkia samoilla historiantutkimus menetelmillä. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa tekstejä tutkitaan eksegeettisesti.³²⁴ Ylösnousemuskertomuksen eksegeettisen tutkimuksen jälkeen tutkimustuloksena on ilmiöiden nimeäminen/löytäminen. Craigin mukaan tutkimustuloksena esille nousee kolme keskeistä ilmiötä. Nämä ilmiöt ovat: tyhjä hauta, ilmestyskokemukset sekä ylösnousemususkon synty. Näillä ilmiöillä on enemmistö tutkijoiden kannatus, eli enemmistö tutkijoista pitää näitä ilmiöitä historiallisina. Enemmän erimielisyyksiä tutkijoiden kesken oli yksittäisten todisteiden kohdalla, kuten esim. ”varhainen juutalainen polemiikki oletti tyhjän haudan”. Historiantutkimuksen toiseen vaiheeseen kuuluu ilmiöiden selittäminen. Craig sovelsi ilmiöiden selittämiseen *päättelyä parhaaseen selitykseen* (IBE) sekä historianfilosofi Behan McCullaghin periaatteita parhaan selityksen löytämiseen. IBE:ssä on kyse kilpailusta. Siinä kerätään kaikki mahdolliset selitykset – joita sillä hetkellä tiedostetaan tai keksitään – ja tuodaan ne kilpailemaan parhaan selityksen tittelistä. Paras selitys (hypoteesi) on se, joka kriteerien valossa on paras selitys evidenssille verrattuna vertailujoukon muihin hypoteeseihin. Koska historiantutkimuksessa lähtökohtaisesti ilmiöille annetaan luonnollisia syy-seuraussuhteisiin perustuvia selityksiä, myös Craig pyrki selittämään ilmiöitä luonnollisesti. Craig esitti ilmiöille – tyhjä hauta, ilmestyskokemukset, ylösnousemususkon synty – luonnollisia selityksiä.

Tyhjä hauta -ilmiölle Craig esitti neljä hypoteesia: salaliittohypoteesin, näennäinen kuolema -hypoteesin, väärä hauta -hypoteesin sekä siirretty ruumis hypoteesin. Craig osoitti, että McCullaghin kriteerien valossa nämä selitykset eivät ole kovinkaan kattavia. Ne eivät onnistu selittämään kaikkia ilmiöitä; tyhjää hautaa, ilmestyskokemuksia tai ylösnousemususkon syntyä, riittävän hyvin. Ne jättävät aina jonkin ilmiön selittämättä.

Craigin työskentely herättää kritiikkiä. Yksi kritiikin aihe on siinä, mitkä kilpailevat hypoteesit Craig valitsee kilpailuun mukaan. Craig sanoo, että hän on vilpittömästi ottanut

³²⁴ Menetelmänä mm. aitouskriteerit (ks. Meier 1991), traditiokritiikki, arkeologia, sosiologia ja kielitiede. Holmén.

kaikki mahdolliset selitykset huomioon. Mielestäni lista olisi voinut olla kattavampi. Esimerkiksi mukaan olisi voinut ottaa yhdistelmähypoteesin: hallusinaatio + siirretty ruumis/väärä hauta -hypoteesin. Tällainen hypoteesi selittäisi useamman ilmiön: tyhjän haudan ja osittain ilmestyskokemukset sekä ylösnousemus uskon synnyn. Toki selittämättä jäisi edelleen osa ilmiöiden yksittäisiä todisteita, kuten esim. Jaakobin ja Paavalin kääntymys sekä ylösnousemususkon synty.

Tämän jälkeen vuorossa on seuraava ilmiö: ilmestyskokemukset. Tälle ilmiölle Craig esitti yhden hypoteesin: hallusinaatiohypoteesin. Craig tarkasteli hypoteesia taas McCullaghin kriteerien valossa. Hypoteesi selitti osittain opetuslapsien saamat ilmestyskokemukset mutta siinäkin hypoteesi kohtasi monia ongelmia. Ensinnäkin, jos ilmestykset olisivat olleet vain näkyjä, tapahtuma olisi saanut juutalaisessa kontekstissa jonkun muun tulkinnan kuin ylösnousemuksen, sillä juutalaisuudessa ylösnousemus ymmärrettiin ruumiillisena. Eli se ei selitä ylösnousemususkon synty -ilmiötä. Toinen ongelma on siinä, että psykologiassa ei tunneta sellaisia joukkohallusinaatioita, joissa kaikki näkevät saman näyn. Lisäksi selittämättä jäisi Jaakobin ja Paavalin kääntymys sekä tyhjä hauta. Kritiikki Craigin ilmestyskokemuksien selittämiseen on sama kuin tyhjän haudan kohdalla: mukaan olisi voinut ottaa yhdistelmähypoteesin: hallusinaatio + siirretty ruumis/väärä hauta -hypoteesin, sillä tällainen hypoteesi selittäisi useamman ilmiön.

Kolmas selitettävä ilmiö on ylösnousemususkon synty. Ylösnousemususkon synnylle Craig esitti kolme selitystä, ylösnousemususko syntyi joko kristittyjen, pakanoiden tai juutalaisten vaikutuksesta. Craigin mukaan selitykset kohtaavat yksi toisensa jälkeen ongelmia. Kristinuskon vaikutuksesta se ei voinut syntyä, sillä kristinuskoa ei tuolloin ollut vielä olemassa. Koska Jeesuksen ylösnousemusta pidetään kristinuskon alkusyynä, siksi se ei voinut olla myöhempää keksintöä. Mitä tulee pakanoiden vaikutukseen, Craig osoitti, että ylösnousemuskertomusta tulisi tarkastella juutalaisesta viitekehystä, sillä Jeesus ja opetuslapset olivat ensimmäisen vuosisadan juutalaisia. Craig argumentoi, että juutalainen käsitys eroaa pakanallisista rinnastuksista, siksi vastaavuutta ei löydy.³²⁵ Selitys juutalaisuuden vaikutuksesta, ongelma on siinä, että juutalaisuudessa ylösnousemus ymmärrettiin tapahtuvan maailman historian lopussa, käsitys siis eroaa kristillisestä käsityksestä. Siksi juutalaisuuden vaikutus ei selitä ylösnousemususkon syntyä. Craig summaili, että jos opetuslapset olisivat löytäneet haudan tyhjänä ja hallusinoineet näyssä

³²⁵ Pakanoiden kertomukset kuolevista ja kuolleista nousevista jumalista eivät pitäneet sisällään ajatusta takaisin elämään palaamisesta, vaan ne liittyivät vuodenajan kiertoon: heidän kuolemansa ja paluunsa nähtiin heijastavan kasvien elämän muutoksia.

Jeesuksen, he eivät silti olisi uskoneet hänen nousseen kuolleista. Sillä juutalainen käsitys kuoleman jälkeisestä elämästä ei tue tällaista tulkintaa. Craigin mukaan Jeesus olisi ymmärretty olevan taivaassa tai Abrahamin helmassa, eli paikassa, jossa vanhurskaiden sielut odottavat ylösnousemusta.

Historiantutkimuksen pääteypysäkki. Historiantutkimus menetelmillä todetaan korkeintaan seuraavat ilmiöt; Jeesuksen hauta löytyi todennäköisesti tyhjänä. Toisena ilmiönä voidaan pitää sitä, että useat saivat ilmestyskokemuksia, että Jeesus oli kuoleman jälkeen elossa. Kolmantena ilmiönä voidaan pitää sitä, että opetuslapsissa syntyi ylösnousemususko, jota pidetään myös kristinuskon synnyn syynä. Koska historiantutkimuksen luonteeseen kuuluu antaa ilmiöille luonnollisia selityksiä, näiden kolmen ilmiön selitystä Craig on projektissaan selvittänyt ja arvioinut. Craigin johtopäätös on se, että luonnolliset selitykset eivät ole kovinkaan hyviä; ne eivät selitä ilmiöiden kaikkia seikkoja. Selittämättä jäi keskeisiä ilmiöitä ja ilmiöiden yksittäisiä todisteita. Johtopäätös on joko jokin (luonnollinen) hypoteesiversio tai yhdistelmähypoteesiversio (mitä Craig ei onnistunut tekemään), mysteeri tai jotain sen suuntaista aavistusta, mitä opetuslapset uskoivat tapahtuneen. Tieteenmetodein ei viimeiseksi mainittua voida todeta. Kun historiantutkijat poistuvat kyydistä tämän pysäkin kohdalla, Craig kokeilu mielessä astuu bussin kuljettajan paikalle, riisuu päältään historiantutkijankaavun (astuu historiantutkimuksen ulkopuolelle), pukee teologian verkkarit jalkaan ja testaa ylösnousemushypoteesia selityksesi näille ilmiöille. Tätä hän ei tietenkään tee ylhäisessä yksinäisyydessä salassa, vaan haluaa tuoda tämän kaikkien nähtäville. Craig oikeastaan katsoo, että ylösnousemushypoteesille on hyvät perustelut. Hän paljastaa ne vasta itse hypoteesin esittelyssä.

Ylösnousemushypoteesi ja sen arviointia. Craig tarkasteli myös ylösnousemushypoteesia McCullaghin kriteerien valossa. Craig näki, että ylösnousemushypoteesi selittää kaikki kolme ilmiötä – tyhjän haudan, ilmestyskokemukset sekä ylösnousemususkon synnyn – hyvin. Hypoteesi selittää myös yksityiskohtaiset todisteet, kuten Paavalin ja Jaakobin kääntymyksen, opetuslapsien valmiuden kuolla marttyyrina, kristillisen ylösnousemus käsitteen muodostumisen, uskon Jeesuksen messiaanisuuteen ristiinnaulitsemisesta huolimatta jne. Ylösnousemushypoteesi on selitysaltaan ja selitysvoimaltaan vahvoilla. Ylösnousemushypoteesi voidaan esittää seuraavanlaisesti:

- (1) Havaittu historiallinen ilmiö (E); tyhjä hauta, ilmestyskokemukset, ylösnousemususkon synty.
- (2) Selitysten joukosta ehdotetut luonnolliset selitykset eivät selitä ilmiötä (E), kun taas ylösnousemushypoteesi (Y) on paras selitys (E:lle) tyhjälle haudalle, ilmestyskokemuksille ja ylösnousemususkolle.
- (3) Parhaana selityksenä voidaan pitää ylösnousemushypoteesia (Y) evidenssin (E) pohjalta.

Ongelmia. Ensinnäkin niin kuin edellä jo kävi ilmi, selitys on historiantutkimuksen ulkopuolella. Tällaista johtopäätöstä ei voida historiantutkimuksen metodein tehdä. Toki tämän myös Craig tunnusti: ylösnousemus on ylihistoriallinen tapahtuma ja ylösnousemuksen syy on historian ulkopuolella. Tästä huolimatta Craig ajattelee, että selityksellä on silti historiallinen perustus; sillä tyhjä hauta ja ylösnousemus ilmestyskokemukset sekä näiden lisäksi näkyvin muoto on kristinuskon syntyminen ja olemassaolo. Toiseksi, ongelma on myös IBE:n luonteessa: se ei anna varmoja vastauksia.³²⁶ Ilman ylösnousemushypoteesia joutuisimme tyytymään, että ilmiöitä selittää joko puutteelliset selitykset (mikä monissa historiallisissa ilmiöissä on täysin normaalia) tai sitten ilmiöt siirtyvät selittämättömien ilmiöiden joukkoon.

Ylösnousemushypoteesi kohtaa ongelmia useiden McCullaghin kriteerien kohdalla. Uskottavuuden kriteerin kohdalla Craig totesi, että uskottavuus kasvaa, jos huomioon otetaan ylösnousemuskertomuksen konteksti. Hypoteesia tulisi tarkastella Jeesuksen ainutlaatuisesti erikoisen elämän- sekä hänen itsestään esittämiensä väitteiden- sekä erilaisten Jumalan olemassaoloa puoltavien argumenttien taustaa vasten. Craig totesi, että kun filosofiset ennako oletukset ihmeitä kohtaan hylätään, ylösnousemus hypoteesi – Jumala herätti Jeesuksen kuolleista – ei ole epäuskottavampi kuin muutkaan hypoteesit. Hypoteesi ainoastaan olettaa Jumalan olemassaolon mahdollisuuden.

Vähemmän *ad hoc* -kriteerin kohdalla Craig myönsi, että ylösnousemushypoteesi vaikuttaa olevan *ad hoc*, sillä Jumalan olemassaolo oletetaan lähtökohdaksi. Craig puolusti hypoteesia sillä, että se olettaa ainoastaan yhden lisäoletuksen – Jumalan olemassaolon. Craig puolusti Jumala oletustaan vertailemalla sitä muihin hypoteeseihin (lainaus luvusta 6): *muut hypoteesit vaativat useampia lisäoletuksia kuin ylösnousemushypoteesi. Salaliittohypoteesissa oletettiin, että opetuslapset olisivat olleet moraaliltaan kyseenalaisia. Näennäinen kuolema -*

³²⁶ IBE:n luoteen takia johtopäätös on aina epävarma.

hypoteesi olettaa vastoin varhaisen lähteen kuvaista, että Jeesuksen kylkeen työnnetty keihäs ei saanutkaan pahaa vauriota aikaiseksi tai kertomus on epähistoriallinen.

Hallusinaatiohypoteesissa taas oletetaan, että opetuslapset olivat tilassa, jossa he näkivät näkyjä Jeesuksesta elävänä. Muut hypoteesit siis vaativat useampia oletuksia kuin ylösnousemushypoteesi. Craig myös vetosi, että tieteessä apuoletuksia tehdään koko ajan. Sillä tieteellisissä hypoteeseissa erilaisten entiteettien olemassaoloa oletetaan jatkuvasti. Esimerkkeinä tästä ovat mm. gravitonit, musta-aukko ja kvarkit. Craigin mukaan tieteenfilosofiassa on haasteellista osoittaa, milloin jokin hypoteesi on liian keinotekoinen. Craigin vastausta voidaan kritisoida siitä, että Jumalan olemassaolon olettaminen ei takaa, että tietäisimme, että Jumalalla olisi tällainen motiivi herättää kuollut henkiin.³²⁷ Näyttäisi siis siltä, että tarvitsisi tehdä vielä yksi lisäoletus lisää siitä, että Jumalalla olisi tällainen motiivi. Craig toki luultavasti vastaisi tähän, että ylösnousemushypoteesia tulisi tarkastella kontekstissaan: Jeesuksen ainutlaatuisesti erikoisen elämän sekä hänen itsestään esittämiensä väitteiden kontekstissa.

Craig argumentoi Jumala-oletuksen puolesta osoittamalla, että jos henkilö valmiiksi uskoo Jumalan olemassaoloon, ei ylösnousemushypoteesi vaadi mitään uutta lisäoletusta, sillä tällaisella henkilöllä on jo valmiiksi tietoa Jumalasta. Lisäoletuksen tueksi taustatietoihin sisältyvät erilaiset argumentit Jumalan olemassaolon puolesta. Tämän perusteella Craig katsoo, että ylösnousemushypoteesia ei siis voida pitää *ad hoc* pelkästään lisäoletuksen takia.

Paras hypoteesi tulee hylätyksi harvemmin hyväksytyjen uskomuksien kautta. Toisin sanoen selityksen ei tule olla ristiriidassa muiden tunnettujen tosiseikkojen kanssa. Yksi yleisimmistä vastaväitteistä ylösnousemushypoteesille on, että *kuolleet eivät herää henkiin.* Kriitikkojen mielestä tämä laskee ylösnousemushypoteesin todennäköisyyttä. Ylösnousemuksen puolustajat ovat samaa mieltä: kuolleet eivät yleensä herää eloon, ja puolustajat myös myöntävät, että kritiikki laskee ylösnousemuksen todennäköisyyttä mutta sanovat, että ei tee sitä mahdottomaksi. Mahdotonta se ei ole siksi, että hypoteesissa oletetaan Jumalan olemassaolo – ja ylösnousemushypoteesin väite on, että *Jumala herätti Jeesuksen kuolleista.* Craigin mukaan hypoteesin puolustaja voi yhtä hyvin pitäytyä uskomuksessaan, että kuolleet eivät herää eloon ja samaan aikaan uskoa, että Jeesuksen kohdalla Jumala teki ihmeen herättämällä hänet kuolleista.

Craigilla koko argumentti Jeesuksen ylösnousemuksen puolesta sisältyy laajempaan kumulatiiviseen argumenttiin: joka kattaa argumentit Jumalan olemassaolon puolesta,

³²⁷ Hirvonen 2023.

historiallisen realismin puolustuksen (jonkin asteisen objektiivisen historian puolustuksen), argumentti ihmeiden mahdollisuuden puolesta, sekä argumentti historiallisesti viitekehyksestä *kuka Jeesus oli*. Tämän vuoksi Craig päätyy kannattamaan ylösnousemushypoteesia: *Jumala herätti Jeesuksen kuolleista*.

Voidaan kysyä, mitä arvoa tällaisella hypoteesilla on? Luultavasti se haastaa meitä tarkastelemaan ylösnousemuskertomuksia vielä uudelleen, arvioimaan lähteiden luotettavuutta ja niin edelleen. Toiseksi, jos tämän jälkeen näyttää ilmeiseltä, että ilmiöt – tyhjä hauta, ilmestyskokemukset ja ylösnousemususkon synty – ovat tosiseikkoja, sen pitäisi haastaa meitä pohtimaan tutkimuksen filosofisia lähtökohtia: onko naturalistiseen tieteenparadigmaan pitäytyminen kaikissa tapauksissa ehdotonta. Voisiko tässä yksittäisessä tapauksessa selitys olla metafyyminen?

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet ja apuneuvot

- Craig, William Lane (1985) *The Historical Argument for the Resurrection of Jesus During the Deist Controversy*. Lewiston: Edwin Mellen.
- Craig, William Lane (1989) *Assessing the New Testament Evidence for the Historicity of the Resurrection of Jesus*. Toronto: The Edwin Mellen Press.
- Craig, William Lane (2000) *The Son Rises: The historical evidence for the resurrection of Jesus*. Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- Craig, William Lane (2008a) *Dale Allison on Jesus's Empty Tomb, His Postmortem Appearances, and the Origin of the Disciples' Belief in His Resurrection*.
<https://www.reasonablefaith.org/writings/scholarly-writings/historical-jesus/dale-allison-on-jesus-empty-tomb-his-post-mortem-appearances-and-the-origin>
- Craig, William Lane (2008b) *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics*. (3rd edition) Kindle Edition. Wheaton: Crossway.
- Craig, William Lane (2012) *Valveilla. Uskon perustelut puolustaminen*. Helsinki: Kustannus Oy Uusi Tie.
- Craig, William Lane (2022) *Evidentialism and Reformed Epistemology*.
<https://www.reasonablefaith.org/media/reasonable-faith-podcast/evidentialism-and-reformed-epistemology>

Kirjallisuus

- Aejmelaeus, Lars (1994) *Jeesuksen ylösnousemus. Osa II Synoptiset evankeliumit ja Apostolien teot*. Helsinki: Suomen eksegeettinen seura.
- Aejmelaeus, Lars (1996) *Jeesuksen ylösnousemus. Osa III Johanneksen evankeliumi ja systemaattinen tarkastelu*. Helsinki: Suomen eksegeettinen seura.
- Aejmelaeus, Lars (2000) *Kristinuskon synty*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Allison, Dale (2005) *Resurrecting Jesus: The Earliest Christian Tradition and Its Interpreters*. New York: T&T Clark.
- Auvinen, Ville (2009a) Miten A.D 30 -tapahtumista voidaan tietää? *A.D 30*. Toim. Tom Holmén & Matti Kankaanniemi. Helsinki: Art House Oy, 25–46.
- Auvinen, Ville (2009b) Jeesuksen viimeiset tunnit. *A.D 30*. Toim. Tom Holmén & Matti Kankaanniemi. Helsinki: Art House Oy, 104–116.
- Bauckham, Richard (2006) *Jesus and the Eyewitnesses*. Eerdmans: Grand Rapids.

- Bauer, Bruno (1851-1852) *Kritik der Evangelien und Geschichte ihres Ursprungs 4 vols.* Berlin: Hempel.
- Blomberg, Craig L (1992) *Matthew: An Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture.* Nashville: Holman Reference.
- Byrskog, Samuel (2011) The Historicity of Jesus. How Do We Know that Jesus Existed? *Handbook for the Study of the Historical Jesus.* Tom Holmén & Stanley E. Porter. Leiden: Brill, 2183–2211.
- Carrier, Richard Cevantis (2005) The Plausibility of Theft. *The Empty Tomb: Jesus Beyond the Grave,* Toim. Robert M. Price. New York: Prometheus Books, 349-368.
- Carrier, Richard Cevantis (2014) *On the Historicity of Jesus: Why We Might Have Reason for Doubt.* Sheffield: Sheffield Phoenix Press Ltd.
- Casey, Mariah (2014) *Jesus: Evidence and Argument or Mythicist Myths?* Lontoo: Continuum International Publishing Group Ltd.
- Crossan, John Dominic (1993) *The Historical Jesus: The Life of a Mediterranean Jewish Peasant.* New York: HarperCollins.
- Crossan, John Dominic (1994) *Jesus: A Revolutionary Biography.* San Francisco: Harper.
- Crossan, John Dominic (1996) *Who killed Jesus?: exposing the roots of anti-semitism in the Gospel story of the death of Jesus.* New York: HarperSanFrancisco.
- Crossan, John Dominic (2003) The resurrection of Jesus in its Jewish context. *Neotestamentica* Vol. 37, No. 1, 29-57.
- Davis, Stephen (1993) *Risen Indeed: Making Sense of the Resurrection.* Tennessee: Wm. B. Eerdmans-Lightning Source.
- Douven, Igor (2021) *Abduction.* <https://plato.stanford.edu/entries/abduction/> (luettu 30.7.2023).
- Dunn, James Douglas Grant (1985) *The Evidence for Jesus.* Philadelphia: Westminster Press.
- Dunn, James Douglas Grant (2003) *Jesus Remembered: Christianity in the Making, Volume 1.* Grand Rapids: William B Eerdmans Publishing Co.
- Dupuis, Charles François (1794) *Origine de tous les Cultes, ou la Religion Universelle.* Paris: Chasseriau.
- Ehrman, Bart (1999) *Jesus: Apocalyptic Prophet of the New Millennium.* New York: Oxford University Press.
- Ehrman, Bart (2012) *Did Jesus Exist? The Historical Argument for Jesus of Nazareth.* New York: HarperOne.

- Ehrman, Bart (2014) *How Jesus Became God: The Exaltation of a Jewish Preacher from Galilee*. New York: HarperOne.
- Evans, Craig (2009) *The Silence of Burial. Jesus, the Final Days: What Really Happened*. Craig Evans & Nicholas Thomas Wright. Westminster John Knox Press.
- Evans, Craig (2015) *Jeesus-huijaus paljastuu*. Juva: Bookwell Oy.
- Forrest, Peter (2021) *The Epistemology of Religion*. <https://plato.stanford.edu/entries/religion-epistemology/#RefoEpis>
- Gullotta, Daniel N. (2017) *On Richard Carrier's Doubts A Response to Richard Carrier's On the Historicity of Jesus: Why We Might Have Reason for Doubt*. https://www.researchgate.net/publication/321766971_On_Richard_Carrier's_Doubts_A_Response_to_Richard_Carrier's_On_the_Historicity_of_Jesus_Why_We_Might_Have_Reason_for_Doubt (luettu 7.10.2023).
- Gyllenber, Rafael (1994) *Uuden testamentin kreikkalais-suomalainen sanakirja*. Helsinki: Yliopistopaino Gaudeamus.
- Habermas, Gary & Licona, Michael (2004) *The case for the resurrection of Jesus*. Grand Rapids, MI: Kregel Publications
- Habermas, Gary (2003) *The Risen Jesus and Future Hope*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Habermas, Gary (2005) *What are Critical Scholars Saying? Resurrection Research From 1975 to the Present*: <https://appearedtoblogly.files.wordpress.com/2011/05/habermas-gary-resurrection-research-from-1975-to-the-present-what-are-critical-scholars-saying.pdf> (luettu 26.10.2023).
- Harman, Gilbert (1965) "Inference to the Best Explanation". *The Philosophical Review* 74, 88–95. Durham: Duke University Press.
- Hirvonen, Ilmari (2023) *Ylösousemus – akateemisia argumentteja puolesta ja vastaan*. https://www.youtube.com/watch?v=hjpJJIWdcsA&ab_channel=VeritasForumFinland (viitattu 11.10.2023).
- Historianjeesus.fi. <https://historianjeesus.fi> (luettu 7.9.2023).
- Holmén, Tom (2009) Synkkä sapatti ja ylösousemuksen ongelma. *A.D 30*. Toim. Tom Holmén & Matti Kankaanniemi. Helsinki: Art House Oy, 157–177.
- Hume, David (1748) *Esseay on Miracles*.
- Hurtado, Larry (2017) *Why the "Mythical Jesus" Claim Has No Traction with Scholars*. <https://larryhurtado.wordpress.com/2017/12/02/why-the-mythical-jesus-claim-has-no-traction-with-scholars/> (luettu 13.10.2023).

- Jolkkonen, Jari (2007) *Systemaattinen analyysi tutkimusmetodina*.
https://moodle.helsinki.fi/pluginfile.php/3211998/mod_resource/content/1/systemaattinen_analyysi_tutkimusmetodina.pdf
- Josefus, Flavius *Antiquitas Iudaicae*.
- Kankaanniemi, Matti (2009) Mitä tapahtui Jeesuksen haudalla? *A.D 30*. Toim. Tom Holmén & Matti Kankaanniemi. Helsinki: Art House Oy, 117–156.
- Kankaanniemi, Matti (2010) *The Guards of the Tomb (Matt 27:62–66 and 28:11–15) - Matthew's Apologetic Legend Revisited*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Katolisen kirkon katekismus (2011) Helsinki: Katolinen tiedotuskeskus.
- Keener, Craig (1999) *A Commentary On The Gospel of Matthew*. Grand Rapids: Eerdmans Publishing.
- Keener, Craig (2009) *The historical Jesus of the Gospels*. Grand Rapids, MI : William B. Eerdmans Pub. Co.
- Kähler, Martin (1961) *Der Sogenannte Historische Jesus Und Der Geschichtliche, Biblische Christus*. München: Kaiser.
- Licona, Michael (2010) *The Resurrection of Jesus: A New Historiographical Approach*. Illinois: IVP Academic.
- Lombrozo, Tania (2007) "Simplicity and Probability in Causal Explanation," *Cognitive Psychology*, Vol. 55, 232–257.
- Lüdemann, Gerd (1994) *Die Auferstehung Jesu: Historie, Erfahrung, Theologie*. Stuttgart: Radius-Verlag.
- Lüdemann, Gerd (2000) Closing Response. *Jesus' Resurrection: Fact or Fiction*. Toim. Paul Copan and Ronald Tacelli, Downers Grove: InterVarsity Press, 149–161.
- Lüdemann, Gerd (1995) *What really happened to Jesus*. London: SCM Press.
- McCullagh, Behan (1984) *Justifying Historical Descriptions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meier, John (1991) *A Marginal Jew: Rethinking the Historical Jesus: The Roots of the Problem and the Person*, Vol. 1. New York: Doubleday.
- Meier, John (1996) *Dividing lines in Jesus Research Today*.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002096439605000403> (luettu 26.9.2023).
- Mettinger, Tryggve (2001) *The Riddle of Resurrection: "Dying and Rising Gods" in the Ancient Near East*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- McGrath, Alister (2012) *Kristillisen uskon perusteet*. Helsinki: Kirjapaja.

- McGrew Timothy & Lydia (2009) The Argument from Miracles: A Cumulative Case for the Resurrection of Jesus of Nazareth. *The Blackwell Companion to Natural Theology*. Toim. J. P. Moreland & William L. Craig. Wiley-Blackwell, 593–662.
- Moritz, Joshua (2017) Christian Theology of Creation and the Metaphysical Foundations of Science. *Journal of Biblical and Theological Studies* 2017, Volume 2, Issue 2, 180-207.
- Mounce, Robert (1991) *Matthew, New International Biblical Commentary, New Testament 1*. Peabody: Hendrickson Publishers.
- Myllykoski, Matti (1994) *Jeesuksen viimeiset päivät*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Myllykoski, Matti (2002) What happened to the body of Jesus? *Fair play: diversity and conflicts in early Christianity : essays in honour of Heikki Räisänen*. Toim. Ismo Dunderberg, Christopher Tuckett ja Kari Syreeni. Leiden: Brill, 43–82.
- Niiniluoto, Ilkka (1999) *Defending Abduction*. Philosophy of Science. Vol. 66, 436-451.
- Niiniluoto, Ilkka (2018) *Onko abduktio päättelyä parhaaseen selitykseen?* <https://journal.fi/ajatus/article/view/77485/40401> (luettu 2.8.2023).
- Niiniluoto, Ilkka (2009). Usko-kollokvion avaussanat. *Usko*. (Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 22) Toim. Pietarinen, Ahti-Veikko. & Pihlström, Sami. & Toppinen, Pilvi. Tampere: Juvenes Print.
- Ollilainen, Vesa (2009) »Ja hän ilmestyi heille...»: ylösnousemusilmestykset Uudessa testamentissa. A.D 30. Toim. Tom Holmén & Matti Kankaanniemi. Helsinki: Art House Oy, 178–230.
- Paavola, Sami (2012) *Abduktiivinen argumentaatio: Hypoteesien hakemisen ja keksimisen välittyneet strategiat*. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/b9a64ec9-98a2-4828-b423-f0fbf12c1bdc/content> (luettu 9.8.2023).
- Pihkala, Juha. (2004) *Yksi kahdessa: Kristus-uskon historia varhaisen kristikunnan aikana*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Price, Robert (2007) *Jesus Is Dead*. New Jersey: American Atheist Press.
- Price, Robert (2009) Jesus at Vanishing Point. *The Historical Jesus – Five Views*. Toim. James K. Reilly & Paul Rhodes Eddy, Downers Grove: InterVarsity Press, 55-83.
- Ruokanen, Miikka (1990) *Ydinkohdat: Johdatus kristinuskon ymmärtämiseen*. Porvoo: Wsoy.
- Saarela, Janne (2022) *Jeesuksen ylösnousemus*. <https://open.spotify.com/episode/4m3WUDOEYRT7KncC60wIT5?si=244d2362a28e499b> (viitattu 16.2.2023).
- Sanders, Ed Parish (1993) *The historical figure of Jesus*. London: Penguin Press.

- Stendahl, Krister (1976) *Paul among Jews and Gentiles*. Philadelphia: Fortress.
- Vainio, Olli-Pekka (2011) Järki ja usko. *Johdatus uskonnonfilosofiaan*. Toim. Olli-Pekka Vainio & Aku Visala. Kirjapaja: Helsinki, 143–160.
- Wright, Nicholas Thomas (2003) *The Resurrection of the Son of God*. London: SPCK; Minneapolis: Fortress Press.
- Wright, Nicholas Thomas (2009) The Surprise of the Resurrection. *Jesus, the Final Days: What Really Happened*. Toim. Craig Evans & Nicholas Thomas Wright. Westminster John Knox Press.
- Wright, Nicholas Thomas (2016) *Jesus's Resurrection and Christian Origins*.
<https://ntwrightpage.com/2016/07/12/jesus-resurrection-and-christian-origins/> (luettu 10.1.2023).